

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**FRA
HIMMERLAND**

OG

KJÆR HERRED

1988

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

77. ÅRGANG

1988

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI · AALBORG

Redaktionsudvalg for årgang 1988

Rektor Kaj Løber

Seminarielektor Karl Nielsen

Overlærer Svend B. Olesen

Viceskoleinspektør Gunnar Rebstrup

„Jeg seer ei Jylland mere”.

Soldaterbreve fra Treårskrigen 1848-50.

Kommentar og noter ved Karl Nielsen

Historisk Samfund har modtaget en samling soldaterbreve fra 1848-50. De blev sendt os af Peter L. Kvist i Nibe, som spurgte, om vi var interesseret i at udgive dem. Han henviste til Mogens Højstrup i København, fra hvem han havde fået brevene i fotokopi, og hos hvem vi kunne få yderligere oplysninger om dem.

Vi vil gerne takke dem begge, fordi de har stillet brevene til rådighed for årbogen, og fordi de har givet meget værdifulde oplysninger i forbindelse med brevene. Mogens Højstrup har også skaffet billederne fra skudsmålsbogen.

Soldaterbrevene er skrevet fra okt. 1848 til okt. 1850 af Niels Christensen fra Store Ajstrup mellem Nibe og Løgstør. Han blev født i skolen der i 1826 som søn af kirkesanger og skolelærer Christen Nielsen (Svendsen) og hustru Mariane Sørensdaughter. I hjemmet var der 6 børn: Jens (f. 1821), Maren (f. 1824), Niels (f. 1826), Mette Marie (f. 1829), Karen Margrethe (f. 1833) og Sørine Christine (f. 1847!!). Vi møder de fleste af dem i brevsamlingen.

De originale breve har man ikke, men de er - formentlig af faderen - blevet indskrevet i Niels' skudsmålsbog kort efter hans død.

Skolelæreren i St. Ajstrup havde i øvrigt selv gjort erfaringer om krigens vilkår, idet han som matros var med på „Prins Christian Frederik” ved Sjællands Odde i 1808. Her blev han såret og taget til fange af englænderne, men senere sat i land i Göteborg, så han undgik at komme i „prisonen” i England. Han kom hjem til Danmark, blev kasseret ved militæret og fik pension; men om han fik men af sine sår, ved vi ikke. Snart sad han som skolelærer på sin hjemegn.

Johannefærne af samme Kirkensmand og
Niels Christensen - nu Bor af Hvidefæl,

og Holstenen Christen Nielsen
 og Hustru Mariane Lorensdatter
 i Hore Aistrup - nu fødte den 1826
 Maati den 18de (at Hustruen er og sig
 og Synen, naar den Altsiden) af Hustru
 = med det igesom, der er publiceret
 17 Septbr 1826. naar den 17de Junii 1833
 af Skolskræft og Lægeholdt, med
 sig Børstet i Skivum Bogen blev sam
 østet for gaaen i H. og Hustru af
 af Holsten, Hustru i Skivum.
 Kirken i H. Pøndag efter Aars Tid
 1841 med Hustru og Børn og meget
 god kundskab og sørlig opførsel og
 Pøndag den 18de af H. og Hustru
 i H. og Hustru i H. og Hustru.
 Communionen med sig. Gangen i H.
 i H. og Hustru i H. og Hustru.
 den 18de af H. og Hustru i H. og Hustru.
 = med meget gode, Hustru og Synen H.
 fra H. og Hustru i H. og Hustru.

Skivum Præste og Decbr 1841
Præm

Præsten i Skivum, der konfirmerede Niels Christensen i 1841, giver på skudsmålsbogens første blanke side oplysninger om Niels' fødsel, dåb, vaccination, konfirmation og første altergang. Ved konfirmationen fik han vidnesbyrd om „meget god kundskab og sædelig opførsel“. (Foto: Landsarkivet i København).

Foran brevene har faderen gjort en bemærkning om, hvordan Niels blev behandlet hos lægen i Nibe, da han var barn. Begivenheden er nok medtaget, da Niels selv hentyder til den i sit sidste brev. Niels' 44 breve suppleres desuden af 2 breve fra kateket A. P. Rohde i Fåborg samt af et mindedigt. Det er holdt i genrens naive stil, hvor ordene lægges i munden på den afdøde.

Skudsmålsbogen har i mange år været i Mogens Højstrups eje. Niels' lillesøster Christine, der ofte nævnes i brevene, er hans mormor.

Niels Christensen tjente som dreng/karl i en række nabosogne, indtil han som 20-årig kom hjem til St. Ajstrup. Her var han fra 1846-48 i karetmagerlære hos sin broder Jens. Efter stambogen for 11. bataillon skal han være mødt på eksercerskolen den 16.4.1848, mens faderen bemærker, at han kom til Aalborg i krigstjenesten den 1. okt. Det ældste brev er jo i hvert fald fra okt. 1848. Militæret noterede sig, at det unge menneske var 64 ½ tomme høj (168-69 cm).

Han kom ikke til at deltage i krigen 1848, men derimod i felttogene de to sidste krigsår.

Da våbenhvilen udløb, og fjendtlighederne blev genoptaget den 3. april 1849, var han lige kommet til Sønderborg fra Fyn. Han iagttog kampene omkring Dybbøl og skrev hjem om dem. Han omtalte også tabet af krigsskibet „Christian d. 8.” ved Eckernförde. Den modgang, der mødte danskerne straks ved fjendtlighedernes begyndelse i 1849, førte til, at man ikke forsøgte landgang ved Eckernförde (jvf. nr. 14), og at man opgav stillingerne på Sundved og trak sig tilbage til Als.

11. bataillon, som Niels Christensen lå ved, var blandt de afdelinger, der blev sendt over Fyn til Fredericia, og ved Kolding fik han sin ilddåb, da man forgæves søgte at standse tyskerne den 23. april. Han var derefter med på tilbagetoget op gennem Jylland, og fra Århus blev hans afdeling sendt til Fredericia. Her oplevede han belejringen og deltog i udfaldet den 6. juli 1849.

I vinteren 1849-50 måtte han blive liggende i Aalborg, idet han var blevet underkorporal, og da det ikke lykkedes at få fred med slesvigholsterne under våbenhvilen, gik turen igen sydpå i foråret 1850. Den 25. juli blev han såret ved Isted og lå først på lazaret i Flensborg, men den 26. sept. blev han ført til Fåborg. Her døde han den 2. nov. 1850 og blev begravet på byens kirkegård.

Mindehøjen på Faaborg Kirkegård.

På stenen står: Til Minde om de i Aarene 1848, 1849, 1850 og 1851 paa Lazaretterne i Faaborg fra Saar og Sygdom hiemgangne Krigere reistes denne Steen af taknemmelige danske Mænd og Kvinder 1866. (Foto i Faaborg kulturhistoriske Museer).

Brevene har selvfølgelig ikke betydning for skildringen af krigens store linjer. Niels Christensens færd rundt i landet er her kun trukket op for at placere ham i forhold til det store spil.

Brevenes værdi beror derimod på, at vi i 44 breve til hjemmet får lejlighed til at følge en menig soldat gennem 2 år.

Vi hører om hans stramme økonomi. Vi forstår også et øjeblik bitterhed hos ham over, at han har det så økonomisk trangt, mens storebroderen „blev betalt fri for krigsbruget” (nr. 4). Senere slår hans taknemmelighed mod hjemmet, der støttede ham efter evne, dog stadig igennem, selv om hans dagligdag var en stadig kamp for at holde tøjet og især fodtøjet intakt, og der tit var besvær med at få stillet både sult og tørst.

Vi hører om den skrappe behandling, soldaterne kunne være udsat for under uddannelsen; men fra felten fremfører han ikke megen kritik af de overordnede. Nu er det kulden eller varmen og de lange marchture, der slider på soldaterne - dertil uvisheden, angsten og krigens gru.

Gennem beretningerne til hjemmet kan vi også mærke tidens stemninger, dels befolkningens holdning over for de danske soldater i de forskellige egne, de kom igennem, dels soldaternes opfattelse af fjenden. Når han skriver om tyskerne, betyder det sædvanligvis slesvigholstenerne, og i et par breve (nr. 25 og 27) skelner han direkte mellem prøjserne og tyskerne.

Når han fortæller om tyskernes bevægelser i Jylland, er det også vigtigt at bemærke sig, at Niels Christensen skriver ned i Jylland, når de går mod nord (nr. 14 og 19). Samme op/ ned fornemmelse møder vi også i anden sammenhæng i nr. 16, 19, 20, 26 og 27, og da soldaterne i 1850 drog mod syd, kom de „op i Holsten til hr. Tydsker” (nr. 39). Hertugdømmerne er for ham ensbetydende med Holsten.

Niels Christensen er ikke den trænede brevsriver. Brevenes indledning om, at han er ved helsen og sundhed, og at det er det vigtigste, samt at han ønsker at høre det samme om familien, kan man finde magen til i mange af de „Breve fra danske Krigsmænd 1848, 1849, 1850”, som prof. C. F. Allen samlede lige efter krigen, og som udkom i 1873. Heller ikke brevenes slutning byder på de store variationer.

Men brevene rummer megen friskhed i iagttagelse og udtryk. Niels Christensen er opmærksom på, hvad han kommer forbi på sin vej, og

han giver ofte levende udtryk derfor. Vi kan se ham stå og skrive i vindueskarmen i Århus (nr. 17) eller liggende på marken foran Fredericia (nr. 18) eller sønden for Flensborg (nr. 39). Enkelte gange slår han bevidst over i jysk (nr. 23), og gennem alle brevene møder vi ofte talesproget. For at bevare denne tone er brevene gengivet ord- og bogstavret. Det vil måske nedsætte læsehastigheden lidt for enkelte læsere, men de vil forhåbentlig føle sig belønnet ved udtrykkets ægthed. Vanskelighederne skulle være overkommelige. Desuden er der givet enkelte noter til en række af brevene.

Der er heller ikke sket forkortelser i brevene. De skal læses som et vidnesbyrd om et ungt menneskes oplevelser i felten, og det er næppe muligt at afgøre, hvad der i den sammenhæng er væsentligt og mindre væsentligt. Gengivet i deres helhed viser de derimod, hvad Niels Christensen følte trang til at berette for familien. Selv de mange måske noget ensformige hilsener til lillesøsteren er med til at tegne hans portræt.

Beskrivelse om Sal: Niels's skikkelige Levned og Skjæbne i denne Verden, og hans Død og Endeligt.

Skolelærer og Kirkesanger Svendsens Søn Niels Christensen i Store Aistrup har jeg i forrige Aar ydet Lægehjælp for et farligt Saar paa Kjønndelene. Et dilacereret (1) Saar af Scrotum (2) og den venstre Testikel. Det tilstaaer.

Nibe d. 22de April 1831

*Lumholdt
Krigsraad og Districtslæge.*

I Nibe var han i 11 Dage, og det kostede os med Vert, Appothek og Doctor 16 Rbdr., og saa tog vi ham hjem og lægte ham selv.

1. Sønderrevet, sønderslidt; 2. Testikelpung.

No 1 Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til og lade Eder vide hvordant jeg har det. Jeg har det nogenledes Godt nu; men Penge kan ingensteder forslaae nu i Skoletiden (1), for der er saameget vi skal have. Jeg vil lade Eder vide, hvor jeg Loserer, og hvad Compagni jeg er ved. Jeg loserer paa Søndergade hos Westfaldts Enke, Stedets No 624 (2), og jeg er Soldat ved det 2det Compagni, og Underofficererne siger vi skal ikke være i Aalborg længere end i 6 Uger, saa skal vi til Slesvig, og vi Exiceerer i vor egen Klæder, og det faar vi 4½ skill(ing) for om Dagen - Intet mere denne Gang, og saa er i hilset fra mig allesammen min Familie.

Aalborg d. 8de Octobr 1848

Niels Christensen

Til Christen Nielsen Svendsen i Aistrup.

1. Tiden i rekrutskolen; 2. Nu Søndergade nr. 7.

No 2 Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til og lade Eder vide hvordant jeg har det nu fortiden. - Nu har jeg det Godt; men jeg har havt det saa strængt at jeg kan ikke sige Eder det. - I denne sidste Tid har jeg sat saa mange Penge til at det er saa forskrækkelig; jeg har været Syg; men jeg vil ikke paa Sygstuen, for der fik di ikke den 3die Part di kunde Spise, og di maatte ingen Ting have med dem der ind, og di skulde ligge baade Nat og Dag, og dere Senge er af Bastmat(?) og for dette jeg vilde ikke der ind, saa kostede det mig saa mange Penge; men naar i Bager, saa kan i vel sende mig en smaa Kage her ud med Steinthals Kudsk (1), og om i kan undvære noget Kjød, for alle Ting er saa Dyre, at vi ikke kan kjøbe noget; og det er reent Galt med Veieret, for Klæder og Skoe bliver reent øde, mine Skoe er færdig til at forsaaalles allesammen; men nu har vi det Godt, for der maae ingen slaae. Der har været en Løitenant i Vagten (2) i 24 Timer, fordi han gav en Karl et par Lusinger. Og der har ogsaa været en Skisant (3) i Vagten 3 Dage og Nætter for han trækked Sablen blank, og gav Karlen 5 af, derfor var han der. Og di er forbuden, di maae ikke røre een, for saa faaer di

12
 12 og
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Begyndelsen af brevsamlingen med notatet om lægebehandlingen i Nibe 1830 og de første tre breve til hjemmet. (Foto: Landsarkivet i København).

større Straf. Og nu maae i endelig skrive mig til hvordan i Lever, og hvordan alle Ting gaaer til, og naar i skriver mig til, da kan i skrive til Soldat Niels Christensen Aistrup ved det 2det Kompagni No 40. - Intet mere denne Gang, og saa er i hilset fra mig hele Familien og gode Venner.

Aalborg d. 17de Octobr 1848.

Niels Christensen

Til Christen Nielsen Svendsen i Aistrup.

1. Steinthal ejede Kyø 1826-58; 2. vagtarrest; 3. sergent.

No 3

Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til, og lade Eder vide hvordan jeg har det nu, jeg har det meget Godt nu. Nu skal jeg til at være Hornblæser, om jeg kan holde det ud, ellers kan jeg blive fri. - Jeg venter snart at komme hjem at besøge Eder; men jeg vil saa gjerne bede Eder om at faae er par Finger-
vanter bunden (1) til mig; men di maae ikke være for store, og vi bliver ikke i Aalborg længere end i 6 Uger, for vor Underofficeer har sagt at vi skulde til Slesvig og ligge, for der skal nogle af di ældste af dem hjem, som der er. Nu Eder min Skrivelse til Eder Alle, og i er Alle hilset fra mig, og vil i saa være saa God, at flye Mette Marie det lille Brev som ligger heri. Jeg staaer ved 2det Compagni No 40, og jeg Loserer paa Søndergade hos Westfaldts Enke.

Aalborg. d. 24de Octobr 1848.

Niels Christensen

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen
i Aistrup Skole.

1. strikket.

No 4 **Kjære Forældre!**

Jeg vil skrive Eder til og lade Eder vide, at dersom der bliver godt Veier paa Løverdag Eftermiddag saa kommer jeg hjem, og jeg skal afsted igjen paa Søndag Middag; thi jeg skal være her i Aalborg igjen paa Søndag Aften Kl. 8te, for di siger til os, at vi skal være ved Armeen d 9de Novbr, og saa kommer jeg ikke mere hjem inden den Tid; og dersom i kunde saa undvære nogen Penge til mig, saa vilde jeg gerne, for saa kunde jeg faae Brug for dem, og jeg formener, at i kunde ligesaa gjerne undvære nogen til mig nu, som i kunde undvære saa mange til at betale *Jens* fri for Krigsbruget for denne Gang, og kan i ikke, saa er det ogsaa ligemeget for saa faaer jeg gaae imellem disse andre Fattige Tægerunger (1), som gaaer og Tæger en skilling, den Skam vil i vel ikke have. Jeg skal ikke forlange af Eder hver Dag, naar i giver mig saadant, at i kan være bekendt, og ikke give et par Skilling til mig, som til en anden fattig Tæger. Hornblæser vilde jeg ikke være, for jeg synes, at det er for strængt, enskjønt jeg kunde blive i Aalborg i Vinter. Dermed Ender jeg min Skrivelse med Hilsen til Eder Alle.- Jeg er ved 2det Compagni No 40, og Loserer endnu hos Westfaltdts Enke paa Søndergade.

Aalborg d 26de Octobr 1848.

Niels Svendsen

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen i Aistrup Skole.

1. Tiggerunger.

No 5 **Kjære Sødster!**

Her er et par Handsker, som jeg har kjøbt til Dig, som Anders han flyed mig 2 mark 8 skilling (1) til; men di koster 3 mark, di kunde ikke faaes ringere, og jeg ved ikke, om di kan passe, men der var ingen mindre. - Jeg kom til at kjøre fra Binderup Mølle (2) og til Aalborg, og jeg var i Aalborg Kl. 6, og saa ere i Allesammen hilset fra mig, og saa er Handskerne lagt heri til Dig.

Mette Marie Christensdatter i Aistrup Skole.

Kjære Forældre!

I er hilset fra mig saa mange Gange, og jeg siger Eder saa mangfoldige Tak for Pengene, og hils Jens ogsaa, og sig ham Tak.

Aalborg d. 30te Octobr 1848.

Niels Christensen

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen i Aistrup Skole.

1. 1 rbd. = 6 mark, 1 mark = 16 skilling; 2. Lige øst for Nibe.

No 6

Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til og lade Eder vide hvorledes jeg har det nu, jeg har Hilsen (1), og har det Godt; men hvor snart vi har udlært, eller hvor vi skal hen det veed vi ikke; di siger at Reserverne skal ind d. 1ste Dec., og saa haaber vi at komme hjem (;) til Foraaret saa skal vi afsted igjen. - Jeg sendte et Par Handsker hjem til Mette Marie, som jeg sendte til Barmer Præstegaard, om hun fik dem. - Nu gaaer der ingen Breve frit mere. - Det sidste betalte jeg 4 skilling for, og nu har jeg ikke mere Smør, jeg købte $\frac{1}{2}$ pund i Dag, og gav 14 skilling for. Vi fik 2 Viser den Dag som 11te Bataillon kom til Aalborg som Løitenanten gav os. - Den Dag da var der en Stads, og saa ere i Allesammen hilset fra mig. - Poul Pallesens Peder Christensen han gav mig et par Halvhoser, som han fik, da han kom til Aalborg, det er skrevet i Mørke, og Pænen var skidt.

Aalborg d. 12te Novbr 1848.

Niels Christensen

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen i St. Aistrup Skole

1. Helsen.

No 7

Kjære Forældre!

Jeg vil lade Eder vide hvorledes jeg har det nu, jeg er flyttet need paa Algaden hos Etatsraad Strandgaard (1), det er ved Budolphi Kirke, og der har jeg værelse saa smuk som et af Steinthals Værelser, og jeg er

kommen til 3die Compagni ved 11te Bataillon, og mit No er 111, og i skal have saa mange Tak for Smaaekagen og Pølsen, og saa ere i hilset fra mig Allesammen min Familie, jeg haaber maaskee nok at komme hjem til Juul.

Aalborg d. 3die Dec. 1848.

Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen i Aistrup Skole

1. Toldinspektør Morten Strandgaard, Algade 47. Dengang det østlige hjørne af Karen Poppes Gyde.

No 8

Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til og lade Eder vide, at nu reiser vi fra Aalborg, og vi reiser til Viborg og Horsens, vi reiser her fra d. 17de Dec., vi fik det ei at vide, at vi skulde reise, før d. 15de om Aftenen. - Jeg vilde saa nødig at været fra Aalborg, for jeg havde saa godt et Quarteer, jeg faaer det saa godt aldrig mere, for Pigerne di var saa gode ved mig. - Mit Tøi kan i hente i Quarteret hvor jeg var, hos Kokkepigen ved Etatsraad Strandgaard ved Væster Ende af Budolphi Kirke. - Min Trøie og Buxer og min Væst og min Hue og mine Tøfler og et Tørklæde, men dersom i kunde undvære 1 Specie (1) eller 3 Rbdr. saa kunde jeg trænge saa hart til dem, for Skoetøiet det kan ikke vare noget, et par Saaler di kan næppe vare i 14 Dage. Jeg havde ikke uden 3 mark, da jeg reiste fra Aalborg og di vilde lit forslaae, ad den lange Vei, vi skulde reise. I kan sende dem paa Nibe Posthuus og tage Postbeviis for dem, og skriv til Soldat Niels Christensen Store Aistrup, ved 11te Bataillon, 3die Compagni, No 111, i Viborg, for saa kommer det til mig hvor jeg saa er, om jeg er saa i Hamborg. - Det er skreven i Hast, men sig til Moder, og mine Sødskende, at di skal ei sørge for mig, for dette, jeg kommer nok Verden igjennem, og i ere hilset fra mig Allesammen, Lev vel.

Aalborg d. 15de Dec. 1848.

Niels Christensen

Til Kirkesanger og Skolelærer Chr. N. Svendsen i Store Aistrup Skole

1. 1 specie = 2 rbdl.

No 9 Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til, og lade Eder vide hvorledes jeg lever (:;) jeg lever udmærket godt, jeg har et godt Quarteer, og jeg er i Wiborg endnu, men hvorlænge vi bliver der, det veed vi ikke, for Officererne di siger, vi skal afsted i Morgen Otte dage, og saa siger di igjen vi skal afsted om en Maaned, og di veed ingen Beskeed om det; men jeg kom godt hjem igjen om Onsdags Aften. - Det var et strængt Veir. - Jeg gav 3 mark for Hesten jeg havde. For Spisen vilde di ikke have noget, for jeg leved godt der i Binnerup. Det er skreven i Hast, for jeg var paa Vagt til Søndag Middag, og dermed er i hilset fra mig Allesammen, Lev vel. - Naar i skriver, da skriv til Soldat Niels Christensen Aistrup, ved 11te Bataillon, ved 3die Compagni i Wiborg. Jeg loserer ved Huusmand og Træskohandler Peder Jensen Bisballe i Wiborg i den lille Bradepande (?) Mit No er 111.

Wiborg d. 7de Januar 1849.

Niels Christensen Svendsen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole

Lad mig see, at det bliver ikke forlænge til i skriver mig til igjen, for jeg har Rov deraf. (1)

1. Ro = glæde.

No 10 Kjære Forældre!

Da jeg nu har Tid, saa vil jeg skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide hvordan jeg lever nu; Jeg lever meget godt, og har Hilsen og Helbred, men dersom i kan sende mig et par Strømper, saa vilde jeg gjerne, for dem jeg har di er i ene bare Pjalter. Jeg skal sye paa dem hver Dag, og di er ikke gode til at (gå) i Skoe i, for di vil gjøre Fødderne ømme. - Jeg kunde gjerne faae nogen at købe; men di er ikke gode, di maaskee ikke varer i 8te Dage før di gik itu, og jeg har heller ikke flere Penge end min Løn, som jeg faaer hver 5te Dag, og deraf skal jeg give 4 skilling hver Dag for min Kost, og saa faaer vi kuns 8 skilling hver Dag, for mine egne

Penge, som i gav mig, har jeg kjøbt et par Skoe for, som jeg gav 16 mark for, for mine Skoe gik i Pjalter Allesammen, og saa maatte jeg købe mig et Halstørklæde, for jeg fik saa Ondt i min Hals, jeg kunde ikke tale i mange Dage, og saa købte jeg et Tørklæde og gav 5 mark for. Det Halsbind det var der ingen Varme ved; derfor fik jeg Ondt i Halsen. - Vi gaaer til Exercits hver Dag, og Hoser og Skoe di kan ikke vare, og Penge di kan ikke forslaae. - Jeg har nok et udmærket Quarteer, jeg lever overmaade godt; men saa skal jeg ogsaa spendere ikke saa lit paa Manden, som det er jeg dog nødt til. Der er ikke mange i Wiborg der har det bedre end jeg, undtagen det kunde jo være en Løitenant, og vil dog næppe troe de lever saa godt som jeg. - Det koster mig ogsaa med Vadsken, baade mine Strømper og Skjorter. Jeg giver 6 skilling for hver Skjorte at faae Vadsked, og jeg skal i reen Skjorte hver Søndag, længer maae vi ikke gaae i dem, og saa skal vi ogsaa i reene Strømper, og jeg giver 2 skilling for hver par Strømper at faae Vadsked, og det løber ogsaa til Penge; men hvad skal man sige: kanskee sig, jeg kan faae nok men jeg el Til (1), for kanskee sig, det kan ikke blive saa længe, med det veed Gud. - Hermed Ender min Skrivelse med mange venlige og kjærlige Hilsen til Eder Allesammen mine kjære Forældre og Sødskende og min Familie, Lev vel Allesammen, det ønskes af mig Eders Søn. Og saa skal jeg hilse Eder fra Søren Pedersens Christen, han kom til Wiborg d. 31te Januar om Aftenen, i bedes hilse hans Forældre og Sødskende fra ham, han er Rask; men han kan ikke skrive dem til, før han faaer at vide hvad No han faaer, i er hilset fra ham Allesammen. Christen Søren Aistrup.

Wiborg d. 3die Februar 1849.

Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen i Store Aistrup Skole

1. Meningen må være: mens jeg er til.

No 11

Mine kjære Forældre!

Jeg Takker Eder saa mange Gange for di mig tilsendte Penge og Strømper. - Jeg har skreven Jens og Maren til om nogle Penge, for di har lovet mig at når jeg trængte til Penge, da skulde di hjælpe mig, og derfor skrev jeg til dem nu, for det gaaer ikke saadant til at være i Kongens Tjeneste, som at gaae hjemme; men nu for det første, skal di dog ikke sende mig nogen, for di her, kunde jeg dog hjælpe mig med denne Gang. Det var dog formange for Eder Kjære Fader, jeg veed dog nok, hvordant i har det; men vil Gud, da skal jeg nok hjælpe Eder igjen, om jeg kommer Levende og Rask Hjem igjen, da vil jeg være Glad om Gud vil sende mig Sund og frisk Hjem igjen. - Jeg lever meget godt og har Hilsen og Sundhed, men d. 16de i den her Maaned, saa skal vi afsted ud til Tydskerne, og det vilde jeg Guddøde mig Nødig. - Nu har jeg ikke Tid at skrive mere denne Gang, endsom jeg Takker Eder saa mange Gange for di mig tilsendte Penge og Strømper, det var dog vel mange Penge, i kunde vel ikke undvære saa mange. I er hermed hilset Allesammen fra mig paa den venligste Maade fra Eders Søn Niels Svendsen. Lev vel, det ønskes af mig, og sørge ikke for mig, det maae i endelig sige til Moder. Det er skreven i Hast.

Wiborg d. 25de Februar 1849.

N. C. Svendsen

Til Kirkesanger og Skolelærer Chr. N. Svendsen i St. Aistrup Skole

No 12

Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til, og lade Eder vide, at nu ere vi reiste fra Viborg, der reiste vi fra d. 9de Marts, og reiste 5 Miil længer sønder paa til en Bye som kaldes Walløv (1), og hvorlænge vi skal blive der, det veed vi ikke; men det varer vist ikke ret længe; for vi skal længere sønder paa, vi ere indquarteret i alle Landsbyerne rundtenomkring i denne Egn. - Hvad Bye Søren Pedersens Christen han ligger i, det veed jeg ikke, for der er halvanden Miil imellem os. Vi lever forresten godt nok; men det er dog en konstig Bye, for mig at tykke, di siger da rigtignok at Kirken den vender i Øster og Vester; men for mig at tykke, saa vender den i Sønder og Nord og i Sønder med Tornet. - Kirken kan være god nok; men der er

ingen Torn paa den; og deres Kirkeklokke den hænger i et Stillads lige midt paa Kirkegaarden. Præsten kun dog være god nok; men Degnen han lignede meget en Veier (2). - Naar i skriver mig til igjen, da skriv til Soldat Niels Christensen Aistrup, ved 11te Bataillon, 3die Compagni, No 111. - Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse til Eder med saa mangen venlige og kjærlige Hilsen til Eder Allesammen. - Lev vel, det ønskes af mig, og siig til min *Moder* og mine Sødskende, at di skal ikke Sørge og Græde for mig, for hvem Gud vil bevare, den er uden Fare.

Valløv d. 10de Marts 1849 fra Eders Søn Niels Svendsen.

Til Kirkesanger og Skolelærer Chr. Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole

1. Velløv ca. 5 km sv for Langå; 2. vædder.

No 13

Kjære Forældre!

Da jeg nu i Dag har Tid, og vi ligger stille, saa vil jeg skrive Eder til og lade Eder vide, hvor jeg er nu, jeg er 3 Miil paa den anden Side af Weile, og vi har kuns 3½ Mil til Kolding, og hvad Tid vi kommer der, det veed vi dog ikke, det kan ligesaa snart hende os i Nat som i Morgen vi kan komme afsted; men vi veed dog ikke enten vi skal igjennem Kolding eller vi skal over til Als, og lige over til Tydskerne og gjenne dem herved til Jylland, og saa skulde de andre Batailloner tage imod dem fra den her Side; men vi veed det jo ikke, for di mener jo ikke, der skal være saa mange, og naar vi fik dem saa i Knibe, vi saa skulde vinde Seir over dem, men det kjender Herren, sagde David. Vi reiste da fra Wiborg d. 9de Marts, og til Valløv og der var vi i 10 Dage, og saa reiste vi derfra til en Bye som kaldes Flinsted (1), og derfra anden Dagen til en anden Bye som kaldes Nim (2), og derfra til en Bye, som kaldes Fløistrup (3), og der var vi i 2 Dage, og det var fattige Folk jeg var hos der, det var nogen Underlige Nogen at være ved, di kunde ingen Ting lide, saa reiste vi derfra og til Bræstrup (4). - Jeg lever da, hvordan jeg kan bædst. Mine Fødder di har været saa gale, at der har slet ingen Hud været under Fødbaldene, jeg kunde slet ikke Maseere; men nu er di ved at komme dem

igjen, i kan rigtig nok tro, at det var en stræng Tid for os at reise. *Det* gaaer ikke saadan til som at gaae Hjemme og snakke om det. Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse til Eder med saa mangen venlige og kjærlige Hilsen til Eder Allesammen min Familie. Lev vel, det ønskes af mig.- Naar i skriver til mig, da skriv til Soldat Niels Christensen Aistrup ved 11te Bataillon 3die Compagni No 126.

Bræstrup d. 28de Marts 1849. Niels Christensen Svendsen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen i Store Aistrup Skole

1. Flensted mellem Århus og Silkeborg lige vest for Låsby; 2. mellem Horsens og Brædstrup; 3. ca. 5 km øst for Jelling; 4. Brædstrup 7-8 km fra Fredericia.

No 14 Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til, og lade Eder vide hvor jeg er nu og hvordan jeg lever nu, i Dag er jeg i Fyen, og i Morgen venter jeg at komme til Als. Vi kom over til Fyen d. 28de d.M., da Maseered vi 1 ½ Miil paa Jylland, og saa kom vi over ved Snoghøi, og saa kom vi igjennem Middelfart, og saa Maseered vi 3 Miil over paa Fyen til den Dag. - I kan rigtig nok troe, at det var en stræng Tuur for os den Dag. Det Sneede og Regnede hele Dagen, og saa var der saadan en Smadder og Pøll, at vi gik i det til Knæerne, saa kom vi til en Bye, som kaldes Eibye (1), og saa kom vi derfra og til en Bye, som kaldes Sandager (2), og i Morgen skal vi derfra og til Søs og over til Als, og der er nok 8 Miil at seile, og saa skal vi ligge over til Ekkernførde, og saa gjenne Tydskerne ned ad Jylland. Vi lever godt over paa Fyen, det er den bedste Egn, vi har været i endnu, di er saa gode ved os. - Dermed ender jeg min Skrivelse til Eder, med saa mangen venlige og kjærlige Hilsen til Eder Allesammen. - Lev vel det ønskes af mig.

Sandager i Fyen d. 31te Marts 1849. N. Chr. Svendsen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen
i St. Aistrup Skole

1. 15 km sydøst for Middelfart; 2. 7 km nord for Assens.

No 15

Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder et par Ord til i Hast, og lade Eder vide, at nu er jeg kommen til Als, der kom jeg i Gaar, og da var di andre Batailloner i Slad med Tydskerne; men der var kuns 3 Døde og nogle faae Saarede, det var ikke mange; men i Dag skal vi afsted, og op og Slaas med dem det Tydske Pak, og der er mange Prøisere her ned i Aar igjen. Nu har jeg ikke Tid til at skrive mere denne Gang, end i er hilset fra mig, saa mange Gange. Lev Vel, det ønskes af mig.

Sønderborg Slot d. 4de April 1849.

Niels Svendsen Aistrup

Til min fader Chr. Svendsen i Aistrup

No 16

Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder til, og lade Eder vide hvorledes jeg lever nu, og hvor jeg er nu fortiden. Jeg lever hvordant jeg bedst kan, og nu er vi trækket tilbage igjen over paa Als, hvor vi skal nu hen det veed vi dog ikke, enten vi skal ned ad Jylland, eller hvor vi skal hen; men vi troer dog vist nok, at vi skal ned ad Jylland. - Vi reiste fra Sønderborg ad 2den Paaskedag, og reiste ned paa Alsøe igjen. - I den Tid vi var i Sønderborg da gik vi paa Arbejde, og kastede Batterier baade ad Langfredag og Paaskeløverdag, og Paaskedag over ved Dyppel Mølle, og vi kunde see den sidste Dag di Slaaste, vi kunde høre helle Kanonaden, og Røgen og Tydskerne di skud Ild paa en Gaard, og det kunde vi ogsaa see, og den Dag da skud di ogsaa Ild i et stor Lineskib, som kaldes *Christian d. 8de*, og det sprang i Luften med hele Stadsen, og Folkene di gik da nok med hver. - Jeg har været Syg i hele 14 Dage, men nu er da ved at komme mig igjen; men nu er jeg bleven saa slem tunghørend, at jeg kan næsten ikke høre hvad Folk di siger, og jeg tror næsten ikke det er andet end bare Kuld, for vi ligger jo ude i Laderne, i lidt Halm om Natten, og i Kostalden, jeg fryser om Natten, at jeg ryster om Morgenen som en Hund, det har ogsaa kostet mig mange Penge i den her Tid.

Dermed Ender jeg min Skrivelse til Eder, med saa mangen venlige og kærlige hilsen til hele min Familie. Lev Vel, det ønskes af mig.

Harslev(?) paa Als d. 11te April 1849. N. C. Svendsen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen i Store Aistrup Skole

Mit No er nu 126.

No 17

Kjære Forældre!

Da jeg nu i Dag har Leilighed til at skrive, saa vil jeg skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide hvordant at jeg har havt det i den her Tid. Vi kom da Lykkelig fra Sønderborg paa Als, og kom ingen Slag i der, og saa kom vi over til Fyen, og var der i 4 Dage, men saa kom der Ordre til os d. 20de om Aftenen Kl. 10, at vi skulle Massere med det samme, og saa Masserede vi hele den Nat, og den Dag, og saa kom vi over ved Fredericia, og saa Masserede vi 2 ½ Miil paa den anden Side af Fredericia og vi havde Masseret 6 Miil paa Fyen, det var kuns 1 Mill fra Odense at vi var paa Fyen og vi kom i Land i *Faaborg* paa Fyen, saa da vi havde Masseret di 2 ½ Miil paa den anden Side af Fredericia saa kom vi paa Feldtvagt om Natten, og om Morgenens kom vi til at Massere igen, og det var dog ogsaa 4 ½ Miil, og saa kom vi i en Lade at Ligge i Lit Halm i 2 Timer den Nat. - Saa blev der blæst Allarm, at vi skulde op og afsted til Kolding. Saa kom vi der tidlig nok, for Kl. var ei uden 9, og da mødte Tydskerne os paa den her Side af Kolding, og saa kom vi i *Slag* med dem, lige med det samme; men 11te Bataillon var dog saa lykkelig at den kom ikke med før til sidst, og der blev ingen af os skudt ihjel; men der blev nogle faa Saarede. - Der var dog et fæl Slag. Niende og Sjette og Femte og Ottende Reserver Batailloner di Leed frygtelig, der faldt forskrækkelig mange af dem; men di forjog dog Tydskerne ind ad Kolding, og da di kom saa derind, saa bestormede vi dog Byen, og saa maatte Tydskerne jo til at ud af Byen igjen, men saa skud di ud af Vinduer og Døre paa os saa forskrækkelig, og da tog vi mange af dem til Fange. Da Tydskerne var saa kommen ud af Byen, saa var vi der inde i 2 Timer, og da skud di Ild paa Byen, at vi kunde ikke være der for Ildebrand. Granaterne di sprang om vore Ører, som det kunde have været Hagel, ogsaa Kanonkugler di skud saa forskrækkeligt stærkt ind paa os. *Jeg* var ligesaa nær ved at bleven skudt, at der kom en Kugle, og gik imellem mit Haar, og saa mit Øre, da kan i troe, at jeg blev bange tilgavnss, saa jeg vidste næsten ikke hvor jeg skulde være.

Den 3die Deel af Kolding brændte, saa reiste vi lige tilbage igen, for vi kunde ingen Ting gjøre imod dem, for der var 10 Tydskere og Prøiser mere end hver af os, og di havde 16 Kanoner, og vi havde kun 6, derfor kunde vi ikke komme længere imod dem, for di havde fast Batteri paa den anden Side af Kolding, og der kunde vi ikke drive dem fra. Saa reiste

vi tilbage igjen, og saa tog di 75 til Fange, af 9de Bataillon om Aftenen di var på feldtvagt, saa anden Dag reiste vi tilbage igiennem Weile, og der var Tydskerne saa nær efter os, at de var kun $\frac{1}{2}$ Miil fra os, men saa kom di ikke længere, saa reiste vi igiennem Weile, og derfra og til Horsens, og derfra og til Skanderborg, og derfra og til Aarhus, og i Morgen skal vi derfra og til Fredericia igjen, for der er 1ste og 2det Compagni, og 3die og 4de di ere i Aarhus. - Nu har jeg ikke Tid at skrive mere denne Gang, jeg har staaet ved en Vindueskarm og skreven det. I er dermed Alle-sammen hilset fra mig hele Familien. - Lev vel, det ønskes af mig, jeg har ikke havt Tid at skrive før Nu. - Skriv mig endelig snart til, og lad mig vide hvordant i lever, for nu skriver jeg ikke mere før jeg faaer Brev fra Eder igjen.

Aarhus d. 27de April 1849.

Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen
Aistrup Skole

No 18

Kjære Forældre!

Jeg takker mange Gange for Eders Skrivelse, den modtog jeg igaar d. 29de April, og den var kjærkommen. - Jeg har længe ventet efter det. - I maae endelig ikke lade være saa længe imellem i skriver mig til; for det er det eneste, at jeg kan have nogen Roe af i den her Tid, for alle Ting gaaer dog Kontrair for os i den her Tid. - Jeg seer da i Eders Brev, at der er nogen Døde hos Eder; men hos os er der flere Døde, det regner vi dog ikke; men vi har dog ikke været i Slag siden den Dag vi var i Kolding; men vi ved dog ikke hvad Dag det kan hendes os igjen, for vi ligger paa Feldtvagt hver Dag. I Dag er jeg paa Feldtvagt i Bræstrup, men vi ligger da ellersens i Fredericia, der er Hovedkvarter. Jeg har lagt paa en grøn Ager og skreven det her, det er ogsaa daarlig skreven; men det bryder jeg mig slet ikke om, for jeg troer nok at i kan læse det. - Kjære Fader! vi har det rigtig nok daarligt i den her Tid; men lever vi saa faaer vi det nok bedre igjen.

Det her, det er skreven d. 2den Maj, og vi ligger paa det samme Sted inu, men nu veed vi dog ikke hvor Tydskerne di er, di sagde i Gaar, at di har

Slaast ved Als, ved Dyppel, og di sagde at vores di skud dem need, saa di lagde paa jorden saa tyk som Sand. - Og Tydskerne di bad om Stilstand i 2 Timer, at di kunde have kommet af Veien; men der var ingen Pardon for dem, di maatte holde hær de slemme Pak.

Dermed Ender jeg min Skrivelse til Eder Allesammen. Lev vel, det ønskes af mig.

Bræstrup d. 30te April 1849.

Niels Christensen Svendsen

Til Kirkesanger og Skolelærer Ch. Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole

No 19

Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder et par Ord til, og tilmelde Eder at Mandagen d. 7de Mai, da var vi i et svær Slag imellem Fredericia og Kolding, og vi maatte Retirere 2 Miile indtil Fredericia, og Tydskerne di forfulgte os hele Dagen, vi slogest fra om Morgenen Kl. 6 og til om Eftermiddagen Kl. 5, og vi skod paa hverandre den hele Dag, saa Kuglerne di sang om vor Ører, som det kunde have været Ild, der havde nistred om Ørerne af os, og vi var dog hart nød til at Retirere, for di var 10 Gange saa mang som vi Andre. Der blev dog nogle faae Skudt og Saared af os; men det var dog ikke mange; men der blev dog mange af Tydskerne Skudt og Saared, som det var næsten Skikken hver Gang; men di faar dog ingen Savn af dem, for di er dog saa Mange, at di bryder dem ikke om, hvormange der falder af dem. - Nu er vi Gudskee Lov i Fredericia, og der kan vi heller ikke komme fra igjen, uden som til Søs, for Tydskerne di ligger da rundtenom Byen og mener, at di vil indtage den; men det bliver di dog Skidt til, for Byen er saa stærk Forskanset med Vold og Batterier, at det er umuligt for dem at indtage den. - Det eneste er dog at di kunde skyde Ild paa den; men det troer jeg næsten ikke at di kan, for di har skudt med Bomber efter den hver Dag siden vi kom der ind; men di springer i Stykker længe før di kommer til Byen, og deres Kugler, di kan heller ikke gaae derind. Det er dog en stræng Tid for os. - Vi ligger paa Feldtvagt hver anden Nat, og vi skyder paa hverandre hver Dag og Nat, vi og Tydskerne. - Di er da trækket ned igjennem Weile og til Horsens, men

enten di er der endnu, eller di er trækket tilbage igjen, det veed jeg ikke; men hvad Ende det vil faae, det veed Gud, det veed vi ikke. - Søren Pedersens Christen, Peder Christian, Jens Thybo og Søren Nyemands Christian, di ere dog alle Levende og Friske endnu, og Møllerkarlen Jens Christian ogsaa. - Vi ere forbuden at vi maa ingen Ting skrive om vor Stilling, og vort Væsen; men nu har jeg alligevel sat et par Ord derom.

Dermed Eder jeg min ringe Skrivelse denne Gang til Eder Allesammen, med saa mangen Hilsen, til Eder Allesammen, hele min Familie, jeg er Rask og Frisk; men jeg lever ved Sult og Elendighed, i veed dog ikke af at i har godt mine kjære Venner. - I maae nok troe, at di har ikke Godt hvor Fjenderne di er, for di maae heller betale lit mere i Skatter dernede som Fjenderne di ikke er, end som hvor di er, der tager di hvad Folk har, og saa brænder di Byer og Stæder op hvor di kommer.

Fredericia d. 11te Mai 1849.

N. Ch. Svendsen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Chr. Nielsen Svendsen
i St. Aistrup Skole

No 20 Kjære Forældre og Sødskende og Familie!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide, at i Gaar som var den 13de Maj og en Søndags Morgen, rykkede vi ud fra Fredericia Kl. 2 om Morgenen mod Tydskerne, og skulde have dem tilbage fra deres Batterier og forskansninger som de havde kasted om Natten oppe ved en Bye som kaldes Stoustrup lige væsten for Fredericia; men det fik en skiden Ende med os. Tydskerne di havde da en Kjæde paa den her Side af deres Batterier, den drev vi jo tilbage indtil deres Batterier; men da di kom saa dertil, saa kunde vi Guddøde mig ikke drive dem længere, saa kom vi da til et Gjær og Dækked os ved; men deres Kugler di styrkede om os, som om det havde saa haglede, saa kunde det ikke had hagle stærkere; men saa Kommanderede di og blæste di Avenseer, og løbe Storm, og di kunde ikke gjenne os fra Gjæret, før di maatte til at trække Sabelen blank til os, saa maatte vi dog til at Affensere lidt, og di skud da paa os, saa det var rent ubeskriveligt, det var da Guds store Under, at der

blev een Eneste Levende Mand igjen af os; men da vi havde saa Affenseret en halv Sned Skridt til frem, saa slog vi os need imod Jorden, og der lagde vi en halv Time saa Kuglerne di øste need Rundtenom os, som om een saa vilde saa have øst Ærter need omkring os, saa kunde di ikke faldt stærkere need, og di ramte enda faae af os; men det var Gud den Almægtige der bevarte os fra Fjendernes Kugler, der blev dog 20 af os Saared og Døde, og 17 af 4de Compagni Saared og Døde; men af de andre 2 Compagnier blev kuns 1 Saared, for di var nok med; men di var dog ikke saa nær, der var kuns 11te Bataillon for den Gang.

Det varte kuns i 3 Timer, men det var det haardeste Slag der har været i Aar nede i Jylland. Di er dog Allesammen levende og Raske baad Christen, Peder Christian, Jens Thybo og S. Nyemands Christian, jeg har da heller ingen Skade tagen af Kuglerne, og jeg er da ogsaa Rask og Frisk, men det var en bedrøvelig Tiid, den Tiid Slaget varte, der faldt dog saa mange af Tydskerne, det var Grov; men kjære Fader, og andre gode Venner, kan i ikke hjælpe mig med nogle Penge nu, for ellersen kommer jeg til at Sulte, jeg har da havt nogle til den her Tiid, og jeg har ogsaa brugt dem Sparsommelig, men nu er di sluppen op, og vi kan ikke nær Bjerre os med det, vi faaer af Kongen, for vi maa drikke for meget Vand. Jeg har kjøbt et Maaltid Mad hver Middag, og det koster 12 skilling og lidt Brændeviin og Kaffe kan vi paa ingen Maade undvære; men det er dog Alligevel forlidt, vi faar.

I maae endelig sende mig Nogle faae det første i kan, for nu trænger jeg haart.

Vi har dog ikke sovet nu i 3 Nætter og Dage, for vi har været paa Vagt Nat og Dag, og Gaaet og past paa Tydskerne; derfor var det, at vi skulde have jaget dem bort. I kan vel nok troe vi ikke er godt tilpas i den her Tid. Dermed Ender jeg min Skrivelse til Eder Allesammen med saa mange Venlige og kærlige Hilsen det ønskes af mig.

Fredericia d. 14de Maj 1849.

Niels Christensen Svendsen Aistrup

Til min Fader Christen Nielsen Svendsen

No 21 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg kan tilmelde Eder denne glade Tidende fra mig, at i Gaar d. 16de Maj kom vi fra den slemme Kjøbstad Fredericia, og kom over til den gode Egn Fyen, der kommer vi da til at leve godt saalænge vi er der, og der kan vi ligge rolig i vores Senge, og sove om Natten, og der er vi da saa sikker paa at beholde Livet, for i Fredericia der vidste vi ikke hvad Tid at vi blev skudt, for di skud paa os bestandig. I Gaar Morges, da vi reiste derfra Kl. 4, da begyndte Tydskerne at Bombardere paa Fredericia, og da kom Tredie, Syvende, Ottende og Niende Bataillon og løste os af det slemme Slaverie, for vi var dog ikke sikker paa vort Liv for di Tydske Røverknægte di skud da paa os hver Dag; og det var dog ikke godt for os at være der. - Vi var dog saa glade den Dag at vi skulde reise fra Fredericia, at vi baade Sang og Dandste, og var meget fornøiet fordi at vi kunde komme af det Fængsel, og di skud endda ind paa Byen til hun knaged efter; men det var vi dog ikke bange for.

Det var 11te Bataillon og 5te Reserve Bataillon, der kom over paa Fyen. Alle Ting er i en deilig Grøde derover, det er frydlig at see det, for der er Planted og Gjerder over det Hele, og di er saa grønne, og Træerne ere saa fulde af Blomster, og Kukken ham har jeg da hørt for 8te Dage siden; endskjønt jeg troede ikke, at jeg havde faaet Kukken at høre.

Adjød. Lev Vel. Dermed Ender jeg min ringe skrivelse til Eder Allesammen hele min Familie, og Venner, med saa Flittige Hilsen til baade Eder kjære Forældre, og *min lille Sødster Christine*.

Lev vel Allesammen det ønskes af mig.

Overup (1) paa Fyen d. 17de Mai 1849. Niels Christensen Svendsen

Til Kirkesanger og Skolelærer Ch. N. Svendsen af St. Aistrup Skole

1. Måske Årup.

No 22 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil i Dag til Tidsfordriv skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide hvor jeg er nu, og hvordan jeg lever nu. - Jeg har Hilsen og Helbred og lever Godt nu siden jeg er kommen paa Fyen. - Jeg Takker Eder saa mange Gange for Eders kjære Brev, som jeg modtog i Gaar d. 17de dennes og seer deri, at det er skreven d. 2den Mai, og som i kan ogsaa see i mine Breve, om i har faaet dem, at jeg har modtaget det af 16de April, og seer deri, at i ere Allesammen friske, og har da Hilsen, som er det vigtigste af Alt, og jeg seer i det sidste Brev, at Mads Patiirkaal skal ogsaa hen. Disse Gamle ere Døde, det er ikke saa farligt; men hos vi Andre der falder di som Fluor og Myg; di har da Bombarderet Fredericia i di her Dage, men di har da ikke indtaget den, for de bliver di forstakket til (1). I Gaar tog vores 900 tilfange, og skud 1000 reent ihjel og Saarede af Tydskerne, for di vilde bestorme Byen; men di blev dog skidt til det. - I kan da see i mine andre Breve, at jeg har været i flere Slag, om i har faaet Brevene, ellers saa kan i søge efter dem paa Nibe Posthuus, der maae di nok være, for jeg har skrevet mange, for at lade Jer vide min Stilling og hvordan jeg har havt det; thi Gud den Almægtige han har da bevaret mig til den her Tiid. - Han har holdt hans beskjermende Haand over mig; thi ellers saa havde Fjendernes Kugler tagen mig, for det sidste at jeg var i Slag, da lagde jeg da paa en flad Mark, og da haglede Kuglerne need om mig, som di kunde have øst Ærter need om os, og da jeg reiste mig, lagde der Gudforbande mig Gæværkugler runten omkring mig, som der kunde have været saaet et godt lag Ærter, for di skud paa 2 Side paa os, men Gud den Almægtige han bevarte os, for ellersen havde vi da bleven skudt; min Bøn var bestandig: Gud være med mig, og Gud frie og bevare mig fra det Onde, og Gud frie mig fra Fjendernes Kugler, og Gud være mig mine Synder Naadig, og Gud hjælp mig at staae den haarde Kamp igjennem, og Gud hørte ogsaa min Bøn. - Skriv mig snart til igjen, for det kan jeg have fornøielse af at see, hvordan i har det. Dermed Ender jeg min Skrivelse til Eder Allesammen mine Forældre og Sødskende og især til lille *Christine* og hele min Familie. Lev bestandig Vel, det ønskes af mig.

Haare (2) paa Fyen d. 20de Maj 1849.

N. Chr. Svendsen

Til min Fader Christen Nielsen Svendsen i Aistrup

1. Det evner de ikke; 2. Godt 10 km nord for Assens.

No 23

Kjære Forældre!

Jeg vil skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide, at jeg er frisk og har Gudske Lov Lemmerne hele og ubeskadiget endnu, som det er da det Vigtigste af det Hele. - Vi var paa Fyen i 5 Dage og saa kom vi over til Fredericia igjen, og saa var vi der igjen i 6 Dage, og der stod vi jo stor Fare for; for di skyder jo paa hverandre hver Dag, baade med Kanonkugler og Granater, og Bomber, og Geværer hele Tiden; men Gud den Almægtige tænker jeg, snart skulde gjøre Ende paa Krigen nu med det første. - Jeg Takker Eder saa mange Gange kjære Fader, for Eders kjærkomne Brev, som var skreven 15de Mai, det modtog jeg d. 30te Mai med stor Fornøielse. - Og jeg Takker saa mange hundrede Gange for di 2 Rbd., som var indlagt i Brevet, dem fik jeg den Dag, som vi nu kom her over paa Fyen igjen, der kom vi d. 30te Mai igjen, og skal være i 6 Dage igjen, for vi Løser 8de Bataillon af, og di løser os af igjen, da aae fostaae i en Val (1): jeg er forskrækkelig godt fornøiet med disse 2 Rbd.; det var dog alt nok, for jeg skrev jer jo til jeg kunde hjælpe mig med faae Penge denne Gang.

Jeg trængte jo til dem til Hjælp til nogle Fødevarer for jeg skal Marigi nok være Sparsommelig over dem. Jeg laante 3 mark af Poul Pallesens Peder Christian, til jeg fik nu disse her kjærkommende Penge af Eder, og mange Penge var det jo ingen Nytte til at jeg fik, for jeg vidste jo ikke, hvor længe jeg skulde Leve, og skulde jeg da ha bleven skudt, saa havde jeg jo ingen Nytte af dem. Jeg skal hilse Eder fra Peder Christian, han er ogsaa Rask og Frisk og hilser ogsaa hans Forældre fra ham, og fra mæ osaa, vi løver jo godt aa paa Fyen, der e æ hvale godt Laan, Olting er der som de kun vær i Paradis. De sier faale godt uk de er akoraat som de kun vær i en Hermands Have (2). Dermed Ender jeg min simple Skrivelse dengaang med mangen Venlige og Kjærlige Hilsen til Eder Allesammen, hele min Familie. Lev vel te a kommer hjem igjen. Di er Allesammen Frisk fra Sognet, Jørgen Hjulmann har jeg ogsaa snakket med og Peder Smed og Christen Boe. Dermed befaler jeg Eder Gud. Atjød.

Koehaugen paa Fyen d. 30te Mai 1849. Niels Christensen Svendsen Aistrup

Til min Fader Chr. Nielsen Svendsen i Store Aistrup Skole

1. deraf forstår I en (mig) vel; 2. og fra mig ogsaa, vi lever jo godt ovre på Fyn, det er et dejligt godt land, alting er der som det kunne være i Paradis. Det ser farlig (vældig) godt ud, det er akkurat, som det kunne være i en herremands have.

No 24 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide, at jeg har Hilsen og Helbred endnu, og lever godt da nu fortiden saalænge som vi er paa Fyen; men det er kuns en kort Tid, at vi er der, vi er der kuns 6 Dage ad Gang, og saa er vi i Fredericia i 6 Dage ad Gang igjen; men ligesaa Godt som det er at være paa Fyen, ligesaa strængt er det igjen at være i Fredericia, for der veed vi dog ikke hvad Tid at vi kan blive skudt af Tydskernes di slemme Kugler og Granater, for di skyder jo ind paa Byen hver Nat, saa vi kan ikke være sikker paa vort Liv en eneste Time til Ende; og det er dog en daarlig Stilling.

Nyheder ved jeg ikke at tilmelde Eder noget om denne Gang, der bliver jo mange spoleret og Skudt hele Tiden, det er dog ikke saa Nyt for os. Di ere dog Allesammen Levende og frisk af Aistrup Sogn, og i er hilset af dem Allesammen. Hvad Ende af Krigen vil faae, det veed Gud, det kjender vi dog ikke, for det er blindt for os at see. - Dermed ender jeg min Skrivelse til Eder Allesammen med saa mangen Venlige og kjærlige Hilsen. - Lev vel, det ønskes af mig Eders Søn.

Koehaugen d. 14 Juni 1849.

Niels Christensen Svendsen

Hils min Familie at jeg er da levendes endnu og har da Hilsen.

Til Kirkesanger og Skolelærer Chr. Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole

No 25 Mine kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil i Dag tilmelde Eder nogle Nyheder som ere Gode.- Jeg modtog Eders Brev med stor Fornøielse, og det var noget som jeg kunde have stor Morskab af Altsammen; men nu vil jeg lade Eder vide mine Nyheder, at nu har Tydskerne faaet et rigtig Knæk, nu kommer nok snart den gode Tid.

Den 6te Juli om Morgenen, da drog vi ud om Morgenen Kl. 1 fra Fredericia, for at gaa i Kamp med Tydskerne og bestorme deres Baterier, og det lykkedes ogsaa for os, at vi slog dem paa Flugten, og tog 18 Hundrede Mand af eene bare Tydskere til tilfange, foruden Døde og Saarede, som

var saa mange, at vi veed ingen Tal paa dem, og vi tog 30 Officerer tilfange, ogsaa tog vi ved deres Baterier 34 Kanoner og Morterer fra dem, og 36 Armusions Vogne med Armision i Krudt, og Kanonkugler og Granater, og Bomber saa meget at det var Grov, og Geværer fik vi over de 2000de og saa fik vi saa meget Brændeviin og Viin og Rumextragt. Der var mange Oxehoveder og saa mange Tønder Beskøiter, og derforuden saa meget Andet som vi tog, det var saa forskrækkelig, og saa jog vi dem saa langt bort fra Fredericia, at der var ingen hverken paa den her Side af Kolding eller Weile; men der var en Deel Prøiser længere nede i Jylland; men di maatte nok ikke hjælpe Tydskerne den Dag; thi da var vi Mand imod Mand, da kunde vi klare os, vi af 11te Bataillon, vi tog et heel Kompagni tilfange paa eengang med at rende Storm paa dem og vi skød ikke et eneste Skud paa dem; men der blev 2 Mand skudt ihjel af 4de Kompagni; men ellersen blev der ingen hverken Skudt eller Saarede. Vi havde den Held, at vi kom ikke først ud imod dem om Morgenen, for da blev vores skudt og Saarede i Hundred Tal. Det var et gruelig Slag, vi havde den Dag; men Gud han havde sparet mig til den her Tid, og os alle fra Aistrup. Der var en Kanonild fra vor Side den var saa stor, saa, om det saa havde været brændt 10 Gaarde paa eengang saa kunde der ikke have været stærkere Ild og Røg. - Det var gruelig at see; og Geværkuglerne di kom som di kunde have øst dem need med Kasteskovle. - Nu nermer Tydskerne dem rigtignok igjen os til Fredericia; men naar Prøiserne di vilde blive væk, saa kunde vi nok knække Halsen paa Tydskerne, naar det bliver vor Alvor. Dermed Ender jeg min Skrivelse til Eder Allesammen min Familie og især til min lille bitte Sødster *Christine* med mangan venlige og kjærlige Hilsen til Eder Allesammen mine Forældre og Sødskende. Jeg har ikke sovet nu i 6 Nætter og Dage, for vi ere paa Forpost og Feldtvagt, baade Nætter og Dage. Lev Vel, det ønskes af mig. Dermed Eder Gud befallende.

Fredericia d. 9de Juli 1849.

N. Chr. Svendsen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole

Skriv mig snart til igjen, for det her Brev i skrev mig til, det kunde more mig.

No 26 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil i Dag til lit Tidsfordriv skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide at jeg er frisk og har Helsen og Helbred, som er det vigtigste af det Hele. Mine Fødder di er rigtignok saa Gale, at der er slet ingen Hud paa dem, og det er rigtig nok meget slemt for mig. - Vi var til Revie i Gaar for Generalerne. General Moltcke som er vor Brigade General og General Bylov, og da maserede vi 3 Miil frem og tilbage, og det var en streng Tuur for mig, og jeg vil tilligemed lade Eder vide om i ikke har bekommet det sidste Brev, at jeg er da levende fra dette haarde Slag, som vi var i *d. 6te Juli* ved Fredericia, som var det største Slag, der har været i Danmark, som i kan see i Aviserne; men Gud han har da sparet mig og di andre fra Aistrup, vi kom da paa Feldtvagt med det sammen vi havde endt Kampen med Tydskerne helle 11te Bataillon og der var vi i 3 Dage, og saa kom vi over til Fyen *d. 9de Juli*, og der har vi rigtig nok været siden; men vi har det rigtig nok daarligt denne Gang, for vi ligger 30 til 40 og 50 Mand paa hvert Sted og der er Alting saa dyre, at Penge ikke kan forslaae, og det er hele 8te Dage imellem vi faar Natural Forpleining, at det har vi ingen godt af nu. Nyt kan jeg ikke tilmelde Eder noget om, endsom di taler stærkt om at der skal være Vaabenstilstand i 10 Maaneder; men det er dog ikke Sikker endnu; men vilde rigtig nok gerne, for saa mener vi, at der skulde blive Fred sluttet i den Tiid mellem Tydskerne og os, og det vilde enhver vistnok bede Gud om, som kjender lit til Krigen og Tydskernes Røverrier, som i er fri for nede hos Eder. I ved ikke af at i har Godt og det kjender di heller ikke til her paa det fynske Land; men Gud, bønør baade os og enhver især som beder om at faae Fred i vort Land. Jeg veed ikke om jeg har skreven Eder til om at jeg er bleven Riffelskytte, og det har jeg været siden jeg var i Viborg. Jeg har en lille kort Riffel som en lille Pistol, og den er saa Sikker til at Skyde at jeg kan sætte en Kugle i en Skive med den i en Prik som en hvid Tallerken paa 4 hundrede og jeg kan ogsaa skyde en Tydsker ihjel med den paa 8 hundrede Alen. Det var os, som var væn til at Skyde, og som var bedst til at skyde som fik dem, og di er saa meget nemmere at bære for os. Dermed Eder jeg min ringe Skrivelse med saa mange Venlige og kjærlige Hilsen til Eder Allesammen mine Forældre og Sødskende og Familie, men *især* til min lille Sødster Christine. Lev vel, det ønskes af mig.

Iesløv (I) paa Fyen d. 17de Juli 1849.

Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen

Dermed Eder Gud befallende! skriv mig snart til igjen.

I. Ingslev.

No 27 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide hvorledes at jeg lever nu fortiden, jeg lever Vel og har Hilsen og Helbred, og er da paa Fyen endnu; men hvortil vi skal blive paa Fyen det veed vi ikke, og hvor vi skal hen det veed vi ei heller, enten vi skal til Holsteen, om der bliver ved at være Vaabenstilstand, eller vi skal til Aalborg, for det taler di stærkt om nu at vi skal der need, som ogsaa er det hælste at vi vel, og det har vi nu Længtes efter en Tiid; men vi veed dog ingen Beskeed derom endnu; men jeg haaber, at vi snart skal faae det at viide. - Jeg trænger nu saa haart til en Væst, jeg kan aldrig vide om i kan ikke sende mig min lille Bomulds Væst, for den jeg har er i ene Pjalter, og den lille Bomulds Væst, den kan dog ikke koste saa meget i Transport, og den kan godt komme til mig i hvor jeg er, i kan rulle den sammen, og sye den ind i et lille Stykke, og saa mærke den og Brevet med et Bogstav og saa forsegle den, den kommer nok til mig, og vilde saa gjerne have den saa snart som mueligt kan skee. - Di taler stærk om at Tydskerne og Prøiserne di vel til at Slages nu paa Kraft, for det er da Prøiserne, der har sluttet Vaabenstilstand med os, og nu vil Tydskerne skyldte Prøiserne for at di er nogle Forræddere imod dem, og de blev saa Gale paa dem, den Dag vi Slogeste med dem ved Fredericia, fordi di vilde ikke hjælpe dem den Dag, og nu vil Prøiserne ikke have mere med dem at bestille. Di siger, at den Saxiske Prinds han vil til at tage sig Tydskernes Parti an; men det vil Guddøde mig hjælpe lit, dem skal vi nok knække Halsen paa, og Slesvigholstenerne tilligemed, for vi Danske ere ingen Børn i Fælden, vi forstaaer nok at bruge et Gevær, langt bedre end som di Tydske Vindbøiteler, di er som Vildsviin naar Kampen gaar løs, og saa staaer vi fast. Nyt har jeg ikke at tilmelde Eder noget om denne Gang andet end som

en flittig Hilsen og venlig Hilsen til Eder Allesammen mine Forældre og Sødskende og Familie og *især til min Lille Sødster Christine*, lev Vel det ønskes af mig.

Harendrup (1) paa Fyen d. 27de Juli 1849. Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole

Skriv snart til mig igjen for jeg trænger.

1. 12 km syd-sydvest for Bogense.

No 28 **Kjære Forældre og Sødskende!**

Jeg vil i Dag skrive Eder til, og lade Eder vide, hvordant at jeg lever, og hvordant jeg har det nu, nu lever jeg med Røvt og Sled og Elendighed i Fredericia, for vi ere saa mange her at vi kan næsten ikke faae noget for Penge, og hvad vi faaer det er saa dyre, det er en Skam, og hvorlænge vi skal blive her i Fredericia det veed vi ikke, for een Dag siger di at vi skal til at afsted til Aalborg, og en anden Dag siger di at vi skal blive her en Maanedes Tiid endnu; men forresten veed vi det jo ikke; men vi troer da at det skal blive een af Dagene, at vi kommer afsted til Aalborg, og min Broder Jens har skreven mig til, at naar vi kommer til Aalborg, da vilde han komme ud til os, og det ønsker jeg ogsaa gjerne, at han vilde komme der ud til mig, og dersom i saa kunde ha undværet nogle Penge saa kunde jeg ha Trængt haart til dem, for jeg har ingen, og nu kommer jeg ikke hjem i Vinter. Jeg skal ligge i Aalborg, for nu har di tagen mig til Undercorporal i Fredericia, og derfor kan jeg nu ikke komme hjem i Vinter.

Jeg skal nok se ad om jeg kan lade Eder vide hvor naar jeg kommer til Aalborg, at Jens han kunde komme ud til mig, og vi takker den gode Gud saa mange Gange at vi kan komme til Aalborg, for skulde vi ha lagt i Fredericia i Vinter saa havde vi kommet til at Sulte, for det er et Hundehul at ligge i, og jeg skrev til Eder om min Bomulds Væst, og har i

ikke sendt den afsted, skal i ikke sende den afsted, for Jens kan tage den med til Aalborg.

Dermed ender jeg min ringe Skrivelse til Eder med saa mange Venlige og kjærlige Hilsen til Eder Allesammen mine Forældre og Sødskende, og min Familie, og *især* til min lille Sødster *Christine*. Lev vel, det ønskes af mig.

Fredericia d. 15de August 1849.

Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole

Naar i skriver mig til, da skriv til Undercorporal N. Ch. Aistrup ved 11te Bataillon 3 Companie No 14.

Jeg har kjøbt et par Støvler, og har givet 5 rd for, og jeg maatte Laane 1 Specie dertil.

No 29 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til og lade Eder vide, jeg har Hilsen og Helbred, og jeg lever da nogledes nu, for nu er vi da kommen i Garnison igjen, og nu faaer vi da vor Middagsspise paa Maketenteriet; men det er dog Galt nu for at faae noget Suul til Brødet Morgen og Aften, noget Ost og Smør og Kjød, og jeg kunde ogsaa gjerne bruge en fiin Kage, dersom i kunde sende mig noget. - Jeg kommer ikke hjem nu før Maren skal have Barn i Kirke. - Jeg kunde gjerne ha kommen hjem nu; men nu vilde jeg bie saa længe for at komme med til Barsel, for saa er der da lit Morskab. - Jeg ligger i Qvarter i Kattesundet hos Verthuusholder Thomsen (1). - Jeg vilde ikke skrive før vi blev omqvarteret, for jeg var indqvarteret hos Jernstøber Schmit paa Algaden (2); men nu ere vi bleven omqvarteret i Dag.

Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen med saa mangen venlige og kjærlige Hilsen baade til Forældre og Sødskende, og til min Familie, og *især* til min skjelmske Sødster *Christine*, hun skal nok faae Sukker naar jeg kommer hjem, Lev Vel, det ønskes af mig.

Aalborg d. 16de September 1849. Undercorporal Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Ch. Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole

I. Kattesundet nr. 45; 2. Sandsynligvis Algade 43, hvor jernstøberiet var, men kan også være Algade 54, hvor H. Smith boede.

No 30 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til og lade Eder vide, at jeg lever Vel og har Hilsen og Helbred, som er det vigtigste af det Hele; med dersom i kunde sende mig en Smaakage herud, saa vilde jeg dog gjerne, og saa snart som i kan faae mine lange Strømper færdig, saa maae i endelig sende dem herud, for jeg Trænger saa haart til dem, over dette at jeg har ingen Underbuxer og saa snart som i kan faae noget Tøi færdig til nogen, saa maa i endelig faae et par Syed, og sendt herud til mig, for jeg kan ikke nære mig for Kuld i et par Buxer, for det er for koldt, og jeg er ogsaa i forlegenhed for en Undertrøie, og skal vi komme ud igjen til Sommer, da maae jeg endelig have 2de nye Skjorter, for di som jeg har er meget bødt paa, og di duer ikke mere.

Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen min Familie og *især* til min lille Skjælmske Sødster *Christine* hun skal nok faae Sukker og Hvedekager naar jeg kommer hjem igjen. - Lev Vel! det ønskes af mig.

Aalborg d. 26de October 1849. Niels Christensen Svendsen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Svendsen i Store Aistrup Skole

No 31 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide at jeg har Hilsen og Sundhed, som er det vigtigste af det Hele, og det samme ønsker jeg ogsaa Eder mine Forældre og Sødskende, og jeg haaber ogsaa nok at blive her i Aalborg Juulen over, og saa kommer jeg hjem til Søndagen før Juul, til Jens til barsel som han har skreven til mig om, og di 2

Skjorter som jeg har skreven til Eder om, dem maae i endelig faae fær-
dig til jeg kommer hjem, for jeg Trænger, thi ellers vilde jeg ikke skrive
om dem. - Fra Aalborg kommer vi enten i Juul, eller ogsaa i disse næste
Dage efter Juul, men vi glæder os ved den kjære Juul. - Dermed af-
bryder jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen mine Forældre og
Sødskende. Lev Vel Allesammen til vi sees igjen. - Dermed er i Alle-
sammen Hilset fra mig paa det Venligste!

Aalborg d. 13de December 1849.

N. Ch. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer C. N. S. Svendsen i Store Aistrup Skole

Min lille bitte skjelmske Sødster *Christine* er hilset fra mig saa mange
Gange, hun skal nok faae Sukker og Godt naar jeg kommer hjem. Lev
Vel Lille *Christine*.

No 32

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til i Hast og lade Eder vide at jeg kom
godt hjem, og jeg er Rask og Frisk, og i maae endelig sige min Farbroder
saa mange Tak fordi han kørte med mig, og nu i Dag kommer Søren
Hylke hjem, saa maae i endelig være god ved ham, og give ham en god
Dram, for di er saa gode ved mig, og jeg troer ogsaa at hans Kone
kommer med ham derop. - Jeg troer at vi kommer her fra Aalborg sidst
i denne her Maaned. - I ere Allesammen hilset her fra mig paa det
Venligste. Lev Vel! det ønskes af mig! Hilsen min skjelmske Sødster
Christine, at hun skal nok faa godt naar jeg kommer hjem.

Aalborg d. 26de Januar 1850.

Niels Svendsen

Til min Fader Svendsen i Store Aistrup Skole

No 33 Kjære Forældre og Sødskende!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide at jeg har Hilsen og Sundhed som er jo det vigtigste af det Hele, og det Samme ønsker jeg at spørge fra Eder igjen Kjære Forældre og Sødskende, og saa kan jeg lade Eder vide, at i Gaar fik jeg Brev fra Anders Struer, og han lever ogsaa Vel, og har Hilsen og Sundhed; men han har været Syg i nogle Dage, men nu er han nok kommen sig igjen.

Nyheder har jeg ikke noget at tilmelde Eder noget om, andet end som at jeg mangler nogle Penge til at betale mine Støvler med, som jeg har faaet sat Fødder i; men jeg veed jo ikke om i kan undvære nogen af dem, jeg mangler 2 rd., og kan hjælpe mig med dem, da saa jeg det Minsanten gjerne min kjære Fader. - Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen hele min Familie med saa mange Venlige og kjærlige Hilsen *især* til mine Forældre og Sødskende og til min Lille Bitte Skjelmske Sødster *Christine*, hun skal nok faa Godt naar jeg kommer hjem, saa skal hun faae en Hvedekage og saa stor et stykke Sukker og saa nogle Svedsker og Rosiner, sig det til hende den Poliske Karnali, og *Mette Marie* er ogsaa hilset saa mange Gange fra Anders. Lev Vel! Allesammen i en Slump, det ønskes af mig.

Aalborg d. 8de Marts 1850.

N. C. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Svendsen i Store Aistrup Skole.

No 34 Kjære Fader!

Jeg Takker Eder saa mange Gange for di mig tilsendte 2 rd., di var mig meget kjærkommen, for jeg trængte jo til dem og nu skal jeg ogsaa nok være Sparsommelig over dem, kjære Fader dersom jeg kan hjælpe Eder nogentider igjen, da vil jeg med største Fornøielse gjøre det, og jeg har ogsaa faaet disse 3 rd. af Søren Pedersens Christen, dem fik jeg strax, og jeg vil nu ønske at jeg var fra Aalborg igjen, for det er en Slemme Liderlige Bye at ligge i, vi kan rigtig nok sætte vores Penge til her frem for nogen andre Steder, og ingenting faae for dem. Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen min Familie med mange Venlige og kjærlige Hilsen. Lev Vel, det ønskes af mig, og hils min Bette

Skjelmske Sødster *S. Christine* at hun skal nok faae Godt naar jeg kommer hjem.

Aalborg d. 14de Marts 1850.

N. Ch. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Ch. N. S. Svendsen i Aistrup

No 35

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide, at nu er vi da reist fra Aalborg, og er reist 2 Mile sønden for Hobro, og der er vi indqvarteret i en Landsbye som kaldes Svenstrup og det er en Miil sønden og østen for Mariager, og hvortlænge at vi skal blive her, det veed vi jo ikke. Af Nyheder har jeg ikke noget videre at tilmelde Eder noget om, andet end som jeg kom godt hjem den Dag, at jeg reiste til Aalborg, jeg kom lige akkurat hjem til Kl. slog 12, og da fik jeg først at vide at vi skulde reise om Onsdagen, og saa fik jeg ikke Tiid til at skrive i disse Dage. Og da fik jeg heller ikke noget af den fine Kage, som i vilde sende mig, det var jeg meest Gal ved. Hvortlænge vi skal være her, eller hvor vi skal hen det kjender ikke noget til, for det veed jeg ikke. - Dermed Eder jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen, med saa mange venlige og kjærlig Hilsen. Lev Vel, det ønskes af mig, og hils min lille skjelmske Sødster *Christine* at jeg lever Vel, og hun skal nok faae Godt naar jeg kommer hjem igjen, og hils mig endelig min Farbroder Jens, og hans Kone og hans Børn, jeg lever Vel og er reist. Det var en stræng Reise for os, for det var saa daarligt Vei, og Veiret blev saa daarligt anden Dagen, at vi havde næsten ikke kunde holde ud og Masere til vores Kantonomang, eller vores Qvarterer, Lev Allesammen Vel, det ønskes af mig.

Svendstrup d. April 1850.

Undercorporal Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Ch. N. Svendsen i St. Aistrup Skole

No 36

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide at jeg er Rask, og har Hilsen og Sundhed, som er jo det vigtigste af det Hele, og det samme ønsker jeg ogsaa at spørge fra Eder igjen, og jeg skal hilse saa mange Gange paa høieste fra Bærens's Kone, og hendes Mand Niels Knudsen og hendes Søn Jørgen, di boer i et Teglværk paa den her østre Side af Mariager og har sendt Bud efter mig 2 Gange, at jeg skulde endelig komme hen og besøge dem, for hun vilde saa gjerne see mig, for nu var det saa mange Aar, siden hun sad med mig paa hendes Skjød, og saa i Gaar, saa gjorde jeg ogsaa hende den Fornøielse at gaae hen til dem, og hun var saa Glad ved mig, om jeg saa ha være hendes egen Søn saa kunde hun ikke ha gjort mere ud af mig, og jeg blev saa svært Trakteret, om jeg saa havde været til et stort Gilde, saa kunde jeg ikke ha bleven bedre Trakteret. De vidste næsten ikke, hvor Godt di vilde være *imod mig*, og hun talte saameget om, at hun vilde saa gjerne tale med Eder Fader, det havde hun Længst saa meget efter, og efter at tale med Moder; og nu siden de spurgte at jeg var kommen i Nærheden til dem, saa søgte de saa stærkt efter at søge mig op, og da de saa fik at vide, hvor jeg var, saa sendte de saa mange Bud efter mig, at jeg maatte da endelig komme derhen til dem, og saa maatte jeg love at skrive til hjem til Eder i Dag, og hilse Eder saa mange Gange paa det Venligste fra dem Allesammen. - De lever Vel og har et pænt lille Beboelses Huus, og samler vist ogsaa mange Penge derved Teglværket, eftersom jeg kunde høre paa dem. - Nyheder har jeg forræsten ingen Ting andet at tilmelde Eder noget om, for hvorlænge at vi bliver her veed vi ikke, vi har det meget Godt saa længe at vi er her, meget bedre end som mens vi var i Aalborg. Dermed Eder jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen mine Forældre og Sødskende og min Familie med saa mange Venlige og kjærlige Hilsen til Eder Allesammen. Lev Vel! det ønskes af mig, og skriv mig snart til igjen, og hils mig min lille bette skjelmiske Sødster Stine, at naar jeg nu kommer hjem igjen, skal hun nok faae mange Hvedekager og Svedsker og Sukker og Godt, som hun kan Spise.

Norup (1) d. 29de April 1850.

N. C. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Svendsen i Store Aistrup Skole

1. 5 km syd for Hadsund.

No 37

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til igjen og lade Eder vide hvorledes at jeg lever, og hvor jeg nu er. Jeg lever *Skidt*, og er nu indquarteret i en Bye ude paa Marken, som kaldes Greis. Jeg er ikke i Byen. Jeg ligger en heel Miil ude fra Byen paa Marken hos en Pjalt Stoder, og det er en halv Miil nær den her Side Weile, og hvorlænge vi skal ligge her, eller hvor vi skal hen, det veed vi ikke; men formodentlig bliver det dog ikke længe før vi kommer op til Tydskerne, og hvad Ende det vil faae, det er ikke godt at vide, men vi kommer jo nok til at Slaaes med dem i Aar igjen det fordømte Pak. - Det var dog en slem Tuur for os at Masere i disse Dage, det har været saa Varmt; thi vi har nu Maseret i 5 Dage, og det var need fra Handest, en lille Miil sønden for Hobroe og saa nu til Weile, det er ved Leerbæk Skov og ved Greis Mølle, det er den sværeste Mølle at jeg har seet nogen Tid i mine Dage, og der er et Klædesfabrik i denne Mølle, og der staaer en Skorsten lige midt i Gaarden som hører til Fabriket, som ikke leverer nogen Ting, blot staaer Allene, og er muret op af Muursten, og er ganske smal, og den er 54 Alen høi, den seer Fæl ud. - Saadant et Syn har jeg aldrig seet i mine Dage før, og det er et svært Klædesfabrik. - Af Nyheder har jeg ikke videre at tilmelde Eder noget om, andet end som jeg er da Frisk og har Hilsen og Sundhed, og det samme ønsker jeg at spørge fra Eder igjen. - Jeg fik Eders Brev 3^d Pintse-dag, hvoraf at jeg seer, at i denne Gang var Frisk. Dermed Ender Jeg min daarlige Skrivelse til Eder Allesammen med saa mange Venlige Hilsen til Eder Allesammen. Lev Vel! det ønskes af mig, og hils endelig min lille bette Sødster *Christine* at jeg skal nok huske at tage noget Godt med Hjem til hende, naar jeg kommer Hjem igjen. Begge mine Arme di ere saa gale af at bære Tornysteren, at jeg kan næsten ikke røre dem, derfor er Skriften saa daarlig.

Greis Westermark d. 10de Juni 1850. Undercorporal N. C. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Ch. N. S. Svendsen Store Aistrup Skole

No 38

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide hvorledes at jeg lever nu.

Jeg lever forresten Vel, og har Hilsen og Sundhed som er jo det vigtigste af det Hele, og det samme ønsker jeg at spørge fra Eder igjen. - Og kjære Fader! Jeg Takker Eder saa mange Gange for det sidste brev af 26de Juni, som jeg modtog d. 30te Juni, hvoraf jeg seer at i ere Allesammen Raske og Friske, og har Hilsen, og det er jo Hovedsagen af det Hele. Og jeg Takker Eder saa mange Gange for alle disse Nyheder som var i Brevet. Di andre som i skriver om, di lever Allesammen Vel, og *Christen* han kan sagtens leve Vel, for han faaer da en Femdaler Seddel efter en Anden, endskjøndt han har dog alligevel aldrig Penge, for di gaaer *akor*rat ligesom di kommer, for hans Moder hun stjæler dem jo til ham, og derfor mener han velsagtens: at Let er di *kommen*, og Let skal di gaae; Herrens Navn være Lovet, ja Amen. Saadant har *Tørstigsjæl* det, men Peder Christensen og di Andre, di lever Allesammen Vel og i ere Allesammen hilset fra dem, vi kommer sammen næsten hver anden Dag til Bataillonsexersits, og vi har været til Revii to Gange; den een Gang for vor Brigadekommandeur Oberst Thestrup, det var den første Gang, og den anden Gang, det var for General Moltke, vores Divisionskommandeur, og saa kommer vi til hverandre Allesammen, baade Peder Christian og Christen Sørensen og Søren Nyemands Christian og Jens Thybo og Jens Christian Møllerkarl og os Allesammen. - Jeg talte med Jens Svenningsens Chresten d. 30te Juni, og han bad mig saa mindelig om at i ville hilse hans Forældre og Sødskende, at han var Frisk og havde Hilsen, og leved nogenledes Vel. - Af Nyheder har jeg ikke noget videre at tilmelde Eder noget om denne Gang, andet end som jeg ønsker Eder Hilsen og Sundhed, som vi altid maa Takke Gud for.

Og saa ere i Allesammen hilset fra mig, paa det Venligste hele min Familie og *især* min lille Poliske Sødster *Christine*, at hun skal nok faa Godt naar jeg kommer hjem igjen, og det skal blive noget der er *Krabas*. Skriv mig snart til igjen, for det er det eneste at jeg har at more mig med, nu fortiden, den er saa lang og Kjædsommelig for mig, naar der er saa længe imellem at jeg faaer nogle Breve fra Eder.

Jeg har ogsaa faaet Brev fra Jens i den her sidste Tid. Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse med saa mange Venlige Hilsen til Eder Allesammen. Lev Vel! det ønskes af mig.

Greis Westermark d. 2den Juli 1850. Undercorporal N. Ch. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer C. N. S. Svendsen i Store Aistrup Skole

No 39

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til og lade Eder vide, hvorledes at jeg lever nu fortiden. Nu er vi kommen op i Holsteen til Hr. Tydsker, nu gaar det ikke saadant til som at ligge nede i Jylland. - Nu lever vi ved Vand og Brød og Brændeviin; thi nu kan vi ikke faae Andet, og hvad vi skal have for Penge, det er saa grovt dyre. I kan troe, at det har været en stræng Tuur for os i den her Tid at Masere, thi vi Masered en 5 a 6 Mile om Dagen, og der er forskrækkelig mange, der er Død af Heden i disse her Dage, men jeg holdte enda rigtig nok godt ud; men jeg har ogsaa 1 Rbd. til hver Dag, og nu ere mine Penge ogsaa sluppen op, og jeg har ikke uden som 5 mark og det er temmelig faae i den her Tid. Da vi reiste fra Greis, da havde jeg 8 Rbd, men nu ere di forbi, og nu er den værste Tid da overstaaet for med Marsen, og hvad Ende det vil faae, det veed vi ikke; thi nu er vi den fjendtlige Armee paa en Miil nær, og nu kommer vi vist nok til at Slaas med dem een af Dagene hvad det saa vil blive til. - Di ere Allesammen raske her fra Sognet, og andet Nyt veed jeg ikke, end som di ere Allesammen saa Tydskindede, som di kan være her oppe. Vi kan nu ingen Ting faae for Penge at Kiøbe; thi di vil ikke engang lade os faae noget Vand at drikke, men vi tager jo selv af hvad vi seer, at di har, det spørger vi ikke om. - Nu dermed Eder jeg min ringe Skrivelse med saa mange Venlige Hilsen til Eder Allesammen min Familie. Lev Vel! det ønskes af mig. - Dermed Eder *Gud* befallende. Jeg har ikke Tid til at skrive mere, thi jeg skal ud med en Patrolie at see efter Tydskerne. Jeg har lagt ude paa Marken, paa min Mave og skreven det. Vi ligger ude paa Marken hver Nat og Dag, vi kjender ikke til Huuslye nu mere den gang.

Feltvagten 1 Miil Sønden for Flensborg d. 21de Juli 1850.

Undercorporal N. C. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Ch. N. S. Svendsen i Store Aistrup Skole

No 40

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til og lade Eder vide hvorledes jeg har det nu, jeg er levendes inu; men jeg ligger paa Lazarethet i Flensborg og er *Saarede*.

Jeg blev Saarede d. 25de Juli og ved Slesvig Skou. - Den 24de Juli stode jeg mig godt hele Dagen, med den 25de maatte jeg bukke under om Middagen. - Jeg troede det næsten ikke at jeg skulde have bleven Saarede. - Jeg fik en Spids Kugle ind i Siden af min Hals, og den gik inden om mit Skulderblad og need i min Ryg, der stopped den mod Rygbeenet, saa den spidse Ende den borede sig imod mine Rygbeen, og der er den bleven skaaren ud af mig, nu er jeg i god Bedring og haaber at Komme mig snart igjen; saa at i ikke skal Sørge for mig. Hvordan at di andre har det, det veed jeg ikke, det faaer di at skrive om der ere friske. - Nu kan jeg ikke holde ud at skrive mere denne Gang, og jeg har ikke kundet skreven før i Dag. - Nu skal i ikke skrive før jeg skriver igjen. - Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen min Familie med mange Venlige Hilsen. Lev Vel, det ønskes af mig. Det er i høire Side af min Hals og mine Skuldre, at jeg er Saarede.

Hils min lille Sødster *Christine* fra mig.

Flensborg d. 29de Juli 1850.

Undercorporal N. Chr. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Chr. N. S. Svendsen i Store Aistrup Skole

No 41

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til igjen, og lade Eder vide hvorledes at jeg har det nu. Nu er jeg lit bedre; men det vil have Tid med at faae saadant et Saar Lægt. Det jeg skrev om sidst jeg skrev, at i ikke skulde skrive førend jeg skrev igjen, det var for at jeg ikke vidste enten jeg blev i Flensborg eller ei.

Jeg lever ellers Godt; thi det er meget flinke Folk her i Flensborg, og naar i skriver, til Marie Skolen i Flensborg.

40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

Breve fra Flensborg. I nr. 40 fortæller Niels, at han er blevet såret. Nr. 41 har en anden måttet skrive for ham. (Foto: Landsarkivet i København).

Dermed Ender jeg min Skrivelse til Eder Allesammen min Familie, med saa mangen Venlig Hilsen. Lev Vel, det ønskes af mig, og skriv mig nu snart til igjen.

Flensborg d. 9de August 1850.

Undercorporal N. Ch. S. Aistrup

(Det har en anden skreven, det her Brev).

No 42

Kjære Forældre!

Jeg vil i Dag skrive Eder et par Ord til, og lade Eder vide at jeg nu er i *god Bedring*, mit ene Saar det er næsten Lægt, og det andet, det er det som Kuglen blev skaaren ud af. - Det vil det tage længere Tid med; for der flyder alt Materie ud af, og det vil tage en lang Tid med at faae det Lægt. - Men kjære Fader! i skal ingen Penge sende mig før jeg trænger til dem; thi nu fortiden har jeg 10 mark, og saalænge som jeg ligger i Sengen saa bruger jeg dog ikke ret mange; men jeg har Længest saa stærk efter Brev fra Eder, for at faae at vide hvorledes at i lever, om i ere Allesammen Rask og Frisk, og i maae endelig skrive mig til det første i kan. - I skal skrive uden paa Brevet til Lazarethet Marie Skolen i Flensborg. Dermed Ender jeg daarlige Skrivelse med saa mange Venlige Hilsen til Eder Allesammen. - Lev Vel! det ønskes af mig, og hils min lille bette skjelmske Sødster *Christine* at jeg skal nok komme Hjem igjen, med noget Godt til hende.

Flensborg d. 18de August 1850.

Undercorporal N. C. S. Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Christen Nielsen Svendsen
i Store Aistrup Skole.

No 43

Kjære Fader!

Jeg vil blot skrive Eder et par Ord til paa den her lille Seddel, og ligge inden i Marens Brev. - Jeg havde ikke mere Papiir at skrive paa. Dersom i nu kan hjælpe mig med nogle Penge, for nu har jeg ingen. I Specie eller

3 Rbdr, for vi skal købe vor halve Kost, for den er saa daarlig vi faaer paa Lazarethet at vi kan ikke være tjent med at spise det. Det er somme Tider halv raadden. Jeg bliver i *Flensborg* til jeg bliver Lægt. Nu vil jeg ikke skrive mere for Armen er saa Daarlig; men i kan læse Marens Breve. - Jeg har været meget Syg, men nu er jeg kommen mig igjen. Dermed Ender jeg min ringe Skrivelse til Eder Allesammen mine Forældre og Sødskende med saa mange Venlige Hilsen. Lev Vel! det ønskes af mig, og hils min lille Sødster fra mig.

Flensborg Harmonilazareth d. 9de September 1850.

Niels Christensen Aistrup

Til Kirkesanger og Skolelærer Svendsen

No 44 **Kjære Forældre og Sødskende!**

Jeg vil lade Eder vide, at jeg er reist fra Flensborg og til Faaborg paa Fyen, thi havde jeg bleven i Flensborg, saa havde det gaaet mig ligesaa-dant som da jeg var i Nibe hos Doctoren; men nu tror jeg vist nok, at jeg er kommet til bedre Lægere.

Det var rigtig nok strængt for mig at komme saa langt med Dampskibet. Kjære Fader! Jeg Takker dig saa mange Gange for di 3 Rbdr; som du sendte mig. Det varer rigtig nok længe inden jeg skriver; men Aarsagen var: at jeg ikke selv kunde skrive, saa jeg maatte have en Anden til at skrive, for min Arm var saa daarlig, at jeg ikke selv kunde skrive.

Disse 2de Breve som i havde skrevet mig til om, dem har jeg modtaget til Tiden. - Dermed Ender jeg min Skrivelse med saa mangen Hilsen til Eder Allesammen min Familie. Lev Vel, det ønskes af mig.

Faaborg paa Fyen d. 4de October 1850.

Niels Christensen Aistrup

Jeg blev meget Daarlig efter denne Reise, men nu er jeg i Bedring igjen. Hilsen mig endelig min lille Sødster *Christine* fra mig.

(Det her Brev har en anden skrevet).

No 45

Faaborg d. 2den December 1850.

Hr. Pastor Møller!

Jeg skal herved meddele Dem de af Dem ønskede Oplysninger betræffende afdøde Niels Christensen Aistrup, 11te Bat. 3die Comp. No 14, hvilke ikke have været mig vanskeligen at erholde, endskjønt Lazarethet for en Maanedes Tid siden her er hævet, og som Følge heraf Lægerne og Lazarethforvalteren bortreiste, eftersom den Afdøde endnu er i frisk Minde hos flere af Byens Familier.

Ligesom nemlig Mange, især Damer, have vist deres levende Deeltagelse for de Saarede her paa Lazaretherne ved at besøge dem, og sende dem Forfriskninger, saaledes var det ogsaa Tilfældet med Aistrup, som ved sit vakkre Væsen, Taalmodighed under sine Lidelser og det gode Haab, han bevarede, fremkaldte en mere end almindelig Interesse. - Dagligen modtog han Besøg, og da han af Lægerne havde faaet Tilladelse til at spise hvad han vilde, og da han i det Hele taget havde en ret god Appetit, sendtes ham Alt, hvad han yttrede Lyst til, f.ex. Suppe, Æblecompotte, ja endog stegte Aal, hvorefter han længtes, som Noget han var vant til fra hjemmefra.

Det synes saaledes af denne uindskrænkede Tilladelse til at spise, hvad han vilde, at Lægerne have betragtet ham som uhelbredelig, af hvilken Grund han ogsaa af Overlæge Schou i Flensborg skal uagtet sit farlige Saar have faaet sin indstændige Bøn, om at maatte blive forflyttet til Fyen, opfyldt. - Selv har han havt et godt Haab om sin Helbredelse, hvilket han udtalte for dem, der besøgte ham, idet han dog fornemmelig støttede det paa den Omhu og kjærlige Pleie, som vistest ham af Lægerne. - I den sidste Uge var dette hans Haab betydeligt aftaget, han begyndte at tale om sin Død skjøndt med megen Rolighed, og ønskede sig berettet. Dagen efter, at han havde modtaget det sidste Sakrament, *døde han*, eftersom jeg har hørt, rolig og stille d. 2den November paa Raadstuens Lazareth, og blev begravet den 7de November. - Hvad Begravelsen angaaer, da kan jeg saameget bedre give en Beskrivelse af samme, som jeg her ikke denne fulgte, hvilket har været Tilfældet hver Gang en af Vore er bleven begravet her fra Lazaretherne, men endog i Consistorialraad Hasles Sygdomsforfald besørgede Præstens Gjerning.

Først kom en Afdeling af Borgercorpset, uniformeret; derpaa tre unge sortklædte Piger med Krands og Kurve med Blomster, derpaa Kisten smykket med 5 smukke Krands, baaret af den Afdødes Kammerater, de her i Byen indqvarterede Menige, og endelig et stort Følge, bestaaende af flere af Byens Embedsmænd deriblandt P(1)adscommandanten som den militaire Autoritet, endeel af Borgerne og flere af Lazarethets Reconvaliscenter, af hvilke jeg endnu tydeligt kan mindes en Stakkel, som paa Krykker med sit amputerede Been havde Ondt ved at følge det sig langsomt bevægende Tog. - Paa Kirkegaarden modtog Degnen med Skolebørnene Liiget med en Psalme. - Efterat Talen var holdt og Jordpaakastelsen forrettet, istemte Børnene atter en Psalme, medens de unge Piger traadte frem og bestrøede den i Graven nedsænkede Kiste med Blomster og den militaire Borgercommando gav de tre Salver. - Han hviler nu paa Byens skønneste Kirkegaard udenfor Østerport ved Siden af sine andre her afdøde Kammerater, og ligesom disse har han og faaet et lille sort Kors med sit Navn etc.(?) paa sin Grav, hvilken smykkes nu ligesom de andre Faldnes Grave med friske Krands og Blomster hver Uge, af den Damecommite, som har paataget sig dette skjønne Hverv.

Jeg har skrevet alt dette omstændeligt efter Deres Ønske, for at de sørgende Forældre maae faae at vide, at han under sine Lidelser har fundet den kjærligste Deltagelse, og at han nu, begravet paa en hæderlig Maade, hviler fredelig i den Grav, som smykkes af kjærlige Hænder. Jeg er ved denne Leilighed kommen til Kundskab om, at den Afdøde har efterladt sig en 13 a 14 Rbdr., hvilke han kort før sin Død har overleveret til Lazarethets Underforvalter Pade, som for mig har erklæret, at disse tilligemed det Tøi, han har efterladt sig - Uhr er der ikke - skulde blive overgivet til Byfogeden, Overauditeur Stricher, for da at hjemsendes.

Ærbødigst
A. P. Rohde
ord. Katechet i Faaborg

Velærværdige
Hr. Pastor Møller
Sognepræst for Sebber Past.

No 46

*Faaborg d. 5te April 1851.***Kjære Ch. Nielsen!**

Da jeg kan tænke, at De længe har ventet, at høre noget fra mig, vil jeg nu ikke længere opsætte at tilskrive Dem, omendskjønt det har været mig umuligt med al Flid, at kunne skaffe Dem nogen Oplysning om det af dem omspurgte Signet. - Underforvalter Pade har aldrig seet det, men formoder, at det, i Lighed med hvad han ellers har havt her paa Lazaretherne, maa have været en af en Blykugle fladtrykt Plade, hæftet paa et Stykke Træ, og er de, som en Gjenstand af ingen Værdi, let bleven bortkastet. - Det vil saa meget mere være vanskeligt at erholde nogen Oplysning herom, som deres Søns Sygepasser paa Lazarethet selv senere er død paa Lazarethet i Odense. Skulde senere hen i Tiden noget Lys komme i denne Sag, da skal jeg ikke undlade at underrette Dem herom. Jeg kan hilse Dem fra Deres Søns Grav. Den bliver endnu, ligesom de andre Faldnes Grave, vedligeholdt og smykket paa bedste Maade, saaledes som Aarstiden tillader det.

En Committe har nu dannet sig, for ved velvillige Bidrag, at give de Faldnes Grave en bedre og varigere Forskjønnelse, og er allerede nu dertil indkommen circa 300 rbd. Hver Grav skal stensættes med smaae Stene, og ovenover skal lægges en flad Steen med den Faldnes Navn, Fødsels og Døds Datum, Stedet, hvor han blev saaret o.s.v.

Til Slutning hilser jeg dem og Deres kjære Kone paa det Venligste, bedende Dem ligeledes formælde min ærbødige Hilsen til Deres Sognepræst og hans Familie.

ærbødigst
A. P. Rohde

1. O Gud som alting raader, og alle Ting formaaer,
Jeg kan nu ei undgange; men maa i Krigen gaae.
2. Gud giv mig da i Sinde, at stride Mandelig,
Og skal jeg Døden finde, da giv mig Himmerig.
3. Farvel alt mine Sødskende, og vi skal skilles saa,
Jeg seer Jer aldrig mere, paa denne Verdens Jord.
4. Farvel min kjære Moder, I ikke sørge maae,
Jeg glæder Jer aldrig mere, før vi i Himmerig boe.
5. Farvel min kjære Fader, I skriver mig snart til,
Med Sorg jeg siger Eder, mit sidste Farvel.
6. Farvel nu alle Venner! Farvel jeg sige maae,
Fra alle dem jeg kjender, og vi maa skilles saa.
7. Og skal vi aldrig mere, i Verden samles her,
Saa gid at vi maa samles, som Guds udvalgte er.
8. I Kolding var jeg nær ved, at blive skudt Ihjel,
Jeg slap dog med Helbred, og Livet saa vel.
9. Jeg var tidt udi Slag, ved Frederits den Bye,
Han Livet der maatte lade, den Genneral Rye.
10. Vi reiste ud af Frederits, om Natten saa Let,
Det var den 6te Julie, om Morgenens Klokken Et.
11. Den 6te Julie, vi ei forglemme kan,
Da kunde Tydskerne, ikke længer holde Stand.
12. Vi skrev da Attenhundrede, og Ni og Fyrretyv,
Tydskerne ved Frederits, di maatte lad deres Liv.
13. Ja Tydskerne fra deres Batterier vi jog,
og Alt hvad di havde, vi dennem fratog.
14. I Fyen var jeg som, udi et Himmerig,
Jeg tænkte aldrig at, jeg der skulde ligge Liig.

15. Af Jylland vi reiste, i de varme Julidage,
Holsteen skulde vi, med vort Vaaben indtage.
16. Ved Idsted der da stod, det haardeste Slag,
Vi strede og Vandt, vor retfærdige Sag.
17. Det var Attenhundrede, Halvtredsindstyv man skrev,
Vi Tydskerne da, indtil Rensborg bortdrev.
18. Den 25de Julie, omtrent i Middagsstunder,
Mig ramte en Spidskugle, jeg maatte bukke under.
19. Haart blev jeg Saaret, og mange andre flere,
Hjælpe mig Gud! jeg seer ei Jylland mere.
20. I Rygbenet mit, den fjendtlige Kugle sad,
Udskaaret den blev, da jeg Doctoren ombad.
21. Genneral Schleppegreel, dette er hans Navn,
Lumsk blev han myrdet, os til megen Savn.
22. I Flensborg Harmonies, det store Lazareth,
Der kunde ei mit farlige saar blive Lægt.
23. Jeg længtes efter Fyen, det deilige Land,
Dertil hjalp mig Gud, min kjære Frelsermand.
24. Saa kommer jeg til Fyen, til det skønne Faaborg.
Der endte jeg mit Liv, min Familie til Sorg.
25. I Attenhundrede og Halvtredsindstyv man skrev,
Da Døden den 2den November, mig bortdrev.
26. I min Ungdom, og Alders, det 26de Aar,
Ligger jeg begravet, i Byens skønneste Kirkegaard.
27. Jeg trøstet min Familie, med Helbred i min Nød,
Hvad Sødster Stine jeg loved, det Endtes med min Død.

Fra bondeby til flække

Bidrag til Hals bys historie

Af Sv. Gram Jensen

„Hals er ved sine Beboeres Antal, 800 til 900 Mennesker, hvorved den overgaaer flere af de mindre Kjøbstæder, saa og i Henseende til Indvaanernes Stilling, af hvilke en ikke ringe Deel ei henhører til Bondestanden, snarere at betragte som en Flække end som en Landsbye”.

Frederik Ulrik Timm
herredsfoged i Kær herred
21/3 1846¹⁾

I sin i 1880 udkomne novellesamling *Skizzer* tager forfatteren Niels Hancke (1837-1895) læseren med ud på en imaginær fodtur fra Nørresundby til Skagen, hvor ruten lægges om ad Hals og op langs kattedagskysten. I tankerne gør Hancke en afstikker fra landevejen fra Nørresundby til Hals og nærmer sig i stedet den lille limfjordsby ad vejen langs fjorden, forbi den nu forlængst forsvundne Østerågård, „hvis røde Tag ser saa godt ud i Hjørnet af Skoven”. Og da han forestiller sig at komme vandrende ud af Sønderskoven, ser han lidt borte „den lille venlige Flække Hals med sin Skandse og sin store hvide Kirke”.

I den her anvendte betydning, hvor *flække* benyttes som betegnelse for en *mindre, købstadagtig bebyggelse*, er ordet vistnok helt gledet ud af daglig brug. Men en flække var netop, hvad Hals i løbet af det 19. århundrede havde udviklet sig til. Gennem sekler havde Hals udgjort en blanding af en bondeby og et fiskerleje, der ifølge *Danske Atlas* (1769) bestod

af 96 gårde og våninger og var „bygt som en god Bondebye”. Dengang var halsboernes huse, pånær et enkelt, lerklinede og stråtækte. Da var det kun toldkontrollørens domicil, der hævdede sig ved at være af „Muur- og Bindingsverk og teglhængt”. Helt anderledes så der ud i Hanckes tid. Han skildrer malende, hvorledes „adskillige teglhængte Huse og Gaarde bestræbe sig for at se kjøbstadagtige ud, uden at det dog ret vil lykkes dem”.²⁾ Et hamskifte var i færd med at fuldbyrdes.

Ved folketællingen i 1801 var Aalborgs indbyggerantal 5.579. Aalborg var den tredjestørste by i kongeriget, kun overgået af København (100.975 indbyggere) og Odense (5.782 indbyggere). På fjerde- og femtepladsen kom henholdsvis Helsingør (5.282 indbyggere) og Randers (4.562 indbyggere), medens Århus måtte affinde sig med en sjetteplads (4.102 indbyggere).³⁾

Udover Aalborg var Nibe med sine 1.044 sjæle den eneste købstad i Aalborg amt. I den nord for Limfjorden beliggende del af amtet var der således ikke et eneste sted, hvor en handlende kunne slå sig ned og drive sin næring. Kær herreds bønder var derfor henvist til at sælge deres korn og købe deres varer i Aalborg, hvilket var uhensigtsmæssigt for alle andre end købmændene i Aalborg og færgemændene i Nørresundby. For at råde bod på dette foreslog landøkonomen, overkrigskommissær C. Christensen til Klarupgård i 1832 i en af Det kgl. Landhusholdnings-selskab udgiven beskrivelse af Aalborg amt, ⁴⁾ at Nørresundby skulle have handelsprivilegier, „saa at Landmændene der kunde afsætte deres Producter, og igjen forsyne sig med de Nødvendighedsartikler, som de nu ofte med stor Tidsspilde og Bekostning maae hente i Aalborg”. Også Hals burde efter overkrigskommissærens opfattelse indrømmes handelsprivilegier, idet byen har „en beqvemmere Beliggenhed for Handelen med Beboerne i den østre Deel af Kjærherred og en stor Deel af det vidtløftige Dronninglund Sogn i Hjørring Amt, end enten Sundbye eller Aalborg”.

Forfatteren var dog på det rene med, at hans forslag utvivlsomt ville finde større gehør i Nørresundby og Hals end i Aalborg. Han fortsætter derfor således:

Hvorvidt dette maatte stride imod Aalborgs Handelsprivilegier, og af den Aarsag ikke kan indrømmes, er Forfatteren ubekjendt,

men ligesaavel som personelle Privilegier allerede ere givne, hvorefter Udsalg af Kjøbmandsvare allerede er tilladt saavel i Hals som Sundbye, uden at formeentligen Aalborg Byes Handelsrettigheder ere gaaede for nær, ligesaavel synes Prærogativet at kunne gives selve Stederne, hvorefter Flere vilde forene sig til Udrettelse af det, der nu overstiger Enkeltes Kræfter.⁵⁾

Med „personelle Privilegier” sigtes der bl.a. til, at den driftige fabrikant og forretningsmand Johan Georg Galster (1776-1848) allerede i 1814 havde opnået bevilling til at drive bondehandel i Nørresundby,⁶⁾ og at fhv. månedsløjtnant og dannebrogsmænd Peder Bech (1777-1839) i 1816 havde fået tilladelse til at drive høkeri i Hals.⁷⁾ (Månedsløjtnanter var datidens reserveløjtnanter, der rekrutteredes blandt koffardimarinerens skippere og styrmænd).⁸⁾

Hals var dengang langt fra nogen ubetydelig bebyggelse. Ved folketællingen i 1801 var der ikke færre end 643 bosat i selve Hals, og med et sådant indbyggerantal overgik byen i størrelse godt en fjerdedel af kongerigets købstæder. Alligevel var der tale om et samfund, i hvis erhvervsstruktur handel slet ikke indgik. På den tid var handlende jo henvist til at søge deres udkomme i købstæderne.

Den 27. november 1816 gav Kong Frederik 6. imidlertid den ovennævnte Peder Bech tilladelse til i Hals by at udsælge de sædvanlige høkervarer, som i bevillingen opregnedes således: *rugbrød, smør, ost, gryn, ærter og flæsk*, så og *mel*, samt tillige *salt, lys* og *sæbe*. De tre sidstnævnte artikler skulle Bech - under trussel om bevillingens fortabelse - forpligte sig til udelukkende at hjemtage fra Aalborg.⁹⁾ Og allerede det følgende år blev bevillingen - under 25. juli - udvidet til også at omfatte handel med *hør, hamp, jern, tjære* og *tømmer*, hvilke varer alle skulle hjemtages fra Aalborg.¹⁰⁾ Begge bevillinger overgik efter Bechs død til hans enke Maren Bech, født Andersen.¹¹⁾

Ved bevilling af 18. juni 1824 forundtes det dernæst styrmænd Jørgen Christensens enke, Christiane Christensen, født Vang, at drive detailhandel med *smør, ost, gryn, flæsk* og *ærter*.¹²⁾ En senere - under 12. juli 1849 - udfærdiget bevilling udstrakte hendes handelsret til også at omfatte *reb, hjemmevævede alenvarer* og *andre husflidsfrembringelser* samt *pindebrænde*.¹³⁾ Retten til at handle med samtlige de her opregnede artikler overgik siden - ved bevilling af 16. september 1852 - til

hendes yngste datter Johanne Christine Nielsine Christensen.¹⁴⁾ Endelig var der en tredje enke, som opnåede en tilsvarende handelsbevilling. Det drejede sig om Birgitte Duus, født Nielsen, enke efter skipper Johan Henrik Duus (1794-1846), der den 23. april 1846 fik tilladelse til at drive handel med *tobak, sæbe, sirup, salt, små søm, bændler, lys, mel og gryn* mod at hjemtage de nævnte varer - f.s.v. de var genstand for egentlig købmandshandel - fra de handlende i nærmeste købstad,¹⁵⁾ d.v.s. Aalborg.

Birgitte Duus, som var fra Vadum, blev 78 år gl. Hun begravedes på Hals kirkegård den 7. januar 1878. Hendes forlængst afdøde mand, der ved sin bortgang havde været fører af dampskibet „Hebe” af Aalborg, var derimod indfødt halsbo. Hans far var lodsoldermand Jens Duus (1768-1826), som igen var søn af den kammerråd Nicolai Duus, der havde været ejer af Hals ladegård fra 1773 til 1787.

Kammerråd Duus havde imidlertid også en datter Marie Kirstine Duus. Imod faderens vilje giftede frøken Duus sig i 1787 med hans tidligere fuldmægtig, prokurator David Frederik Schiøtz, der blev godsforvalter på Hals ladegård for dens ny besidder, justitsråd Ole Tønder Lange til Bratskov. Dette ægteskab blev imidlertid ikke hendes lykke. Parret fik en datter, men ægtefællernes veje skiltes. Fra og med 1788 opholdt Schiøtz sig i København, og i 1802 befandt han sig i Vestindien, hvor han døde det påfølgende år.¹⁶⁾ Marie Kirstine Schiøtz forblev i Hals, hvor hun den 9. februar 1819 opnåede bevilling til at drive „en liden Detailhandel” med *bændler, bånd, lærred, huer, grov cattun, sæbe, tobak, piber, eddike og de såkaldte jyske lerkar fra Oxholm.*¹⁷⁾ Denne tilladelse blev ved kgl. resolution af 31. januar 1823 overdraget til datteren Eleonora Christine Schiøtz, „saalænge hun er i ugift Stand”.¹⁸⁾ Et vilkår, som jomfru Schiøtz på det punktligste vedblev at opfylde. Ved folketællingen i 1850 figurerer hun således som ugift og 59 år gl., hvilken aldersangivelse dog turde være en underdrivelse! Hun ejede dengang det hus i Hals, hvor hun og hendes 89-årige mor boede sammen.

Blandt de første handlende i Hals befinder sig også den fhv. proprietær Christian Frederik Schjøtt, der af helbredsgrunde havde måttet opgive sit erhverv som landmand. Han fik den 15. februar 1848 tilladelse til at drive handel med forskellige spækhøkervarer, der nærmere specificeredes således: *mælk, fløde, æg, brød, smør, ost, gryn, mel, ærter, tørret kød,*

flæsk, havfisk, salt, brændolie, tran, lys, svovlstikker, tørv, brænde, øl, tjære, sæbe og koste. Det indskærpedes ham, at han ikke måtte handle med andre artikler end de ovenfor opregnede, navnlig ikke med brændevin eller andre spirituøse drikke.¹⁹⁾ Denne handelsret fik Schjøtt dog ved kgl. bevilling af 7. februar 1850 udvidet til også at omfatte *potter, tobak, lærred, huer, tørklæder, cattun og bændler.*²⁰⁾

Harde Schjøtt's butik hermed antaget karakter af en blandet landhandel, så fik halsboerne et års tid senere en egentlig specialforretning. Det skete, efter at Augusta Stockfleth, født Pio, enke efter krydsskipper Frantz Bülow Leopold Peter Stockfleth, den 19. september 1851 havde fået bevilling til at etablere en såkaldt trådhandel i Hals. D.v.s. hun måtte have udsalg af *tråd, garn, bændler, snor, lidser, sy- og knappenåle, hægter, maller, knapper og knapformer af tin og ben* samt lignende til syning henhørende småartikler.²¹⁾

Sidste privilegerede spækhøker blev en aldrende skipper Anders Sørensen, som slap for at pløje bølgerne derved, at han den 9. november 1853 fik ret til at forhandle *mælk, fløde, æg, brød, smør, ost, gryn, mel, ærter, kød, flæsk, fisk, salt, brændolie, tran, lys, svovlstikker, brænde, tørv, træsko, øl, tjære, sæbe og koste.*²²⁾

Ved midten af forrige århundrede blev den betydeligste handel i Hals drevet fra den forretning, som Svend Clemmen Svendsen havde forestået siden 1820. S. C. Svendsen havde butik i sin egen gård, der var beliggende ved torvet, og han beskæftigede i 1850 sin søn, Anton Johan Svendsen, som handelsbetjent. Herudover holdt han 2 karle og 3 piger. Men det var Peder Bech og senere Maren Bech, der var indehaver af de privilegier, i ly af hvilke handelen blev drevet.²³⁾ Selv om Svendsen altså ret beset kun var forpagter af den af ham drevne forretning, er han den betydeligste skikkelse inden for Hals bys næringsliv i første halvdel af det 19. århundrede. Blandt sine samtidige nød Svendsen også stor agtelse, og han var tillige strandingskommissionær.

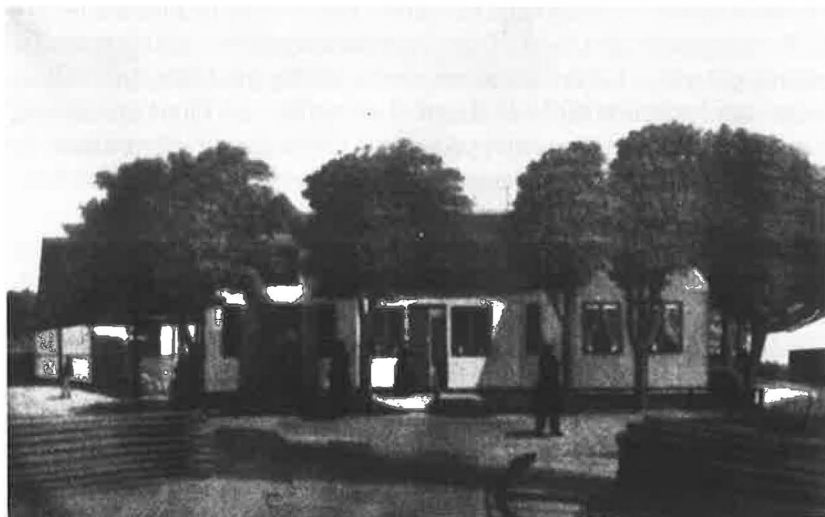
I 1856 etablerede to unge, driftige mænd sig som handlende i Hals. Den ene var den i Randers hjemmehørende Søren Olsen (f. 1831), der overtog den af Svendsen hidtil drevne forretning, og som fik tilladelse til at udvide den bl.a. med urtekram. Den anden var Thomas Klitgaard (f. 1829), søn af den navnkundige blokhuskøbmand Jens Carl Bang Klitgaard, som grundlagde en virksomhed bl.a. med grovvarer.

Den 14. maj 1856 fik Søren Olsen - mod at svare forpagtningsafgift til Maren Bech - kgl. bevilling, hvorefter han måtte have udsalg af *sukker, sirup, kaffe, cikorie, te, linolie, rapsolie, tobak, potaske, søm, uldkarter, vinduesglas, simple malervarer, eddike, nelliker, safran, allehånde, anis, kardemomme, kanel, ingefær, risengryn, svesker, rosiner, korender* samt *simple farvestoffer* navnlig *blåtræ, gultræ, allun, sumach, orlean, indigo, krap, cochenille, grøn vitriol, blåsten og vinsten*, så og af *stenkul, tran, olie, tør fisk* og *beg.* ²⁴⁾

Samme dag fik Thomas Klitgaard tilladelse til at have udsalg af *sild, tør fisk, tobak, grøn sæbe, salt, tømmer, stangjern, stål, søm, spigre, stenkul, hør, hamp, tjære, tran* og *slibestene.* ²⁵⁾

Endelig skinnede nådens sol den pågældende majdag også på den tidligere omtalte Johanne Christine Nielsine Christensen. Som ovenfor berettet havde hun i 1852 fået bevilling til at fortsætte moderens handel med smør, ost, gryn, flæsk, ærter, reb, hjemmевævede alenvarer og andre husflidsfrembringelser samt pindebrænde. Men efter at lov af 8. marts 1856 om høkerhandel på landet var trådt i kraft, var denne tilladelse ikke meget bevendt, idet de fleste af bevillingen omfattede artikler fra nu af var genstand for fri handel. Efter ansøgning indrømmedes der hende da ret til også at have udsalg af urtekramvarer, ²⁶⁾ og hun kunne herefter forhandle de selvsamme krydderier m.v., som lige er blevet opregnet for Søren Olsens vedkommende. Johanne Christensen hører til de stille eksistenser. Sin far, styrmand Christensen, havde hun aldrig kendt, idet han gik ned med sit fartøj under en orkan, da hun var ganske lille. Tilbage sad enken med to småpiger, hvoraf Johanne var den yngste. Da hun voksede til, hjalp hun moderen i handelsbedriften, og som 32-årig overtog hun bevillingen. Hendes skæbne minder meget om den lod, der blev den tidligere nævnte jomfru Schiøtz til del. Begge kan med føje karakteriseres som sande mønstre på pligttopfyldende og opofrende døtre.

Med Søren Olsens og Thomas Klitgaards ankomst til Hals indtrådte der et tidehvert. Hidtil var handelsrettigheder blevet tilstået - især enlige, uforsørgede kvinder - som en social hjælpeforanstaltning, og indehaverne af privilegierne var alle ufaglærte. Bag bevillingerne til Søren Olsen og Thomas Klitgaard lå der ganske andre bevæggrunde. De to tilflyttere var begge professionelle forretningsmænd; således var Søren

*S. C. SVENDSENS KØBMANDSGÅRD I HALS 1843
gengivet efter et fotografi i Det kongelige Bibliotek.*

Fra 1820 til 1856 drev S. C. Svendsen en betydelig handel med høker- og growvarer i Hals. Hans gård, der var beliggende ved torvet, ses her skildret på en samtidig gouache. Hvor det originale billede befinder sig, vides desværre ikke, lige så lidt som man ved, hvem der har malet det. Er det mon R. H. Kruse (1796-1877)?

Olsen oplært i handelen hos en randrusiansk købmand, medens Thomas Klitgaard var udlært hos en københavnsk urtekræmmer, hos hvem han havde været i seks år som lærling og svend. På grundlag af den dem indrømmede handelsret drev disse to købmænd en omfattende handel med byens beboere og de omboende bønder, men det var dog først med næringsfrihedslovens ikrafttræden i 1862, at de kunne udvide deres varesortiment til at omfatte alle de varer, som de ønskede at handle med.

Hvordan har levevilkårene været i Hals i første halvdel af det 19. århundrede? Sandsynligvis har de næppe afvejet synderligt fra de forhold, hvorunder almuen her og andetsteds har levet i hele det forrige århundrede. Der har været tale om en tilværelse, der for de dårligst stillede vedkommende har befundet sig i betænkelig nærhed af sultegrænsen.

Fr. Vestergaard Nielsen - der var lærer i Egense i Mov Sogn fra 1877 til 1879 - optegner dog i sin efterladte, egenhændige livsskildring, hvoraf et uddrag er trykt,²⁷⁾ at der var ingen, som sultede; „men alle Retter tilberedtes udelukkende af, hvad Byens Jord og Hav og Fjord kunde yde. Købmandsvarer brugtes kun i saare ringe Omfang og indskrænkede sig mest til Kaffe og Kandis til Kvinderne, Brændevin, Tobak og Tændstikker til Mændene”.²⁸⁾

I den her omhandlede periode har halsboerne måttet leve fra hånden og i munden. Stødte der noget til som f.eks. ildsvåde eller misvækst, meldte nøden sig.

Således indtraf det i 1814, at en voldsom brand, natten mellem den 21. og den 22. maj, i løbet af en times tid lagde en fjerdedel af byen i aske. 24 større og mindre steder nedbrændte, hvorved 30 familier blev husvilde og mistede alt, hvad de ejede. 4 heste og 8 køer indebrændte. At tallene på de mistede husdyr ikke blev større, kan nok tilskrives årstiden, idet det må formodes, at en del heste og kreaturer har været sat ud på græs og derfor ikke befandt sig i staldene, da ilden opkom.

I anledning af denne katastrofe fremkom der i *Jydske Efterretninger* en indtrængende appel til „Aalborgs ædle Indvaanere” om at skænke „et veldædigt Bidrag” til de ulykkelige. Dr. Claudi i Aalborg ville - for at lette afleveringen af klæder og kontante bidrag - modtage alt, hvad man i dette velgørende øjemed måtte behage at tilstille ham. Og i Hals dannedes der en komite bestående af overkrigskommissær Brønnum til Hals ladegård, bager Claus Johansen og provst Obel, der påtog sig at aflægge offentligt regnskab for, hvad der modtoges og uddeltes.²⁹⁾

I 1847 var problemet misvækst. I et forsøg på at komme sine nødstedte sognebørn til undsætning udgav stedets præst, Niels Nielsen, på egen bekostning et lille hæfte, som solgtes til fordel for „Huusarme i Hals”. (*Huusarme* betyder her trængende eller fattige; den oprindelige betydning var fattige, der hverken går omkring og betler eller er optaget i forsørgelsesanstalter).

Hæftet - en beskeden oktav i blå omslag, der kun omslutter et enkelt ark - indeholder Niels Nielsens tale ved indvielsen af den ny skole i Hals tilligemed nogle mindeord ved aalborgrektoren Emmanuel Taubers grav.³⁰⁾ I forordet, der er dateret Hals præstegård den 15. februar 1847, omtales „den herværende store Nød i dette kornløse Sogn, hvor 1

Skjæppe Rug allerede koster 1 Mark og neppe engang er at faae for Penge". Og den behjertede sjælehyrde - der påberåbte sig Ap. G. 3,6: Sølv og guld har jeg ikke, men hvad jeg har, det giver jeg dig - udtrykker sit håb om, at han må kunne bidrage „til Afhjelpning og Lindring af den herskende Elendighed". Hvorvidt præstens pjece virkelig viste sig at være et frelsens halmstrå, forlyder der imidlertid intet som helst om.

Allerede i slutningen af det 17. århundrede havde Hals by fået sin første skolebygning. Den blev skænket til halsboerne af skoleholder Mads Thomsen og hans svigerinde Maren Nielsdatter i forening.³¹⁾ Denne skole kom siden til at gå under navnet Søndre skole, og her underviste *degnen* byens børn.

Betegnelsen Søndre skole hæftedes dog først på den beskedne bygning, efter at byen i 1719 havde fået endnu en skole. Den sidstnævnte skole - Nordre skole - var en gave fra sognets velgører, prinsesse Sophie Hedevig,³²⁾ der ved samme lejlighed også betænkte hovboerne med en skole. Prinsesseskolen i Hals betjentes af en *skoleholder*, og den søgtes også af børnene fra Skovshoved og Mølholt.³³⁾

Således var der i Hals både en degn og en skoleholder. Ved folketællingen i 1801 hed degnen Lars Christian Schmith, og skoleholderen hed Tønnes Christensen. Sidstnævnte var ikke seminarist.³⁴⁾ Schmiths efterfølger i degneembedet bar navnet Jens Nielsen Sand (1778-1834). Sand blev den sidste sognedegn i Hals, idet degneembederne bortfaldt med skoleforordningen af 1814, hvorefter han fortsatte som skolelærer og kirkesanger indtil sin død.

I 1846 blev skolevæsenet i Hals reorganiseret. De to skoler sammen-smeltedes til én, der fik til huse i en nyopført bygning, beliggende omtrent dér, hvor skolen befinder sig den dag i dag. Den ny skole indviedes den 3. november 1846 ved en højtidelighed, hvor den tidligere nævnte pastor Nielsen holdt den med bibelcitater spækkede tale, som han det følgende år lod befordre i trykken. Det fremgår af denne tale, at børnetallet dengang var så stort, at der til hver af skolens to klasser var o. 70-80 børn. Selv om der til skolen var knyttet tvende duelige og samvittighedsfulde lærere, befrygtede sognepræsten - sikkert med god grund - at undervisningen ikke ville blive så frugtbar, som den kunne blive med en lavere klassekvotient.

Ved århundredets midte var Nicolai Lauritz Nielsen skolelærer og kirkesanger, og andenlæreren hed da Anders Christian Poulsen. Begge lærere var tilflyttere: Nielsen var fynbo, og Poulsen var vestjyde.³⁵⁾ Det var i Nielsens tid, at der oprettedes en betalingsklasse, den såkaldte 3. klasse, hvor der undervistes i tysk, geografi, fædrelandshistorie og skriftlige udarbejdelser. Denne betalingsklasse søgtes i 1858 af ikke færre end 19 elever.³⁶⁾

Med Anders Christian Poulsen (1826-1899) og hans efterfølger Peder Pedersen (1826-1880) havde den grundtvigske bevægelse vundet indpas i Hals skole. I sognepræst Ludvig Daniel Hass (1808-1881) fandt de unge lærere en meningsfælle, og især Pedersen sluttede sig til Hass. Mellem lærer- og præstefamilien udvikledes der et varmt venskab, beretter Pedersens søn, lærer Johannes Grønborg.³⁷⁾ Peder Pedersen blev dog kun et par år i Hals, idet han allerede i 1854 overtog lærerembedet i Vedsted i Åby sogn, hvor han øvede en betydelig og meget påskønnet indsats. I Hals efterfulgtes han af en seminarist ved navn Kofoed.

Fra gammel tid forbandt slægtskab og svogerskab degneboligen og præstegården. I det 17. århundrede havde degnen David Gregersen været søn af sognepræst Gregers Davidsen (død 1670) og bror til Inger Gregersdatter,³⁸⁾ der blev gift med faderens eftermand hr. Laurits Lauritsen Hvid (død 1694).³⁹⁾

I det 18. århundrede havde pietisten, pastor Laurits Hansen (1711-1768) levet i ægteskab med Helvig Johanna Nyegaard,⁴⁰⁾ som var søster til Niels Nyegaard (1709-1763), der efter at være falleret som forretningsmand i København i 1741 ved protektion blev skoleholder i Hals, hvor han siden avancerede til degn.⁴¹⁾ Sognepræst Laurits Hansen døde - som allerede anført - i 1768 og blev som den sidste stedt til hvile under Hals kirkes hvælvinger. Embedets kaldsbog (*liber daticus*) beretter, at hans grav findes i skibets gulv, lige ud for degnestolen. Hvor degnestolen har været placeret, er i dag uvist.

I det 19. århundrede bestod der ingen sådanne bånd. I 1795 var Peter Adam Obel blevet sognepræst i Hals. Han var født i 1764 i Gudum, hvor hans far og hans farfar begge havde været præster. I 1784 blev han student fra Aalborg, og efter i 1790 at have bestået teologisk attestats blev han s.å. residerende kapellan i Tikøb-Hornbæk-Hellebæk. Det følgende år holdt han bryllup med Christiane Gottschalck, datter af rektor,

magister Hans Gottschalck i Aalborg. Efter fem år som kapellan i en af Sjællands yndigste egne fik Peter Adam Obel kaldet i Hals, og i 1812 ophøjedes han tilmed til amtsprovst. Han og hans hustru samlede sig adskilligt jordisk gods, men fik ingen børn. Provsten døde allerede i 1819, hvorimod provstinden, der efter hans bortgang blev boende i Hals, først døde i 1851 i en alder af henved 85 år.⁴²⁾

Som et minde om provst Obel fandtes fordem i Hals kirke en kisteplade. Nu er den forlængst borte, men indskriften kendes.⁴³⁾ Med sin fremhævelsen af *pligt* og *dyd* er dette eftermæle særdeles tidstypisk og skal derfor i sin helhed gengives her:

Enhver, som agter Menneske-Borger- og Christen Værd og som kjendte den Guds og Menneskers elskelige Amtsprovst og Sognepræst Hr. Peter Adam Obel hædrer og velsigner med taknemmelig rørt Hjerter hans Minde. Født i Gudom Prgrd. d. 4 Mai 1764, gift 24 Junii 1791 med sin længe inderligt elskede Christiane Gottschalck. Som huld, blid, øm og trofast Mand delede han troligen med denne sin Dyrebare Livets mørke og Lyse Dage, indtil Almagtsens vise Bud kaldte ham d. 20 April 1819 til salig liv i Evigheds lyse Egne. Men hans tidlige Bortgang udbredte dyb Sorg i Familie- Venne og Embedskreds, thi hans hele Vandel bar lysende Præg af Blidhed, Trofasthed, Veldædighed, varm Pligtiver og gavnrig Virksomhed. Yndet af Foresatte, agtet af Embedsbrødre, høit elsket af Menigheden og omslynget af Families og Venners fortjente Kjerlighed og Hengivenhed, savnes han smerteligen, thi han var sin Gud, sin Pligt og Dyden tro. Hans Liv var Daad, hans Død var Roe.

Efter provst Obel fulgte en række præster, der ikke forblev længe i kaldet i Hals, og hvis virksomhed derfor heller ikke har sat sig blivende spor. Efterfølgeren - både som sognepræst og amtsprovst - Christian Fugl (1780-1846) foretrak således allerede i 1827 at lade sig forflytte til et andet embede. Derefter fulgte fra 1827 til 1832 Frederik Carl Rosen (1787-1847) og fra 1832 til 1841 Christian Conrad Sophus Andresen (1796-1861).⁴⁴⁾

I 1842 udnævntes den hidtilværende sognepræst i Tolstrup-Stenum Niels Nielsen til præst i Hals. Han og hans hustru, Henriette Jacobine Møller, var begge aalborgensere. Niels Nielsen fødtes i Aalborg den 23.

september 1808 som søn af den ansete købmand, agent Joseph Nielsen. Han blev student fra fødebyens katedralskole i 1824 og knyttedes som lærer til denne, efter at han i 1828 - kun 20 år gl. - havde bestået teologisk attestats med 2. karakter (*haud.*). I 1831 underkastede han sig på ny embedseksamen og opnåede denne gang den attråede 1. karakter (*laud.*). Fire år efter fulgte udnævnelsen til sognepræst i Tolstrup-Stenum. Når Nielsen omtales lidt mere udførligt end sine forgængere, skønt heller ikke han fandt sit blivende sted i Hals, skyldes det, at han er nævnt to gange i det foregående. Dels i forbindelse med skoleindvielsen i 1846, dels i sammenhæng med den i 1847 herskende nød. Allerede i 1848 fik Nielsen sit tredje kald i Vendsyssel, idet han forflyttedes til Sindal-Astrup. Herfra flyttede han i 1861 til Sjælland (Glumsø-Bavelse). Som præst i Glumsø fornyede Niels Nielsen forbindelsen med en bekendt fra barndommens Aalborg, der nu sad som præst i nabopastoratet (Skelby-Gunderslev). Sidstnævntes søn - den siden så velkendte amtslæge i Sorø, forfatteren Hans Kaarsberg - har leveret følgende karakteristik af faderens fagfælle og ven: „Pastor Nielsen, Glumsø, ... var en meget høj, meget talende, duknakket, mager Jyde, mørk, med Kindsæg. Hans utvivlsomt største, mere verdslige Interesser var Musik og Genealogi. ... Han var et hjertensgodt Menneske, men noget „afstikkende“ og næppe stærkt begavet”.⁴⁵⁾ Nielsen døde den 2. juni 1879, året efter sin afgang som sognepræst.⁴⁶⁾

Niels Nielsens efterfølger i Hals blev den tidligere nævnte L.D. Hass, hvis skæbne som præst, politiker og uautoriseret læge (homøopat) har fristet flere til at biografere ham.⁴⁷⁾ Pastor Hass, der virkede i Hals fra 1848 til 1858, skal derfor ikke skildres i denne sammenhæng, så meget mere som hans embedsperiode på stedet hovedsageligt falder i den anden halvdel af det 19. århundrede.

Et tidstypisk træk, der med styrke gjorde sig gældende selv i en afkrog som Hals, var den betydelige standsforskel. I enevældens Danmark hylkede man så sandelig ikke nogen maksime om lighed. Tværtimod var uligheden sat i system.

I henhold til forordning af 14. oktober 1746 om rangen var den absolut fornemste i det lille bysamfund kommandanten på Hals skanse. Til illustration heraf kan tjene, at Carl Friederich von Müller, der var komman-

SOGNEPRÆST NIELS NIELSEN (1808-1879).

Fra 1842 til 1848 var Niels Nielsen sognepræst i Hals. Han blev som præst i Glumsø fotografert af Henrik Milling (1835-1880), der virkede som fotograf i Næstved fra 1864 til 1870. På billedet må Nielsen derfor enten være sidst i 50'erne eller først i 60'erne. Fotografiet tilhører Det kongelige Bibliotek.

dant i Hals i årene før 1800, som *oberst* havde rang i 3. klasse, nr. 9. Med sin familie var oberst von Müller i 1792 flyttet ind i Søndre kaserne,⁴⁸⁾ som må have forekommet ham adskilligt mere standsmæssig end skansens oprindelige kommandantbolig. Obersten havde en datter, døbt med de fire - ikke længere kurante - fornavne Friederica Conradine Maximiliana Philippina, der den 2. december 1797 giftede sig med en friherre von Gersdorff.⁴⁹⁾ Pastor Obel forrettede vielsen i sin stue,⁵⁰⁾ idet et så fornemt brudepar naturligvis ikke kunne bekvemme sig til at benytte kirken for at blive forenet i ægtestand.

Oberst von Müller døde i 1800. Som kommandant i Hals efterfulgtes han af oberstløjtnant af infanteriet (4. rangklasse, nr. 1) Frederik Christian Otto Gørtz,⁵¹⁾ der beklædte denne post indtil sin afsked i 1808. Lavere på rangstigen, men dog højt hævet over den gemene hob, finder vi den tidligere nævnte Nicolai Duus (død 1809), hvis *kammerråd*-titel sikrede ham en plads i 7. rangklasse, nr. 2.

Her skal også nævnes Christen Borup (1752-1819), der som *virkelig kancelliråd* havde rang i 6. klasse, nr. 1. Borup var dansk jurist (*exam. jur.*), og han havde fra 1801 til 1813 været birkedommer og skriver i Dronninglund og Hals birker.⁵²⁾ Efter sin afgang som birkedommer blev han af kongen benådet med kancelliråd-titlen, der med tilføjelsen „virkelig” løftede ham flere trin højere op på rangstigen end den plads (7. klasse, nr. 1), hvorpå andre kancelliråder befandt sig.

Til rangspersonerne hørte endelig proprietæren på Hals ladegård Christian Brønnum (død 1825), som var udstyret med den pompøse titel af *overkrigskommisær* og dermed placeret i 6. rangklasse, nr. 10.

I kraft af deres tilhørsforhold til 6. rangklasse kunne både Borup og Brønnum gøre krav på den vægtige tiltale: Velædle og velbyrdige herre, og hvad næsten bedre var: deres ægtefæller var fruer. Som allerede anført døde kancelliråd Borup i 1819 - samme år som provst Obel - og hans enke Marie Kirstine, født Thygesen, der først døde i 1834, forblev boende i Hals. Hun havde i sin enkestand den trøst, at hun var *fru* Borup, medens Obels efterladte hustru strengt taget kun var *madam* Obel, uagtet hun var enke efter en amtsprovst.

Den tid, hvorom der i det foregående er meddelt nogle spredte oplysninger, var en periode, der i hvert fald i begyndelsen prægedes af afsavn

og armod. At det forholder sig således, kan antydes blot ved at pege på krigen mod England og Sverige, fastlandsspærringen, statsbankerotten og tabet af Norge. Danmark var blevet et lidet fattigt land.

Som det vil være fremgået af det anførte, var der i den første halvdel af det 19. århundrede så småt blevet påbegyndt en liberalisering af de rigide bestemmelser, hvorefter købstæderne havde eneret på handel. Denne liberalisering indskrænkede sig dog til handelsbevillinger, der hjemlede indehaveren ret til at handle med visse, nærmere betegnede, varer - i almindelighed et såre begrænset varesortiment.⁵³⁾ At disse restriktioner i praksis så ofte slet ikke blev overholdt, er en anden sag.⁵⁴⁾ Hertil kom i århundredets anden halvdel en generel, lovhjemlet adgang til at drive høkerhandel på landet. Ved lov af 8. marts 1856 fastsattes det, at det skulle være enhver forundt at løse et såkaldt høkerpatent. Indehaveren af et sådant patent kunne herefter - fra et fast udsalgssted - frit forhandle varer som *smør, ost, gær, øl, saltet og røget kød, flæsk, fisk* etc. Samme frihed skulle gælde med hensyn til forhandling af *salt, brændolie, tran, lys, svovlstikker, træsko, tjære, sæbe, soda, kaffe, kaffesurrogater, sukker, sirup, te og tobak*. Dog måtte ingen sådan handel drives nærmere ved nogen købstad end „een Miil fra Byens Axeltorv” - en begrænsning, der for Hals bys vedkommende på grund af afstanden til Aalborg ingen som helst betydning havde.

Slutstenen på denne udvikling sattes med næringsfrihedsloven (lov af 29. december 1857 om håndværks- og fabriksdrift samt handel og beværtning m.m.). Bestemmelserne om høkerhandel på landet gik uændrede over i næringsfrihedsloven; men herudover blev det tilladt på steder, der var beliggende i 1½ mils afstand fra nærmeste købstad at drive „Groshandel, Kjøbmandshandel og Detailhandel” også med andre varer end høkervarer, blot man hos øvrigheden erhvervede sig et næringsbevis. Denne vidtgående liberalisering af handelsrestriktionerne skulle dog først træde i kraft den 1. januar 1862, og indtil da skulle adgangen til at nedsætte sig som handlende på landet alene komme dem til gode, som i en købstad havde vundet borgerskab på samme næring.

Med næringsfrihedsloven indfriedes grundlovens løfte om, at alle indskrænkninger i den fri og lige adgang til erhverv, som ikke var begrundede i det almene vel, skulle hæves ved lov. Tilbage stod alene de oven

for nævnte bestemmelser, hvorefter der ikke måtte drives høker- og købmandshandel i en afstand af henholdsvis 1 og 1½ mil fra en købstad. Disse bestemmelser, som for Hals bys vedkommende stedse havde savnet betydning, forsvandt først fuldstændigt med lov nr. 46 af 11. februar 1920 om ophævelse af læbælter.

Næringsfrihedsloven gjorde det muligt, at der også uden for købstæderne kunne drives anden handel end høkerhandel, og det varede heller ikke længe, inden der på steder - som før havde været regnet for rene bondebyer - opstod velassorterede købmandshandler. Netop en sådan udvikling fandt sted i Hals, hvor den største forretning blev den af Thomas Klitgaard (1829-1889) i 1856 etablerede købmandshandel.⁵⁵⁾ Forvandlingen fra bondeby og fiskerleje til flække var fuldbyrdet.

Noter.

¹⁾ Rigsarkivet: Danske kancelli, 3. departement, registrantsager nr. 261/1846.

²⁾ N. Hancke: *Skizzer. Ny Samling* (Aalborg 1880) s. 11.

³⁾ *Statistisk Tabelværk*, Første hæfte (Kjøbenhavn 1835).

⁴⁾ C. Christensen: *Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende*, syvende stykke, Aalborg amt (Kjøbenhavn 1832).

⁵⁾ Se det i foregående note anførte værk s. 95 ff. (s. 97 og s. 98). Se også sammesteds s. 151.

⁶⁾ Kjeld Galster i *Fra Himmerland og Kjær Herred XV* (1947-1948) s. 170 ff.

⁷⁾ C. Klitgaard: *Aalborg Købmænd gennem 500 Aar* (Aalborg 1931) s. 166 f.

⁸⁾ Om Peder Bech som månedsløjtnant se J. Teisen i særnummer af *Tidsskrift for Søværnen*, 132. årgang (København 1961) s. 18.

⁹⁾ Rigsarkivet: Danske kancelli, 3. departement, registrant 1816 nr. 1073.

¹⁰⁾ Rigsarkivet: Danske kancelli, 3. departement, registrant 1817 nr. 756.

¹¹⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1849 nr. 706.

¹²⁾ Rigsarkivet: Danske kancelli, 3. departement, registrant 1824 nr. 949.

¹³⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1849 nr. 567.

¹⁴⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1852 nr. 685.

¹⁵⁾ Rigsarkivet: Danske kancelli, 3. departement, registrant 1846 nr. 261.

- ¹⁶⁾ H. Hjorth-Nielsen: *Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660-1869* (København 1935) s. 295 f.
- ¹⁷⁾ Rigsarkivet: Danske kancelli, 3. departement, registrant 1819 nr. 1772.
- ¹⁸⁾ Rigsarkivet: Danske kancelli, 3. departement, registrant 1823 nr. 93.
- ¹⁹⁾ Rigsarkivet: Danske kancelli, 3. departement, registrant 1848 nr. 886.
- ²⁰⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1850 nr. 96 samt 1. departement j.nr. I 497/1856.
- ²¹⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1851 nr. 801 samt 1 departement j. nr. D 2447/1851.
- ²²⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1853 nr. 576 samt 1. departement j.nr. F 3276/1853.
- ²³⁾ Peder Bech opnåede i 1820 kancelliets samtykke til at bortforpagte sine privilegier til S. C. Svendsen. Bech levede herefter af forpagtningsafgiften (6 tønder rug, 3 tønder byg og 10 rigsdaler i rede penge), som han supplerede med lønnen fra bestillingen som karantænebetjent.
- ²⁴⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1856 nr. 406 samt 1. departement j.nr. H 2824/1855.
- ²⁵⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1856 nr. 408 samt 1. departement j.nr. H 2823/1855.
- ²⁶⁾ Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, registrant 1856 nr. 407 samt 1. departement j.nr. I 497/1856.
- ²⁷⁾ *Fra Himmerland og Kjær Herred XI* (1939-1940) 1940 s. 33 ff.
- ²⁸⁾ Den i foregående note anførte årbog s. 47.
- ²⁹⁾ *Jydske Efterretninger* nr. 41 26/5 1814.
- ³⁰⁾ N. Nielsen: *Tale ved Indvielsen af den nye Skole i Hals den 3die November 1846, tilligemed Et Par Ord ved Emmanuel Taubers Grav den 9de Februar 1847* (Aalborg 1847).
- ³¹⁾ Chr. Petresch-Christensen i *Fra Himmerland og Kjær Herred III* (1918-1920) s. 395 ff.
- ³²⁾ Om prinsesse Sophie Hedevig (1677-1735) se *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1987 s. 90 f.
- ³³⁾ Chr. Petresch-Christensen i *Fra Himmerland og Kjær Herred IV* (1921-1923) s. 14 ff.
- ³⁴⁾ P. M. Rørsig: *Skoler og Degne i Vendsyssel II* (Hjørring 1953 o.flg.) s. 300 og s. 311 f.
- ³⁵⁾ Folketællingen 1850. Nicolai Lauritz Nielsen var født i Kværndrup i Svendborg amt og angives at være 50 år gl. Anders Christian Poulsen var født i Fabjerg i Ringkøbing amt og angives at være 24 år gl. Om den sidstnævnte se *Dansk biografisk Leksikon* (3. udg.) bind 11 s. 506 f.
- ³⁶⁾ Rigsarkivet: Ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet, 2. kontor, Skoleberetninger. (Indberetninger af 1849 og 1858 fra skoledirektionen for Aalborg provsti og Kær herred).
- ³⁷⁾ Holger Begtrup (udg.): *Grundtvigske Hjem i det 19. Aarhundrede. En samling Livsbilleder* (København 1929) s. 117.
- ³⁸⁾ Om David Gregersen se det i note 34 anførte værk s. 306 f.
- ³⁹⁾ C. Klitgaard: *Optegnelser om vendsysselske Præstefamilier før ca. Aar 1700* (Hjørring 1945) s. 96.

- 40) Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: *Patriciske Slægter*, Tredie samling (Kjøbenhavn 1915) s. 172. - Om Laurits Hansen se F. Elle Jensen: *Pietismen i Jylland. Studier over jydsk Menighedstilstande, særlig paa Landet, omkring Midten af det 18. Aarhundrede* (København 1944) s. 112 f.
- 41) Det i foregående note anførte værk af Hauch-Fausbøll & Hiort-Lorenzen s. 170 og det i note 34 anførte værk s. 308.
- 42) J. Jeppesen Jensen: *Slægten Obel. Med særlig tilknytning til Aalborg* (Aalborg 1976) s. 25 f.
- 43) *Samlinger til jydsk Historie og Topografi IX* (1882-1883) s. 196 f.
- 44) S. V. Wiberg: *Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie I-III* (Odense 1870-1871).
- 45) Hans Kaarsberg: *Memoirer. Person- og Tidsskildringer* (København 1921) s. 75.
- 46) Sofus Elvius: *Danmarks Præstehistorie i Aarene 1869-1884* (Kjøbenhavn 1885-1887) s. 155.
- 47) K. Carøe i *Fra Himmerland og Kjær Herred III* (1918-1920) s. 259 ff. og F. Elle Jensen sammesteds XXII (1961) s. 40 ff. Se også *Dansk biografisk Leksikon* (2. udg.) IX s. 415 f.
- 48) J. Gregersen i *Fra Himmerland og Kjær Herred XIX* (1955-1956) s. 270.
- 49) *Danmarks Adels Aarbog LX* (København 1943) II s. 58 f.
- 50) Hals Kirkebog.
- 51) Ifølge det af generalstaben udgivne værk *Meddelelser fra Krigsarkiverne I* (Kjøbenhavn 1883) s. 184, note 2, var Gørtz major i 3. jyske regiment, men da han ansattes som kommandant i Hals skanse, afgik han fra regimentet og stilledes på vartpenge med oberstløjtnants karakter. Gørtz døde i København den 2. maj 1811, 76 år gl.
- 52) A. Falk-Jensen og H. Hjorth-Nielsen: *Candidati og examinati juris 1736-1936 I* (København 1954) s. 182.
- 53) Se om retstilstanden forud for høkerloven og næringsfrihedsloven Anders Sandøe Ørsted: *Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed III* (Kjøbenhavn 1828) s. 373 f. og Otto Müller: *Om Laugsvæsen og Bevillinger til Næringsbrug efter den danske Lovgivning* (Kjøbenhavn 1840) s. 236. Hos Ørsted hedder det således: „Bevilling til Landhandel udstedes af Cancelliet i Overensstemmelse med Resol. 4 Julii 1800 § 5. Men den tilstaaes ikke lettelligen, i Særdeleshed ikke til Handel med egentlige Kjøbmandsvarer, mindst med Luxusvarer. Bevilling til at udsælge Høkervarer bliver snarere tilstaaet, men dog ikke uden paa Steder, hvor der findes en betydelig Mængde af Fabrikarbeidere, Fiskere eller andre Familier, som ikke selv have tilstrækkeligt Jordbrug til derved at forskaffe dem Huusholdnings-Fornødenheder”.
- 54) Om forholdene i Hals siges det lige ud i en skrivelse af 21. december 1855 fra sogneforstanderskabet til indenrigsministeriet: „Her mangler ... ordentlig og lovlig Kjøbmandshandel. Til Handel i forskellige Retninger er her vel meddeelt adskillige Bevillinger, men her er naturligviis som overalt handlet langt ud over Bevillingerne”. Rigsarkivet: Indenrigsministeriet, 1. departement, j.nr. I 111/1856.
- 55) Om Thomas Klitgaard se C. Klitgaard i *Vendsysseliske Aarbøger* 1964 s. 64 og s. 68. Se også Eskild Klitgaard: *Stambog for efterkommere af Jens Carl Bang Klitgaard* (1960, privattryk i Erhvervsarkivet) s. 28.

Fyrkat - en skibsborg fra 980.

Vikingeborgens rolle i Danmarkshistorien.

Af Poul Skaaning

Da Poul Nørlund i 1930'erne begyndte udgravningen af den først fundne vikingeborg Trelleborg, erklærede han til en journalist fra Politiken, at vikingernes hensigt med den var at forberede erobringen af England. Opfattelsen vandt straks gehør i den danske offentlighed. Og den vandt yderligere frem, efterhånden som de andre borge, Aggersborg ved Limfjorden, Fyrkat ved Hobro og Nonnebakken i Odense blev erkendt og fremdraget. Navnlig fandt mange det sandsynligt, at Sven Tveskæg - thi han var åbenbart bygherren - måtte have en kæmpeborg som Aggersborg som opmarchbase, da han gennemførte Englands erobring i 1013.

Men i historikeres og arkæologers kreds var man ikke så sikker. Bl.a. syntes nogle kritikere, at vikingerne gemte sig lidt rigeligt bag sikre volde og i stor afstand af åbent vand, hvis de virkelig var betænkt på angreb. Nogle af kaserneteoriens kritikere kom så frem med en anden teori. Ifølge den var borgene bygget af Sven Tveskægs far Harald Blåtand. Formålet var ifølge den nye teori, tvangsborgteorien indrepolitisk. Borgene var vendt imod den danske befolkning. Nogle af tvangsborgteoriens tilhængere støttede sig meget til Jellingstenens ord om, at Harald var den konge, som vandt al Danmark. Borgene var altså placeret rundt om i det danske rige som knyttnæver imod den danske civilbefolkning, som man formodede ikke uden videre ville acceptere Harald Blåtands regime. Tvangsborgteorien blev ikke særlig populær. Man kan bl.a. indvende, at en så vidtgående tolkning af Jellingstenen uden den mindste støtte fra andre kilder ikke kan accepteres.

Siden kaserne- og tvangsborgsteoriene blev fremsat har den arkæologiske udforskning af vort land fortsat sin rivende udvikling. Skuldelevskibene i Roskilde har revolutioneret vor viden om vikingernes skibe. Udgravningen af den imponerende bro i Ravnng Enge over Vejle Ådal har forøget vor viden om vikingernes tekniske og organisatoriske formåen væsentligt. Men fremfor alt har den nye dateringsvidenskab dendrokronologien (= årringeforskningen) givet en hidtil uhørt præcis datering af nogle af datidens vigtigste monumenter, bl.a. de 4 ringborge.

Fyrkat og de andre vikingeborge.

Dendrokronologerne nåede frem til, at træ, som var anvendt på Trelleborg, var fældet en sommerdag i 980. Trellebogs centralborg var altså under opbygning den sommer. Men kan man på det grundlag tillade sig at slutte noget om Fyrkat og de andre ringborge? Ja, de er uden tvivl blevet til samtidig, fordi de var nødvendige i en bestemt politisk og militær situation. En magthaver, og det var enten Harald Blåtand eller Sven Tveskæg, befandt sig i 980 i en situation, hvor borgene måtte bygges. Mindst 4 steder i landet, men sandsynligvis også i Skåne, byggede i tusindvis af mennesker fra ledingsflåden borge efter ensartede planer. Cirkelrunde volde med forskellig diameter, porte i alle fire verdenshjørner, træbrolagte gader fra port til port og langs voldens inderside og imponerende langhuse lagt i karréer på fire, karakteriserede disse anlæg. Det er hensigten i det følgende med Fyrkat som eksempel at give en skildring af et sådant anlæg. Naturligvis skal den også indeholde en bedre forklaring, end de gamle teorier kunne byde på, hvorfor de var nødvendige. Før vi for alvor giver os i kast med Fyrkats rolle i den danske magtkamp 980, er vi altså nødt til at søge årsagen til dramaet i rigshistorien. Vi må allerførst begive os til Vejle Å's udløb i fjorden, fortsætte en snes kilometer op ad den bugtede å, til vi når frem til Ravnng Enge. Her var et politisk stormcentrum i 980.

Broen i Ravning Enge.

I sommeren 979 indkaldte Harald Blåtand landets hær, søledingens til at møde i Ravning Enge, som kun ligger ca. 10 kilometer fra Jelling, hvor kongen havde en kongsgård. Der bød han dem bygge sig en bro over den henved 1 kilometer brede ådal. Den skulle udstyres med en kørebane med en bredde på 4,5-5 m. Den ville utvivlsomt sikre den aldrende konge tørskoet overgang på alle årstider. Han behøvede herefter ikke at sætte sig på hesteryg for at komme fra kongsgården på nordsiden til jordegodset på sydsiden af åen. Broen var mageligt bred nok til at han kunne tilbagelægge turen i hestevogn. Hvis den altså blev færdig, men herom senere. Foruden selve åløbet gennemskar broen et moseagtigt område, hvor mandskabet ofte måtte stå i vand til livet for at få de svære egestolper anbragt. Ressourceforbruget var enormt. Udgraveren Thor-kild.Ramskou beregnede antallet af bærende egestolper, svarende til ligeså mange træer, til ca. 1350. Og hertil kom brobanen, hvis areal var ca. 3600 m². For overhovedet at få alt det træ frem til byggepladsen måtte mandskabet grave to parallelle hulveje dybt ned i skrænten. En til opkørsel og en til nedkørsel. Alt virker overdimensioneret ved kongens bro. Hvorfor skulle den f.eks. have en bæreevne på mindst 5 tons? Og hvorfor skulle den absolut ligge på det bredest mulige sted? Spørgsmålene hober sig op, men der er ikke andre end os selv til at forsøge at finde et svar. Mit bud er, at broen var tænkt som en disciplinær afstraffelsesaktion imod ledingen. Harald Blåtand kunne føle sig svigtet af den danske leding få år i forvejen, da han sendte en flåde imod den norske Hakon Jarl, der havde nægtet ham skattebetaling. Kun kongens trofaste jomsvikinger fra øen Wollin ved Oderflodens udløb parerede ordre. De løb ind i et stort nederlag til nordmændene i slaget ved Hjørungavaag. Her kunne kongen med god grund føle sig svigtet. Det vil næppe kunne afgøres, men meget taler for at kongen havde valgt broarbejdet i Ravning Enge for at vise ledingen, at i Danmark befalede han, og at hans ordrer skulle efterkommes.

Kongen havde monopoliseret retten til at udbyde leding. Han alene afgjorde, hvornår og hvor den danske flåde af langskibe skulle samles. Men en vikingekonges magt er ikke så ubegrænset som en enevældig konges. I landskabslovene, der først blev nedskrevet o. 1200, men hvis

gyldighed går langt tilbage, står f.eks., at kongen kun havde ret til at udbyde leding hvert 4. år, med mindre fjendtlig hær stod i landet. Og ledingen kunne kun være inde 16 uger ad gangen, d.v.s. fra ca. 1. maj til 1. september. Så lang tid rakte nemlig den proviant, som hver enkelt kriger var blevet udrustet med hjemmefra. Kongen fik næppe sin bro færdig i 979. Arkæologien viser os, at der nok var tilførselsveje på nord-siden, men ingen til- og frakørselsveje til broen. Desuden fandt arkæologerne ingen af brolandingerne. Og ingen reparation eller anden form for vedligeholdelse. Da kong Harald i 980 genindkaldte ledingen for at få broen gjort færdig, forvandlede mandskabets utilfredshed til åbent oprør. Situationen blev yderligere kritisk for kongen, da hans søn Sven gik med i oprøret. Også de historiske kilder melder om, at hæren gjorde oprør imod kong Harald, fordi han „lagde usædvanlige byrder på almuen”. Kongen havde dog ikke alle imod sig. Saxo melder om, at der dog var nogen, som fastholdt deres loyalitet imod den gamle konge. Man kan formode, at det mest var sydjyder. Det var dog kun en minoritet. Større tiltro havde kongen sikkert til jomsvikingerne. Deres loyalitet synes ubegrænset. Siden Hjørungavaag bar de nag til ledingen. Og rent militært havde jomsvikingerne den fordel, at deres proviantforsyning ikke var begrænset til 16 uger. Kong Harald kunne få ram på sine fjender ved at sætte sine styrker ind *efter* 1. september. Da ville Sven ikke kunne holde ledingsflåden samlet længere. Han måtte nødvendigvis sende sine krigsfolk hjem, og jomsvikingernes skibe ville da være herrer i de danske farvande. Kong Harald mente sandsynligvis, at han havde en sejrskance, hvis han holdt lav profil i juni, juli og august, mens den talmæssigt overlegne danske flåde var samlet. Fra september var ledingskrigerne sendt hjem med skibene. Jomsvikingerne og kongens trofaste danske ville da sejle gennem de danske farvande, gå i land på de steder, hvor de vidste, at der var skibe, slå enhver modstand ned og om fornødent ødelægge den danske flådes skibe et efter et.

Sven Tveskæg bygger skibsborge.

Kongesønnen Sven havde den fordel, at han kendte faderens tankegang. Han kunne opbygge en strategi, der tilintetgjorde faderens planer.

Hvis vi antager, at oprøret i ådalen fandt sted en gang i maj 980, var der stadig mindst 12 af de 16 uger til at tage fat på arbejdet. 7000 velmotive-rede krigere kan udrette mirakler på 90 dage, hvis ledelsen kan præstere en god planlægning. Desuden havde oprørerne baglandet i orden. Intet kunne hindre Sven og hans tilhængere i at inddrage civilister i nærheden af borgene i arbejdet. Også de betragtede jomsvikingerne med skræk og rædsel. Sven og hans rådgivere besluttede altså at sende o. 3000 mand til Limfjorden for at bygge Aggersborg, o. 1000 mand til Mariager Fjord for at bygge Fyrkat, andre o. 1000 mand til Odense for at bygge Nonnebakken og o. 1200 mand til Vestsjælland for at bygge Trelleborg. Det sidste sted opslog Sven sin residens. Hvor mange, der drog til Skåne, vides ikke.

Her skal vi følge de 1000 mand, som på 16 langskibe sejlede ind i Maria-ger Fjord i sidste halvdel af maj 980. De medbragte anvisninger, om hvordan der skulle bygges på et nærmere angivet sted. Arkæologerne fandt mange hasselkæppe i Ravning Enge, hvormed landmålere angav for mandskabet, hvordan stolperne skulle placeres. Vi må antage, at mandskabet, der skulle bygge Fyrkat, fortrinsvis var folk, som hørte hjemme i Nørrejylland. Kaptajnen på hvert skib kaldtes styresmanden. Han var - trods den nuværende situation - kongens repræsentant på stedet, d.v.s. skipæn, som havde bygget og udrustet skibet. Det var styresmanden, som havde ansvaret for, at hvert skib var bygget, udrustet og bemannet og klar til at rykke ud de år, hvor kongen udbød ledning. Den del af lokalbefolkningen, som slap for personlig ledingstjeneste, måtte udrede den før omtalte proviant til krigsfolkene. Den enkelte kriger skaffede (tilvirkede) selv sine våben, og det enkelte bådelaug byggede selv skibet. De var vant til samarbejde, kendte hinanden ud og ind, så der var alle chancer for at de nu kunne udføre deres del af opgaverne. Det vigtigste redskab, som alle håndterede med virtuositet, var tømmerøksen. Et bevis for dygtigheden, fandt arkæologerne i Ravning Enge. Der var uhyre sjældent spor efter øksehug på de mange ned-sænkede træstolper. Alt så ud som var det savet, skønt saven var ukendt i vikingetiden.

Borgen blev anlagt på et efter danske forhold ret højtliggende plateau, der sydfra skærer sig ud i et stort engområde ved Onsild Å. Mod syd var der dengang - og til dels stadig - et stort skovområde. I vikingetiden stod

her egetræer. En af de vigtigste grunde til placeringen var, at egetømmer fandtes indenfor rækkevidde. Store mængder brugtes til palisader, langhuse og „gadernes” brolægning. Det andet dominerende hensyn var det defensive. Borgen lå 3-4 kilometer fra Hobro Nor. En angriber havde valget mellem at efterlade skibene ved noret under opsyn af en vagtstyrke for med hovedstyrken at marchere til Fyrkat. Eller han kunne bugserer skibene op ad Onsild Å ét ad gangen. Begge alternativer var yderst ubehagelige for en vikingehøvding. Efterlod han skibene, måtte vagtstyrken være stærk nok til at sikre, at forsvaret ikke angreb og ødelagde skibene, mens hovedstyrken var borte. Ødelæggelse af skibene var også en stor risiko under bugsering på den smalle å. Hvis endelig en angrebsstyrke nåede frem til Fyrkat, ville forsvaret stadig sidde inde med trumferne. En palisadeklædt vold på 3-4 meters højde er dog ikke til at kimse af. Mod nordøst, hvor angriberne sandsynligvis ville komme fra, var der den stejle skråning, og syd for borgen var forsvarsværkerne forstærket med en grav, som ganske vist var en tørgrav, men som dog ville dele angrebsstyrken i to, hvilket kunne blive katastrofalt under et stormløb.

Men man kan i det hele taget overveje, om en vikingehøvding overhovedet ville tage den risiko, som var forbundet med at føre skibe ind i Mariager Fjord. Det snævre farvand ville på flere steder tvinge skibene til sejlads i „gåsegang”. Måske ville forsvarerne, f.eks. ved de senere byer Hadsund og Hobro, beskyde skibene fra land, eller de kunne måske finde på at etablere spærringer, som vi kender det fra Skuldelev i Roskilde Fjord. Kort og godt. Et angreb på Fyrkat ville være forbundet med så store risici, at ingen ansvarlig krigsleder ville forsøge, uden at han øjnede den helt store gevinst i form af en afgørende sejr over Sven og hans tilhængere. Men det var der ingen mulighed for. Det højeste en angriber kunne nå i heldigste tilfælde, var tilintetgørelse af 16 langskibe og deres mandskaber.

Ingen krigsleder kunne risikere så meget for at opnå så lidt. Harald Blåtand og hans tilhængere blev lidt efter lidt klar over, at kun et angreb på Svens residensbase Trelleborg, kunne give en endelig sejr.

Fyrkat som skibsborg.

I det foregående er gjort rede for, at Fyrkat udelukkende tjente defensiva formål. Den var anlagt for at beskytte værdier, som ikke måtte gå tabt. En gennemgang af detaljerne viser klart, at det var ledingsflådens skibe, der skulle i sikkerhed efter hjemsendelse af mandskabet ca. 1. september. Først næste år til maj kunne skibene påny sættes i vandet. Det er klart, at forsvarerne ikke ville komme ud for større vanskeligheder med at bringe skibene op til borgene. De danske vikingskibe var skabt til lavvandede danske fjorde. Fuldt bemandedt stak et langskib som Skuldelev 2, der menes at være et gammelt ledingsskib, kun $\frac{1}{2}$ meter. Når mandskabet steg af og takkelagen blev fjernet, kunne selv ganske små vandløb være til stor nytte med befordringen. Det er interessant at konstatere, at Fyrkat ikke blot ligger ved Onsild Å, men i gaflen mellem åen og en mindre bæk. Denne placering, som Fyrkat har til fælles med Trelleborg og Nonnebakken, gør det lettere for mandskabet at bringe båden tæt på en af borgens porte. Ved hjælp af træruller klarede resten af vejen.

Historikere og arkæologer har betragtet borgenes 4 porte i hvert verdenshjørne som udslag af en art militært pedanteri. Men det må skyldes, at de ikke så borgene som skibsborge. Gør man det, er der nemlig ikke tvivl om, at fire porte er nødvendige for at bringe skibene på plads inde bag den 12 meter brede vold. Efter færdiggørelsen lukkede man de tre porte. En var rigeligt til daglig brug, så vestporten forblev i brug. Foran byggede man et skilderhus til vagten.

Går vi nu indenfor for at se, hvor 16 skibe mest praktisk kunne placeres, falder blikket hurtigt på „gaderne”. Fra sydport til nordport og fra østport til vestport strækker sig 3 meter brede gader, i dag angivet med cementstolper i tre rækker. Stolperne var oprindeligt af egetræ, og det samme gjaldt alt det træ, som var brugt ovenpå. Her kom først bjælker på tværs og ovenpå dem igen lå de såkaldte strøer på langs. Og først derpå fulgte den egentlige brolægning af svære bulbjælker.

Den samme grundige træbrolægning finder man i vigtige vikingetidscentre som Hedeby og Wollin. Men der er en væsentlig forskel. I byerne var der kun to rækker stolper underst. I borgene var der tre. Forskellen skyldtes sikkert forskellig anvendelse. I byerne tjente brolægningen

gåendes behov, i borgene skulle de bære en byrde som var tungest på midten, altså skibe. Parallelt med stolpehullerne fandt arkæologerne huller efter skråtstillede, men meget mindre stolper. Det forekommer naturligt at tolke dem som rester af skråstivere, der skulle sikre at skibene ikke væltede omkuld ved det første puf eller vindstød.

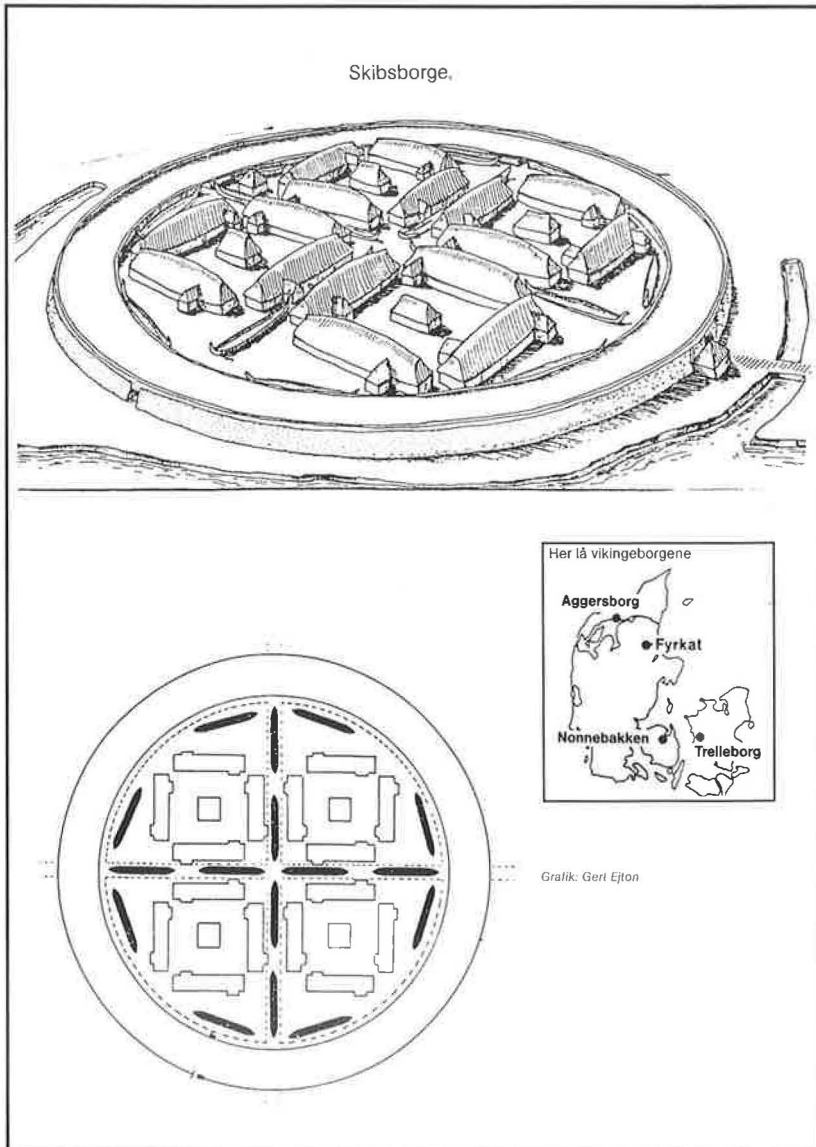
Også i kvadranterne fandt arkæologerne spor af brolægning, der ikke var helt så svær som på aksegaderne, men forsynet med skråstivere.

Skibenes indtogsorden.

Et vigtigt led i argumentationen for skibsborgteorien er at prøve efter, om der overhovedet kunne stå 16 skibe på Fyrkats akse- og ringgader. Heldigvis kan arkæologien igen yde hjælp. Blandt fundene fra Skuldelev i Roskilde Fjord var også et gammelt kasseret ledingssskib, som blev sænket som led i spærringen af adgangsvejen til Roskilde. Skibet var meget stærkt beskadiget, men det lykkedes marinearkæologerne at fastslå, at det i sine velmagtsdage var et langskib på ca. 28 m. Det er påfaldende, at skibet altså var af næsten samme længde som et Fyrkat-hus, som målte 28,4 m. En anden kendsgerning var, at der var samme afstand mellem skibets spanter og tagspærene, nemlig 90 cm. Der er grund til at tro, at Skuldelev 2-skibet var en slags dansk standard, at det simpelthen havde et ledingssskibs normale længde. Hvis skibene var af forskellig længde, ville det være uhyre vanskeligt at sejle formations-sejlads. Undtagelsen var kongeskibet. Det måtte frem for alt ikke blive sejlet agterud, så det var nogle meter længere end de andre og forsynet med ekstra årer.

Da nu hver aksegade er 120 m lang, er der plads til i alt 8 langskibe af Skuldelev-størrelse. Og de sidste 8 finder deres pladser med to i hver kvadrant på ringgaden. Der er altså ikke noget med, at 16 skibe med lidt god vilje kan klemmes ind på borgpladsen og heller ikke at et par ekstra skibe kunne komme med. Borgen er bygget som en skibsborg til nøjagtigt 16 skibe hverken mere eller mindre.

Men en bestemt indtogsorden var nødvendig, da man i september 980 førte skibene ind på Fyrkat. Først satte man de 4, som stod inderst på radierne ind. Gennem hver sin port naturligvis. Derpå førte man de fire næste, som skulle stå på ringgaderne, helt ind til de førstes bagstavn.

Fyrkat som skibsborg med 16 langskibe indtegnet. Der er plads til 8 skibe på aksegaderne og 8 på ringgaden langs voldens inderside.

Så flytter man bagstavnen og dernæst forstavnen på plads. Tilsvarende med de næste skibe på ringgaden. Til sidst førte man de skibe, som skulle stå yderst på radierne ubesværet på plads. Udtoget som foregik ved næste udbud af ledingen, altså maj 981, gav sig selv.

Landhusene.

Turisterne kommer i store skarer hvert år til Fyrkat. Her bliver vikingerne fænomenale dygtighed gjort anskuelig ved Holger Schmidts vellykkede rekonstruktion af et Fyrkat-langhus. Måske mener mange besøgende, at de vikinger, som havde slidt og slæbt med at få fæstningen gjort færdig, bagefter tog sig tid til at nyde tilværelsen ved langilden. Men det blev ikke virkelighed for ret mange. Et af de vigtigste resultater af Else Roesdahls grundige undersøgelse var, at de fleste huse overhovedet ikke blev benyttet til beboelse. Derimod foregik der en betydelig produktion af genstande med salg for øje. Andre huse blev udnyttet som stalde eller magasinrum, og andre igen - men det var et fåtal - til beboelse. Arkæologer har fremsat den tanke, at Fyrkat måske ligefrem var bygget som en art produktionsværksteder, en art kongelige hofleverandører. Desværre kan vi ikke få et nøjagtigt overblik over husenes formål, da arkæologerne - uhyre selvfornægtende - har gemt en fjerdedel af borgen til fremtidens formodentlig mere forfinede undersøgelsesmetoder.

Det ser ud til, at hovedparten af den ledingsstyrke, som byggede Fyrkat, blev hjemsendt, så såre skibene var blevet ført ind på deres plads bag volden. Årsagen til borgbyggeriet var at beskytte skibene imod jomsvikingerne ønske om at ødelægge dem. Men mandskabet blev sikkert hjemsendt med den forholdsordre, at de skulle være klar til at vende tilbage til borgen i lyn tempo, hvis Harald Blåtand og hans folk gjorde mine til angreb. Man må forestille sig, at spejdere var udstationeret ved indsejlingen til Mariager Fjord. Hvis fjenderne begyndte den langtrukne og farefulde sejlads op gennem fjorden, ville lokalstyrker sikkert sinke opmarchen f.eks. ved beskydning fra sikre stillinger. Vi kender ikke detaljerne i vikingerne kommunikationssystem, men vi har all grund til at tro, at det var effektivt. Så hvis endelig fjenden efter utallige strabadser udmattet nåede frem til Fyrkats volde, ville besætningen for længst være på plads og parat til at give dem en varm modtagelse.

Herved forklares også, at Else Roesdahls undersøgelse af Fyrkats gravplads gav til resultat, at Fyrkats besætning sandsynligvis bestod af et normaludsnit af den danske civilbefolkning. Her var ikke - som på Trelleborg - særlig mange unge mænd, men derimod en ligelig fordeling mellem mænd og kvinder, børn og voksne. Det vil altså sige, at det vagtmandskab, som blev tilbage for at bevogte og vedligeholde de 16 langskibe, straks hentede deres familier til borgen. De var sikkert i stand til gennem produktionsvirksomhed og handel at opbygge en levefod, som var betydelig højere, end hvad de selv havde været vant til, og hvad den omkringboende befolkning måtte finde sig i. Og boligstandarden i et Fyrkat-langhus var også noget ganske andet, end de grubehuse de sandsynligvis kom fra. Det store antal klinknagler, der er fundet, viser hen til mandskabets anden hovedopgave, at tilse, reparere og vedligeholde langskibene. Skibene er klinkbyggede, så det er givet, at både klinknagler og andre maritimt prægede jernsager er tilvirket på borgen. Fyrkat blev aldrig angrebet af nogen fjende. Meget tyder på, at den er forladt få år efter at den blev bygget. Den bærer intet spor af reparation eller vedligeholdelse. Vikingerne kunne åbenbart ikke finde anvendelse for den undtagen i situationer, hvor Danmark var underlegen til søs. Og sådanne situationer var sjældne i vikingetiden.

Efterskrift om Trelleborg.

Harald Blåtand, jomsvikingerne og kongens danske tilhængere fik deres livs overraskelse, da deres skibe i efteråret 980 stod ind i de danske sunde og bæltter. Man kan forestille sig situationen. Vikingerne foretager et commando-raid på et sted, hvor de er fuldstændig sikre på, at et langskib fra det pågældende skipæn skal befinde sig indtil maj 981. De stormer i land sikre på, at de lokale besætningsmedlemmer vil være dem underlegne i antal og krigerisk dygtighed. De finder intet. De næste steder går det på samme vis. Efterhånden går den barske sandhed op for dem. Den snu Sven Tveskæg har udmanøvreret dem totalt. Skibene er anbragt bag stærke forsvarsværker på steder, hvor man ikke kan komme uden at sætte både liv og skibe såvel som tilbagetogsmuligheden på spil. Og hvor gevinsten slet ikke holder mål med risikoen. Hverken Fyrkat, Aggersborg eller Nonnebakken rummer det mindste

spor af angreb. Men med Trelleborg forholder det sig anderledes. Beliggende 3-4 kilometer fra Storebælt var der trods alt chancer for at de, som overlevede et evt. nederlag, kunne komme væk. Her var ikke et langt og smalt farvand, hvor forsvaret kunne opstille dusinvis af fælder. Hvis man var heldig, kunne man måske overraske fjenden. I det mindste holdt gevinstmuligheden mål med risikoen. Hvis man sejrede ved Trelleborg, ville oprøret være knust en gang for alle. Her residerede nemlig Sven. Og hvor kongen var, var også hans hird. Hvis Harald Blåtand vandt overhånd ved Trelleborg, ville ingen i Danmark vove at trodse ham. Vi ved naturligvis ikke, hvilke konkrete tanker kongen og hans rådgivere gjorde sig. Men mon de dog ikke havde ideer omtrent som her skitseret. Selv den mest garvede jomsviking fik dog nok sit livs chok, da han så borgens formidable palisadebeklædte ringvold. Endnu 1000 år senere ved udgravningens begyndelse stod den et enkelt sted i en højde af 5 meter. Til sammenligning kan nævnes, at Fyrkats vold kun lod sig erkende på et luftfotografi. Foran var en grav af den lumske spidsbundede type. Ydermere havde forsvaret tilspidsede træstolper i graven, naturligvis med front mod angriberne. De arkæologiske vidnesbyrd om slaget er brandspor ved portene, pilespidse i volden og krigergrave på gravpladsen. De ældste og bedste historiske kilder melder, at de to, Harald og Sven, mødtes i et slag, at Harald blev såret, og at han førtes til Wollin af sine mænd. Nogle dage efter svandt hans kræfter ind, og han døde, som kilden siger, i bekendelse af Christus. Adam af Bremen meddeler, at kongen døde Allehelgensdag, altså 1. november, og en række arkæologiske vidnesbyrd tillader os at fastslå, at det skete i året 980.

Kildematerialet.

Artiklen hviler kildemæssigt på to dendrokronologiske dateringer: Ravning Engebroen 979 og Trelleborgs centralborg til juni/juli 980. Endvidere er de arkæologiske beretninger om anlæggene gennemgået meget detaljeret. Blandt de skriftlige kilder er den ældste Gesta Cnutonis benyttet uhyre stærkt, mens den næstældste Adam af Bremen er forkastet på næsten alle punkter som tendensløs. Derimod er Saxos skildring af borgerkrigens udbrud betragtet som et meget værdifuldt supplement til Gesta Cnutonis. Jeg har her skilt mig stærkt fra andre historikere efter kildekritikkens gennembrud.

Marens barsel - Fødsel i dølgsmål

Fra Hornum Herreds tingbog 1641

Af Hans Gjedsted

De ældste tingbøger bliver ofte betegnet som meget værdifulde historiske kilder, hvori der ligger mange oplysninger om den almindelige mands hverdag. At der ikke er særlig mange, der benytter sig af 1600-årenes tingbøger, er noget helt andet. Dels kan oplysningerne i de enkelte sager være meget sporadiske, og mange sager føres tilsyneladende ikke til ende p.g.a. private forlig. Modsigelser fra den anklagede kan bevirke, at det hele ender i noget næsten uoverskueligt. Når tidens tand og uhen-sigtsmæssig opbevaring også har sat sit præg på gamle tingbøger, er der alt i alt flere indlysende grunde til, at de benyttes alt for lidt.

Tingbøgerne for Hornum Herred er bevaret i en næsten ubrudt række, fra 1636 til 1688. Heri er der mange interessante detaljer fra landbefolkningens hverdag på godt og ondt. Her er valgt en retssag, der på det nærmeste tager form af en hetz mod en ung pige, der var så uheldig, at hun fødte et barn i dølgsmål. Sagen havde ikke været særlig indviklet, hvis ikke barnet var omkommet under fødslen. Havde pigen selv dræbt barnet? Havde andre givet en hånd med? Eller var barnet dødfødt? Rammen om begivenhederne var landsbyen Gravlev. Noget nøjagtig billede af forholdene i Gravlev omkring 1641 kan næppe fremstilles. Matriklen 1688 oplyser, at ejerlavet bestod af 12 gårde og 9 huse, hvilket antagelig ikke ændrede sig meget i 1600-årene. Det samlede hartkorn var på 48 tønder, det dyrkede areal på 379,2 tønder land, og i hele Gravlev sogn var der 869,6 tønder land dyrket. Med hensyn til befolkningstallet er det straks lidt mere svævende, men i retssagen blev der afhørt 42 personer som vidner, hvilket antagelig udgjorde hovedparten af landsbyens befolkning.

I foråret 1641 var Gravlev og omegn i oprør. Der var sket noget, som virkelig optog sindene, og i krogene blev der hvisket om halshugning. Ikke bare et enkelt, men flere hoveder var udsat. Hovedpersonen var den ugifte Maren Olufsdatter, der den 5. marts 1641, barslede i dølgsmål. Datidens klædedragt havde kunnet holde graviditeten nogenlunde skjult for omgivelserne. Men uheldigvis levede barnet ikke, og der herskede stor tvivl, om barnet var dødfødt, eller om nogen havde begået fosterdrab. Maren Olufsdatter havde i 4-5 år boet hos sin svoger, smeden Anders Christensen og dennes hustru, Anna Olufsdatter.

Af præsteindberetningen i 1651, ses det, at Anders Smed var fæster af en halv-gård i Gravlev by, gården tilhørte godset Buderupholm.

I et landsbysamfund har smeden vel altid nydt en vis form for respekt. Om det var for hans håndværksmæssige færdigheder, eller om han virkelig også var klogere end gennemsnittet, skal ikke nærmere kommenteres. Men hvad Anders Smed foretog sig efter denne ulyksalige fødsel, tyder ikke på, at det var kløgtigheden, der plagede ham mest. Han puttede nemlig det lille barnelig i en trækasse og begravede det egenhændig på Gravlev kirkegård - uden at underrette hverken præst, degn eller anden øvrighed.

Skæver man lidt til Christian den V's Danske Lov: VI bog - kapitel 6, punkt 7, læses følgende:

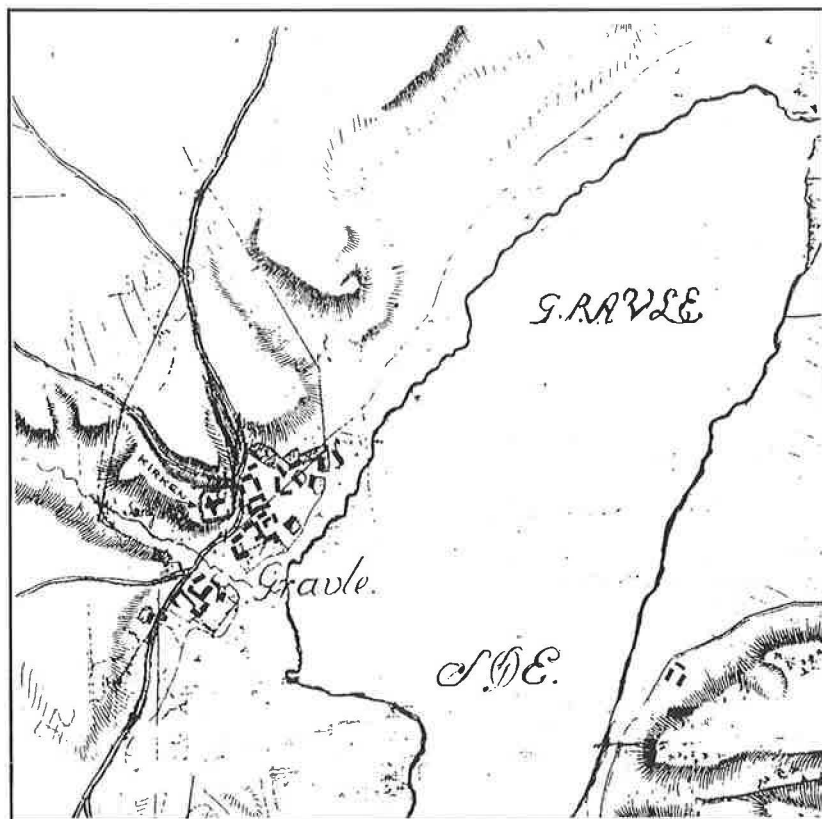
Letfærdige quindfolk, som deres foster ombringe, skal miste deres hals - og deres hoved sættes på en stage.

Læser man videre, under punkt 9 i kapitel 6, står der følgende:

... den som begraver letfærdige quindfolks børn udenfor ægteskab, uden præst eller øvrighed underrettes, kan af sin hosbond (herremanden) forfølges til tings, og anklages som andet drab ...

Anders Smed og svigerinden Maren Olufsdatter var næsten i samme båd, og forpagteren på Buderupholm, Claus Ulf, var af den formening, at med lov skal land bygges. Var der i 1600 årene tale om en almindelig faderskabssag, hvor begge parter havde indrømmet og stået „åbenbar skrifte” i kirken, blev de ved herredstinget dømt som følger. Pigen skulle betale 6 rigsdaler, og manden skulle betale 12 rigsdaler. Stod det på for tit, blev der dobbelt op. Men her var der helt andre ting, der gjorde sig gældende.

Allerede før sagen blev varslet til Hornum Herredsting, havde smeden

Vejdirektoratets kort, tegnet ca. 1792, viser landsbyen Gravlev med kirken og den daværende sø øst for byen. Søen har været afvandet, men man forsøger at genetablere søen, da dens værdi som landbrugsjord er ret minimalt.

Anders Christensen været til afhøring hos forpagter Claus Ulf på Buderupholm. Her havde smeden erklæret, at i de 5 år Maren Olufsdatter havde boet hos ham, havde hun ikke været anklaget for lejermål (samleje uden for ægteskab). Han indrømmede endvidere, at pigen havde barslet den 5. marts, og at den pågældende barsel, såvel som den af ham foretagne begravelse, ikke var meddelt øvrigheden. Maren Olufsdatter blev afhørt samme dag og taget i forvaring i fangehullet på Buderupholm, hvor hun kom til at tilbringe det meste af foråret. Den stakkels

pige var med andre ord blevet slæbt direkte fra barselsengen og anbragt i fængslet. Under Claus Ulfs ret nærgående forhør blev der hovedsagelig lagt vægt på at få pigen til at fortælle, hvem der var far til barnet. Maren angav en dreng ved navn Jens Christensen. Hvor han var nu, vidste hun ikke, men hun mente, han var et sted på Sjælland. Men da hun havde samleje med ham, tjente han hos smeden Niels Christensen i Nysum, og forøvrigt havde hun aldrig set ham hverken før eller siden.

Herredsfogeden indvarslede de implicerede parter til at møde på tinge mandag d. 22. marts. Desuden blev der udpeget syns- og vurderingsmænd til at syne barneliget. Dette udvalg bestod af Franz Knudsen, Peder Pedersen Brems, Clement Andersen, Bertil Christensen, Jep Christensen og Søren Sørensen, alle fra Gravlev. Man kan vel ikke just sige, at det var en særlig kompetent forsamling, men de gjorde, som de var blevet pålagt. Den 20. marts mødtes de på kirkegården, og gravede det 15 dage gamle barnelig op. De synede det efter bedste evner, og den 22. marts kunne de 6 mænd under edsaflæggelse meddele: At der på højre side af hovedet var en bule, nogenlunde på størrelse med blommen i et æg. De havde desuden bemærket, at der på samme bule var et lille sår, samt at barnet var ombundet med en tråd ved navlen.

Efter denne vidneforklaring krævede forpagter Claus Ulf, at alle, der havde været behjælpelig ved Maren Olufsdatters barsel, skulle under anklage. Følgende blev varslet til at møde på næste tingdag: Foruden smeden Anders Christensen og hans hustru Anna Olufsdatter var der Else Fransdatter, Anna Nielsdatter og Maren Jacobsdatter, alle fra Gravlev. Desuden blev Mette Jensdatter Overgård fra Oplev, stævnet. Sidstnævnte var ugift, og så vidt det kan udledes, var hun en slags „Klog Kone“, som blev taget med på råd, når der var sygdom blandt kreaturerne.

Den 29. marts blev alle ovennævnte personer afhørt. Maren Olufsdatter var blevet bragt til Tinghøj i Estrup fra sit fangehul på Buderupholm. Selv om hun var grundigt afhørt under sit ophold på Buderupholm, måtte hun afgive forklaring til Herredstinget, for at hendes tilståelse skulle have retsgyldighed. Nu angav hun til alles overraskelse en karl ved navn Søren Christensen, som tjente hos Anders Viborg i Rebild. Under første afhøring påstod hun, at det var en dreng ved navn Jens Christensen i Nysum. Der var vel ikke noget til hindring for, at hun

havde været sammen med dem begge - eller var hun blevet presset til at angive en anden? Under alle omstændigheder kunne hun nu også anklages for mened, hvilket ikke gjorde hendes situation bedre. Muligheden for at hun både var fysisk og psykisk nedbrudt efter sit ikke særlig behagelige ophold i fangehullet, kunne også være medvirkende til hendes udtalelser.

Claus Ulf mødte med en del vidner, som han ønskede afhørt. Den første var Jens Pedersen Nørregård i Oplev, hvor førnævnte kloge kone, Mette Jensdatter Overgård havde opholdssted. Under edsaflægelse kunne Jens Pedersen Nørregård meddele: At smedens hustru Anna Olufsdatter var kommet til hans fæstegård natten imellem onsdag og torsdag for 3 uger siden. Hun ville hente Mette Overgård, for at denne kunne hjælpe til med et sygt kreatur. Derefter fulgte Mette med til Gravlev, hvor hun blev i 2 nætter og een dag. Jens Nørregårds hustru og datter kunne bekræfte hans vidneudsagn, men kunne tilføje, at de også var blevet spurgt til råds vedrørende det syge kreatur.

Anna Andersdatter i Gravlev forklarede, at da hun for 3 uger siden om torsdagen, havde været ved smedens dør for at låne en skål med gryn, havde spurgt, hvor Maren Olufsdatter var henne? Smedens kone havde da svaret, at hendes søster var gået til skovs for at indsamle et eller andet. Men da fremmersdøren (køkkendøren) var blæst op, havde Anna Andersdatter set, at Maren Olufsdatter sad ved ildstedet. Anna Sørensdatter havde også været ved smedens dør samme torsdag, også hun havde fået at vide, at Maren ikke var hjemme.

Else Fransdatter kunne derimod meddele, at da hun fredag morgen havde ærinde hos smedens, havde hun set Mette Overgård være behjælpelig ved Marens barsel. Hun mente, at barnet blev født, næsten samtidig med at der blev ringet „Fredens Klokke” fra Gravlev kirke. Else Fransdatter havde set barnet, men havde ikke bemærket, at der var nogen bule i barnets hoved. Og de øvrige, der blev afhørt, afgav næsten enslydende vidneudsagn. Noget der måske kunne udlægges til Maren Olufsdatters fordel var, at ingen havde hørt barnegråd fra smedens hus. Skrædder Niels og hans hustru Karin Christensdatter, som var smedens nærmeste naboer, blev også afhørt. De kunne meddele, at Maren vel snart havde boet hos smeden i 5 år, og at de aldrig i omtalte tid havde hørt rygter om - eller set, at hun havde redt op til barsel. De havde ikke

set, at Mette Overgård havde opholdt sig i smedens hus, og kunne ikke mindes, at Anna Olufsdatter havde omtalt nogen syg kvie. Desuden blev de spurgt, om de havde set smeden begrave det døde barn, men også her kunne de kun svare benægtende. Derefter blev der afhørt yderlig godt 40 personer fra Gravlev, hvor såvel ægtepar som tjenestefolk er nævnt ved navn.

Herredsfogeden kom vel til den konklusion, at han ikke rigtig kunne komme videre, og begyndte at tvivle på udsagnene fra det første udvalg, som havde synet det opgravede barnelig. Der gik så bud til jordemoder Anna Pedersdatter i Hornum og jordemoder Maren Christensdatter i Drastrup, der søndag d. 28. marts synede det nu 23 dage gamle barnelig. Deres forklaring gik i korthed ud på, at den lille bule, som barnet havde i hovedet, meget let kunne fremkomme under fødslen, og de mente bestemt ikke, at denne kunne have forvoldt barnets død.

I forbindelse med fængslingen af Maren Olufsdatter lagde Claus Ulf dagen efter (29/3) også sag an imod smedens hustru: Anna Olufsdatter. Anklagen lød på, at hun uden tilladelse var trængt ind på Buderupholm den 21. marts for at besøge sin fængslede søster. Dette var foregået, medens Jomfru Mette Høg og de fleste af godsets tjenestefolk havde været til „Sidste Messe” i den nærliggende Buderup Kirke. Vidneforklaringerne gik ud på, at hun havde sneget sig vest om gården og var kravlet ind gennem et hul i et plankeværk. Hvorefter hun havde ført en kortere samtale med sin søster i fangehullet.

Samme dag (29/3) krævede Claus Ulf, at sandemændene for Hornum Herred skulle møde på Viborg Landsting, hvortil han havde indanket sagen, som skulle behandles den 14. april.

Det havde alt i alt været en tingdag, hvor beboerne i Gravlev havde været i centrum. Foruden de godt 40 personer, der havde vidnet i sagen mod Maren Olufsdatter, forsøgte Claus Ulf desuden at inddrive en lejemålsbøde hos pigen Sidsel Andersdatter i Gravlev. Også hun havde „Avlet barn udenfor ægteskab”. At tingbogen senere viser, at Claus Ulf selv var en stor slyngel, der ved rettens hjælp blev jaget bort fra Buderupholm, er en anden sag.

En måned efter Maren Olufsdatters nedkomst (5/4) fik Claus Ulf atter rejst sagen på Hornum Herredsting. Smedens hustru Anna Olufsdatter blev igen anklaget for hendes indtrængen på Buderupholms område

den 21. marts, da hun besøgte søsteren. At dette skulle være en større forbrydelse, er vanskelig at forstå for nutiden, men Claus Ulf benyttede alle tænkelige midler i sin hetz mod smedefamilien. Samme dag blev Anders Smed igen stillet for retten, og følgende anklager fremført. Dels blev han beskyldt for i flere år at have huset letfærdige quindfolk samt skjult, at hun redte til barsel. Ligeledes blev han anklaget for begravelsen af barneliget, som han havde været alene om. Denne kendsgerning, at han havde skjult det for øvrigheden, blev også fremført som en separat anklage.

Så gik der 2 uger, hvorefter Claus Ulf igen fremførte alle sine stævninger på Tinghøj i Estrup. Sagen mod Anna Olufsdatter for hendes ulovlige indtrængen på Buderupholms område blev fremført for 3. gang. Sigtelserne mod Anders Smed blev fremført med samme ordlyd, som blev anvendt den 5. april. Herredstinget havde tidligere udtaget 3 mænd, som skulle syne hullet i plankeværket på Buderupholm. De erklærede under edsafleggelse, at de på ingen måder kunne se, at Anna Olufsdatter havde gjort nogen skade på plankeværket ved gårdspladsen. (Dette var et kort resume af begivenhederne på Tinghøj den 19. april).

Mandag den 3. maj kunne Claus Ulf på sin husbands vegne meddele, at man nu fremsatte krav om, at tinget skulle udpege nævninge, som skulle møde på tinge den 10. maj. Nu skulle der tages stilling til sagen mod Anna Olufsdatter for hendes ulovlige indtrængen igennem plankeværket på Buderupholm, hvilket han stadig fremhævede som en meget alvorlig forbrydelse.

Som talsmand for nævningene var valgt rytterbonden Niels Ibsen, Støvring. Han startede med at stille Claus Ulf en del spørgsmål og spurgte, om Claus Ulf virkelig turde sværge på, at Maren Olufsdatter var skyld i barnemord. Dette mente Claus Ulf ikke, at han burde svare på, men at dette måtte bero på nævningenes skøn. Og i sagen mod Anna Olufsdatter påpegede Niels Ibsen, at synsmændene på ingen måde kunne påvise, at Anna Olufsdatter havde gjort skade på plankeværket, bygninger eller personer på Buderupholm. Derfor ville nævningene selv afhøre Anna Olufsdatter, før de tog stilling til denne for dem ret ubetydelige sag. Her skal kort oplyses, at Niels Ibsen ikke var nogen helt almindelig fæstebonde. Foruden tillidshvervet som kirkeværge for Buderup Kirke, fremstod både han og broderen Ingvard som talsmænd for andre

bønder i utallige retssager. Han kunne både læse og skrive, og var på ingen måde imponeret af hverken fogeder eller herremænd, når han var impliceret i omfattende retssager. Uden overdrivelse drev især Niels Ibsen en veritabel jagt på den adelige (men fattige) Anna Høg og hendes søn Ove Rosenkrantz. Dette foregik både, mens de boede på Buderupholm, og da de senere gik fallit og flyttede til Råkilde i Ellishøj sogn.

Den 17. maj blev den fængslede og formodede barnemorder, Maren Olufsdatter, igen fremstillet på Tinghøj. Claus Ulf førte en del vidner, og under henvisning til at sagen var anket for landsretten den 17. marts, påpegede han, at Maren Olufsdatter - under edsafleggelse først havde udpeget Jens Christensen som barnefader, og senere Søren Christensen, og nu ville han på det kraftigste anklage hende for mened.

Mere blev der ikke gjort ud af sagen den 17. maj, men så var der til gengæld et par andre kvinder fra Gravlev, som fik deres sag for. I Gravlev kirke havde Margrete Madsdatter og Dorte Nielsdatter - midt under prædiken - startet et gevaldigt slagsmål. De havde begge ment, at de havde ret til en og samme kirkestol. Derfor prøvede de gensidigt at fjerne den anden part fra den pågældende stol, hvilket bestemt ikke foregik i stilhed. Gravlevboerne gjorde med andre ord, hvad de kunne for at holde herredstinget beskæftiget.

Den 31. maj faldt der dom i sagen, men forinden ønskede Claus Ulf en del ting ført til protokol.

Claus Ulf henviste til landstingsstævningen, og påpegede desuden, at Maren Olufsdatter d. 29. marts havde udlagt Jens Christensen i Nysum som barnefader. Hun havde da forklaret, at hun ca. 8 dage før Sct. Hans 1640 havde opholdt sig i Nysum i 2 dage, men ikke siden haft noget med Jens Christensen at gøre. Claus Ulf ønskede, at hun skulle dømmes til kagstrygning for denne mened. Hertil svarede Maren Olufsdatter, at hun kun havde haft samleje med „Den rette barnefader”, (men her nævnes mærkeligt nok ikke - hvem af dem hun havde bestemt sig for).

Tingskriver Peder Nielsen fra Gjelstrup har kun skrevet, hvad han selv fandt vigtigt, og har undladt mange enkeltheder. I denne sag er der foregået en del forhandlinger, hvorom intet er nedfældet, vi må derfor nøjes med de brudstykker, som er bevaret i tingbøgerne.

Der blev den 31. maj 1641 afsagt dom i sagen mod Maren Olufsdatter og svogeren Anders Smed. Denne har følgende ordlyd:

Efterdi med jordmoder, og andre danequinders viden og kundskab - udtrykkelig bevises, at barnet er dødfødt af moders liv. Sandemændene haver også udlagt dets død som Guds gerning. Og ikke jeg (herredsfogden) finder udi vore verdslige love, hvorledes udi sådant tilfælde skal forholdes, imod gammel brug og sædvane, og den ordning af de højlærde, om navnløse børns jordefærd. Sluttet og gjort - ikke at kunne tilfinde Anders Smed, der for tiltale at lide - Til vitterlighed under min signet ...

De blev begge frikendt, men den 26. juni blev det ført til protokol, at Maren Olufsdatter skulle „Stå Åbenbar Skrifte - samt betale bøden”. Ligeledes slap hun ikke for kagstrygning, p.g.a. mened. Men at Maren kun med nød og næppe fik lov til at beholde hovedet, ses af mange samtidige fosterdrabssager.

Hele retssagen, fra pigens nedkomst til kendelsen blev afsagt, varede knap 3 måneder. Men for Marens vedkommende, som tilbragte det meste af de 3 måneder i fangehullet på Buderupholm, var tiden vel lang nok. Når sagen fik så heldigt et udfald for Maren Olufsdatter og Anders Smed, må det ses i lyset af nævningetingets formåen. Selv om det var sammensat af almindelige fæstebønder, var de 12 nævninge under Niels Ibsens kyndige ledelse alligevel i stand til at bagatellisere alle Claus Ulfs anklager. Skal der fremdrages nogen lyspunkter fra fortiden, er det interessant at se, hvorledes nævningene ved forenede kræfter var i stand til at få de anklagede frikendt for mord - og det på trods af at den modsatte part: Ejeren og forvalteren på Buderupholm, gerne havde set en anden udgang på denne retssag.

Kilder:

Hornum Herreds tingbøger 1641

Viborg Landstings tingbog 1641

Chr. Vs'Danske Lov

Chr. Vs'Matrikel 1688

Vejdirektoratets kort over Gravlev 1792

Skindbjerglund og fredskovsforordningen af 1805

Af Viggo Petersen.

I Skørping sogn nord for landsbyen Skindbjerg har regnvandet siden istiden gravet dybe furer i den høje skrænt ned mod Lindenberg ådal. Et sådant sted, hvor flere forgrenede kløfter danner et landskab med mange stejle skrænter, har egeskoven Skindbjerglund fra gammel tid stået. Rene egeskove er ikke almindelige her på egnen, og de skæve stammer og krogede grene giver et stemningsfuldt skovbillede. Den bedst bevarede del af egeskoven blev da også naturfredet som „urskov” i 1954 for at bevare egeskoven ren og uden forstmæssig behandling af nogen art, bortset fra fjernelse af selvsåede nåletræer.

Nu må man imidlertid ikke tro, at Skindbjerglund altid har henligget ubemærket og uberørt af mennesker. Det har den langtfra, og ikke mindst den såkaldte fredskovsforordning kom til at betyde dybtgående indgreb i skovens udseende og udstrækning. Skindbjerglund kom omkring 1775 til at høre under Lindenberg, og det velbevarede godsarkiv gør det muligt at følge udviklingen i detaljer¹). Det er på mange måder interessant, ikke blot som lokalhistorie, men også til belysning af Danmarks skovbrugshistorie, for der findes ikke mange undersøgelser af fredskovsforordningens efterlevelse rundt om i landet.

Hensigten med skovforordningen af 27. september 1805, i almindelighed kaldet „fredskovsforordningen”, var at forbedre skovenes tilstand ved at afskaffe den skadelige kreaturgræsning i skovene og desuden at sikre, at skovarealet ikke efterhånden blev formindsket. Det er let at forstå, at græssende kreaturer gør det vanskeligt for nye træer at spire frem fra skovbunden, men bøndernes ret til at lade deres dyr græsse i skovene var hævdevunden og kunne ikke bare uden videre afskaffes.

Den fredede egeskov i Skindbjerglund.

Danmark var det første land i verden, der løste dette problem²⁾, men det blev dyrt, fordi man måtte ofre store arealer i skovenes udkanter som erstatning for den tabte græsningsret. For landet som helhed regner man med, at godt en tredjedel af det hidtidige skovareal på den måde blev til landbrugsjord³⁾. De områder, der blev befriet for græsning, skulle derimod indhegnes og i al fremtid bære skov.

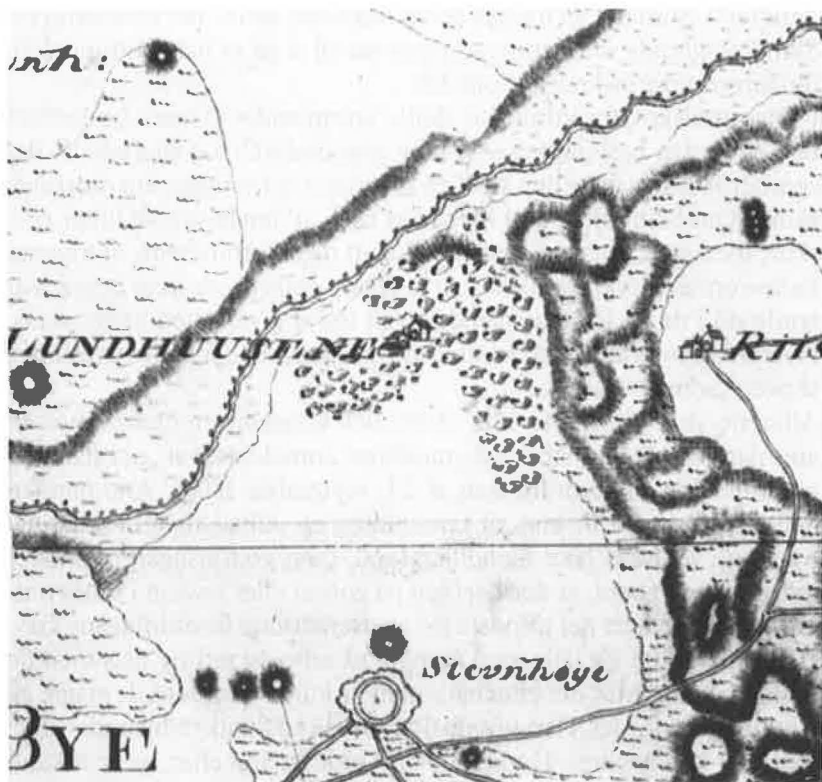
Det var forordningens hensigt, at disse forandringer skulle ske meget hurtigt. Adskillelsen af græsnings- og skovbrugsarealer skulle være gennemført i løbet af fem år⁴⁾, og skovene skulle være indhegnet tre år

derefter⁵). Som det vil fremgå af det følgende, skulle der imidlertid for Skindbjerglunds vedkommende komme til at gå et halvt århundrede, før forordningens krav var opfyldt.

I følge fredskovsforordningen skulle amtmændene „være underrettet om”, hvordan bestemmelserne blev gennemført⁶), og allerede 10. december 1805 forlangte den stedlige amtmand oplysninger om områdets skove. Om Skindbjerglund fik han at vide, at den bestod af lutter egeskov, men at den stærke vestenvind som regel forhindrede, at træerne kunne opnå en tykkelse på 30 cm⁷). Netop dette år var man begyndt at tynde ud i de alt for tæt stående træer for at give resten bedre plads. Hvert forår og efterår, når kreaturerne gik løse, var der fælles græsning i skoven „som overalt”.

Allerede den 16. marts 1811 skrev det kongelige rentekammer til amtmand Pentz, at man havde modtaget anmeldelser af „uordener og overtrædelser af forordningen af 27. september 1805”. Amtmanden henvendte sig derfor bl.a. til Lindenberg og udbad sig en forklaring. Klagerne vedrørte ikke Skindbjerglund, men godsinspektør Andkier indrømmede åbent, at der hverken på godset eller i øvrigt i miles omkreds var foretaget det mindste for at efterkomme forordningens krav. Han undskyldte sig dels med mangel på arbejdskraft og dels med de beskedne resultater, der efter hans mening kunne ventes på de magre og vindhærgede jorder. Han lovede dog at lade en forstkyndig undersøge, hvad der kunne gøres. Dette løfte blev indfriet året efter, da en tilkaldt ekspert ved navn Schade indfandt sig på godset og i løbet af 14 dage gennemgik skovene. Heller ikke han mente, at det var tilrådeligt at frede og hegne Skindbjerglund. Jordbunden og beliggenheden syntes ikke at være egnet til egeskov, træerne blev ikke store nok, og der var næsten ingen ny opvækst. Man burde dog ikke på en gang fælde egene, for dels måtte man på et så stort gods som Lindenberg altid have rådighed over ege, dels kunne de give ly, hvis man engang ville prøve gran- og fyr-såning på stedet.

Også Lindenburgs egen inspektør Rosenbek mente i 1815, at det var en god idé med nåleskov i bl.a. Skindbjerglund, og han kunne fortælle, at en sådan skov ved Willestrup allerede havde afgivet det nødvendige bygningstømmer til et nyt teglværk ved gården. Denne interessante oplysning om en også på landsplan tidlig nåletræsdyrkning fremkom

Skindbjerglund 1785. (Originalopmåling til Vid.Selsk.skort).

han med i nogle bemærkninger til forstkandidat M.S. Asmussens plan til en planteskole i Siem skov, der også hørte under Lindenberg. Asmussen fremhævede, at en sådan planteskole var nødvendig, fordi der ikke var andre på egnen bortset fra en i Aalborg, hvor man satsede på frugttræer.

Planteskolen blev virkelig anlagt, og de første nåletræsfrø blev sået der i foråret 1816, hvorved det første skridt til nåletræsdyrkning i Lindenburgs skove var taget. Det skulle dog ikke foreløbig få betydning for Skindbjerglund. Her takserede Asmussen samme år vedmassen til 3791 kubikfod eg af nogenlunde lige stammer, og han optalte desuden 8804 stk. vantrevne og tildels udgåede ege. Det er bestemt ikke imponerende.

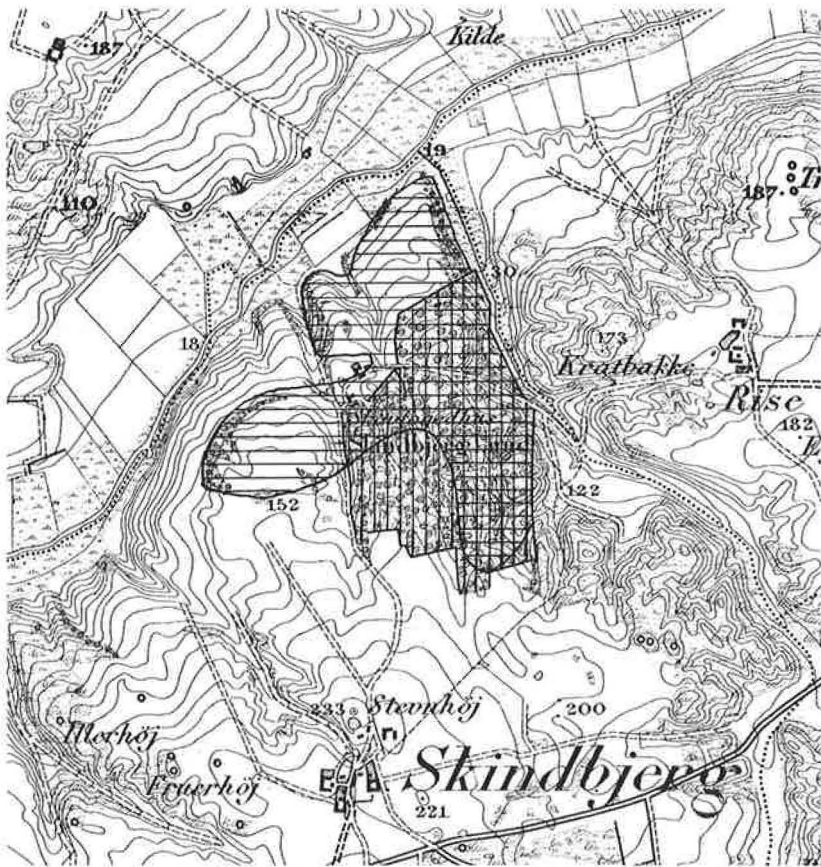
Året efter udtalte han, at selv om man på grund af kreaturgræsningen ikke kunne forvente at få ny opvækst der i stedet for de gamle forfaldne ege, så burde man dog så vidt muligt skåne Skindbjerglund, da det var det eneste sted, hvor grevskabet havde rådighed over ege. For at træerne ikke bare skulle rådne på roden, kunne man hvert år fælde og udnytte nogle af de mest medtagne.

I 1818, da Asmussen havde forladt godset og var blevet ansat ved det kongelige forstvæsen på Sjælland, måtte Lindenberg igen indsende oplysninger til stiftsbefalingsmanden i Aalborg. For Skindbjerglunds vedkommende svarede man nu meget snedigt, at den måtte høre ind under fredskovsforordningens § 16 stk. 3, der omhandler „små adspredte skovstykker, der er så ubetydelige, at de ej kunne anses værd at indfredre”, og man anførte yderligere, at der lå et par landbrugs-ejendomme helt op til skoven, og at deres marker gjorde mange indsnit i den og på sine steder næsten gennemskar den.

Man havde altså ikke til hensigt at behandle Skindbjerglund som fredskov, og de næste mange år blev der da heller ikke gjort noget for at indhegne den. Efterhånden må tanken dog være modnet, for da skovrider Kesler i august 1831 spurgte grev Schimmelman, om man kunne begynde med kulturforanstaltninger i Skindbjerglund om foråret, var svaret bekræftende, og på spørgsmålet om, hvordan og hvornår man kunne få en overenskomst med de græsningsberettigede, så skoven kunne blive indhegnet, fik han svaret, at godsinspektør Kirstein skulle ordne det „jo før jo bedre”.

Helt så hurtigt, som skovrideren havde håbet, kom det nu ikke til at gå. I løbet af de næste år må overenskomsten ganske vist være kommet i stand, og vi hører om en fredskovlinie, men selve indhegningen ventede endnu i 1845 på den endelige beslutning. Da var man allerede begyndt at fælde og sælge de træer, der ville komme til at stå uden for skovens nye grænser. I sommeren 1845 var det blevet til 200 ege, hvorved markedet var blevet mættet i den grad, at skovrideren foreslog, at man ventede lidt med at fælde resten. Allerede i 1847 blev der dog atter holdt auktion over sådanne ege fra Skindbjerglund.

Når så mange træer kom til at stå uden for fredskovslinien, skyldes det to også fra andre egne velkendte forhold, nemlig dels, at man måtte frigøre områder som erstatning til de græsningsberettigede, dels at det var

Skindbjerglunds udstrækning før og efter indhegningen.

Vandret skraveret: Skovens udstrækning i 1785. Lodret skraveret: Skovens udstrækning i 1889. Dobbelt skraveret: Skov både 1785 og 1889. (Kortgrundlag: Atlasblad 1889, jvf. note 8).

nødvendigt at rette skovgrænsen ud for at give hegnet et rimeligt forløb. Medens udbugtninger af skoven på den måde blev skåret af, kom hidtil åbent land andre steder til at indgå i skoven. For Skindbjerglunds vedkommende prygav man den halvdel af skoven, der lå mod nord og nordvest, medens man til gengæld inddrog et nyt, men mindre areal mod sydvest^b). Beplantningen af de nye stykker skov og indhegningen af hele skoven kom i de følgende år til at foregå sideløbende.

Indhegningen foregik med jorddiger. Kesler foreslog i 1845, at diget skulle bestå af en knapt 1 m høj vold af græs- eller hedetørv med en 0,75- 1 m dyb grøft på ydersiden⁹⁾, men selv om der ikke bliver givet nogen forklaring, fremgår det dog, at store dele af diget fik grøft på begge sider, hvilket er usædvanligt. Efterhånden som det blev færdigt, blev der plantet en dobbelt række små granplanter ovenpå, og i 1852 såede man desuden fyrrefrø på det østlige dige. På trods af skovriderens ofte udtalte optimisme trak det ud med at få hegnet færdigt, bl.a. på grund af mangel på arbejdskraft, og først i 1853 kunne man lukke de sidste huller. Over en strækning på ca. 200 m¹⁰⁾ måtte man anvende risgærder, fordi terræforholdene ikke var egnede til diger.

Samtidigt med indhegningen begyndte man som sagt at beplante de åbne steder i skoven. I januar 1847 blev der gravet 4000 plantehuller, og man fortsatte med dette arbejde hen i april, så der siden kunne plantes 13.400 fireårige granplanter i hullerne. Desuden måtte man dette år efterplante med 3000 små graner. Alle disse planter tog man dels fra den allerede nævnte planteskole i Siem skov, dels fra en ny i selve Skindbjerglund. I skovriderens rapporter og regnskaber kan man nøje følge det daglige arbejde i disse planteskoler: Jorden bliver gravet, bedene luget og gangene skuffet. Frøene bliver sået i frøbedene og revet ned, og planterne siden priklet i andre bede, til de bliver store nok til at blive taget op og kørt til de steder i skoven, hvor de skal bruges. På den plads i planteskolen, der på den måde bliver ledig, bliver der så priklet nye planter. Efter den omtalte plantning i 1847 blev der således priklet ikke mindre end 60.000 toårige graner på den ledige plads i de to planteskoler.

Plantningen fortsatte i samme takt de følgende år, mest med tre-fireårige granplanter, men også med lidt bøg. Bøg blev i øvrigt også sået i Skindbjerglund, for i 1853, der var oldenår, blev der i godsets bøgeskove indsamlet bog, hvoraf fire skæpper næste forår blev nedhakket i Skindbjerglund ved hjælp af to boghakker, som smeden Palle Jensen havde fremstillet netop til dette brug. Arbejdet med plantningen lettedes meget omkring 1850, da man anskaffede et par spiralbor til at lave plantehuller med, så man kun behøvede at grave dem de steder, hvor forholdene gjorde borene uanvendelige.

Fredskovsdiget.

Med 1857 ophører den bevarede række af rapporter fra skovrideren, og vores muligheder for at følge skovens udvikling i detaljer bliver derved stærkt forringet. På det tidspunkt var arbejdet med tilplantningen endnu ikke helt afsluttet, men meget kan der næppe have manglet. De graner, der blev plantet i 1840'erne og 1850'erne, var blevet store i 1890'erne, og de blev overalt erstattet med nye træer¹⁾). Af disse står endnu en del bøge nær fredskovsdigets sydvestlige hjørne, medens de nye graner atter er borte. I 1903 sprang skoven over diget, idet man

I den fredede egeskov får væltede træer lov til at blive liggende.

begyndte at tilplante et nyt areal mod syd. Det således udvidede Skindbjerglund blev købt af Statsskovvæsenet i 1929, og i 1950'erne blev et par mindre arealer yderligere lagt til. Men også uden for statsskovens grænser er der vokset skov frem, så at Skindbjerglunds areal nu er meget større end oprindeligt. Det begyndte med - vel omkring århundredskiftet - at små træer spirede frem i lyngen på den tidligere hede mod nordøst, og de er nu vokset op til en vildsom, helt uplejet, men spændende skov. På de resterende stykker hede kan man den dag i dag iagt-

tage, hvordan små træer spirer frem i lyngen og stræber efter at udvide skoven yderligere. Heden med de fremvoksende træspirer, den selvgroede nye skov og den gamle fredede egeskov udgør tilsammen et usædvanligt fascinerende terræn for naturelskeren, men ville næppe have fornøjet de gode forstmænd, der gennem århundrederne har anstrengt sig for at gøre Skindbjerglund til en velplejet og produktiv skov.

Noter:

- 1) Hvor intet andet er bemærket, hviler fremstillingen i det følgende på nedennævnte tre arkivaliepakker i Landsarkivet for Nørrejylland:
G 147-71 Lindenberg godsarkiv. Rapporter ang. skovvæsenet 1831-39.
G 147-72 Lindenberg godsarkiv. Rapporter ang. skovvæsenet 1847-57.
G 147-73 Lindenberg godsarkiv. Dokumenter vedr. skovvæsenet 1740-1879.
- 2) P. Chr. Nielsen: Tilføjelser og noter til A. Hovard Grøn: „Skovens og Skovbrugets Historie”, stenc. 1961, s. 35.
- 3) P. Chr. Nielsen: Skoven - før og nu, 1971, s. 43.
- 4) Forordningens § 1.
- 5) Forordningens § 15.
- 6) Forordningens § 18.
- 7) Egl. ½ alen.
- 8) Beskrivelsen af ændringen af skovens afgrænsning hviler på en sammenligning mellem originalopmålingen fra 1785 til Videnskabernes Selskabs kort og målebordsbladet fra 1880. Selv om de to kort er i samme målestok, er det dog vigtigt at bemærke, at skovens beliggenhed ikke er målt ind på Videnskabernes Selskabs kort, men er indtegnet efter korttegnerens skøn. Ved at iagttage terrænforholdene og ved at notere sig placeringen af bevarede gamle træer er det tydeligt, at skoven er indtegnet for langt mod nord. Først når der er korrigeret for dette, kan de to kort sammenlignes.
- 9) Grøften skulle være 3 alen bred og 1¼-1½ alen dyb. Volden skulle være „dobbelt”, d.v.s. stejl til begge sider, og være 1½ alen høj på ydersiden og 1¼ alen på indersiden. Bredden skulle være 3 alen forneden og 1½ alen foroven.
- 10) Egl. 104 alen.
- 11) Beskrivelsen af skoven i nyere tid hviler, ud over iagttagelser på stedet, især på kortstudier. Det drejer sig dels om Geodætisk Instituts forskellige kort, dels om Lindenberg Skovdistrikts kort 1924 og Buderupholm Distrikts kort 1939, 1968 og 1981. På nogle af disse skovkort er bevoksningens alder angivet.

Udsnit af kort, hvortil Geodætisk Institut har ophavsret, er gengivet med instituttets tilladelse (A. 404/85).

To gamle gravsten fra Nr. Tranders kirkegård

Af Svend B. Olesen

I tårnrummet ved Nr. Tranders kirke er henstillet to uregelmæssigt formede gravsten af lagdelt granit. Deres største mål er henholdsvis 61x77½ cm og 59½x100 cm med en tykkelse på ca. 6 cm. De er noget beskadiget. Den ene især i venstre side og den anden mest i højre. Derved er noget af indskrifterne gået tabt, dog ikke mere end de let lader sig rekonstruere.

Stenene er fra midten af 1600-tallet. De kom for dagens lys i marts 1976, da sognefoged Johannes Jensens og hustrus gravsten syd for kirkens tårn skulle flyttes på grund af omlægninger på kirkegården. De to sten bærer følgende indskrifter med majuskler, og med det manglende tilføjet med anden skrift:

*HER VNDER HVILLER
S JENS MICHKELSEN
SOM DØDE AAR 1653*

*HER VNDER HVILLER
S MARREN IVARSDAT
TER SOM DØDE AAR*

Fundforholdene og de ensartede indskrifter sandsynliggør, at der er tale om et ægtepar. Stenene med indskrifterne er sikkert fremstillet, medens begge ægtefæller var i live dog således, at de to sidste cifre i årstallene manglede. De kunne så tilføjes ved dødsfald. Når disse cifre ikke blev indhugget i Marens sten, må det betyde, at hun overlevede Jens.

Men hvem er de to, der har hvilet under disse sten? Et er sikkert, der må være tale om ret betydelige personer, da det ikke var alle og enhver, der i de tider havde råd til at skaffe sig et sådant mindesmærke.

I Nr. Tranders sogn fandtes i 1600-tallets første halvdel kun Aalborghus' østre ladegård, Filstedladegaard og de tre bondebyer Nr. Tranders, Ø. Sundby og Ø. Uttrup, hvis beboere for langt den største parts vedkommende var fæstere under kronen. Derfor har vi mulighed for at finde navnene på de allerfleste af bønderne i sognet i Aalborghus lens jordebøger og skatteregistre.

Allerede i jordebogen for 1604-05 træffer vi en og kun en Jens Mickelsen. Han sidder som fæster af kronens største gård i sognet. Den lå i Nr. Tranders. Jens Mickelsens landgilde var da også ret så betydelig og mangesidet:

4 sk. leding	2 høns
2 ørte byg = 24 skæpper	10 æg
1 ørte havre = 20 skæpper	1 mk. 2 sk. galtpenge
3 pund smør = ca. 22 kg	3 sk. sildepenge
1 faar	12 hestes gæsteri
1 lam	4 mk. kopenge
1 gaas med havre	

At der svares ledingsafgift af gården betyder, at den er en gammel bondegård d.v.s. en tidligere selvejergård, som må være kommet under kronen før 1562, da den nævnes dette år i jordebogen for Aalborghus len. Sandsynligvis er tabet af selvejet sket, fordi den daværende ejer har deltaget i bondeoprøret under Klementsfejden i 1534.

Efter Chr. IVs mislykkede deltagelse i 30-årskrigen, kejserkrigen med Wallensteins besættelse af Jylland i 1627-29 var der lavvande i kongens kasse, derfor blev der udskrevet ekstraskatter. Bl.a. en skat, som alle fæstere under Aalborghus skulle betale til Mikkelsdag 1629.

I dette skatteregister træffer vi igen Jens Mickelsen i Nr. Tranders. Han må punge ud med 3 ort = 48 skilling, hvilket betød, at han var den højest beskattede i sognet. De øvrige fæstere betalte kun fra 8 til 24 skilling.

Næste gang vi træffer Jens Mickelsen er i Aalborghus lens jordebog 1630-31. Heri anføres han med den samme landgilde som i 1604-05; men med den tilføjelse, at han skal svare det hele. Det var kun tilfældet for 5 andre i Nr. Tranders, 4 gav halvdelen eller mindre, 8 var helt fri for landgilden det år, og 1 gård og 5 huse var øde. Her ser vi følgerne af Wallensteins besættelse, som Jens Mickelsen må være sluppet bedre igennem end mange af hans bysbørn. Hårdest gik det ud over Christen Laursen, hvis bolig i ufredstiden blev afbrændt af fjenden, og over Mads Øst, der måtte tilbringe 9 uger i fængslet på Aalborghus, hvorover han blev meget forarmet.

Efter den svenske besættelse af Jylland i Torstenssonkrigen 1643-45 gik det igen ud over de jyske bønder, der fik svært ved at svare deres landgilde. Det ses bl.a. af en fortegnelse fra 1645 over den landgilde, Aalborghus lens bønder det år kunne slippe med at betale. I Nr. Tranders svarer kun Jens Mickelsen i Bundgaarden og 3 andre den fulde landgilde. De øvrige slap med at betale halvdelen eller en fjerdedel.

Det er første gang vi træffer navnet Bundgaard i Nr. Tranders og sidste gang vi hører om Jens Mickelsen, men der kan ikke herske tvivl om, at han er identisk med den Jens Mickelsen, der er nævnt på gravstenen i 1653. Ved sin død dette år må han antages at være henved 80 år gammel. Om Maren Ivarsdatter kan intet oplyses. I tidsrummet 1562-1645 forekommer mandsnavnet Ivar ikke i arkivalier fra Nr. Tranders sogn. Det må derfor antages, at Maren er udensogns fra.

I det følgende skal det forsøges at påvise, hvilken gård det var Jens Mickelsen og Maren Ivarsdatter beboede i Nr. Tranders.

I årene fra 1653 til 1662 kendes ingen officielle papirer, hvori gårdene og fæsterne i Nr. Tranders er nævnt, men sidstnævnte år kom Fr. IIIs midlertidige matrikel, hvor Bundgaarden er let kendelig, idet der står: „En Bundegaard. En Gaard til Aalborghus”. Gården har nu to fæstere Christen og Jens Jensen. For navnenes skyld kunne de udmærket være sønner af Jens Mickelsen, men det lader sig ikke bevise. Gårdens landgilde er som i 1604-05 og 1630-31, blot mangler sildepengene, og der betales nu 10 mark penge og 4 tdr. havre i stedet for de 12 hestes gæsteri. Vi får tillige at vide, at der på gårdens jord kan sås 7 tdr. rug, 16 tdr. byg og 14 tdr. havre, samt at der kan avles 16 læs hø. Gården sættes i hartkorn til 9 tdr. 2 fjk. 2½ album.

I Fr. IIIs matrikel 1664 sidder Christen og Jens stadig som fæstere i Bundgaarden. Landgilden er den samme som tidligere, dog er sildepengene atter med, så de er nok blot glemt i 1662. Hartkornet (afgiftsgrundlaget) er takeret efter landgilden og udgjorde nu 9 tdr. 1 skp. ½ fjk. Endnu er de to fæstere tjenere under Aalborghus, men senere samme år solgte Fr. III Filstedladegaard med adskilligt fæstegods bl.a. alt i Nr. Tranders sogn til proviantskriver Hans Hansen Osten.

I Chr. Vs matrikel 1688, hvori fæsternavnene er fra 1683, ses det, at Jens Jensen endnu er i live, mens Christen er død og fæstet overtaget af hans

enke Johanne Staphensdatter. I denne matrikel er hartkornet beregnet efter jordens godhed, og det er steget til 12 tdr. 5 skp. 3 fjk. 2 alb.

Den 5. februar 1687 udskev Chr. V en kop- (hoved) og kvægskat. Heri får vi udover fæsternes navne også hustruernes og tjenestefolkenes, da de var anvendelige som skatteobjekt. Jens Jensen Bundgaard og hustru Anne Andersdatter sidder i den ene halvdel af Bundgaarden og betaler i kopskat af 4 personer 1 dlr. 3 mk. og i kvægskat 5 mk. 12 sk. Gårdens anden halvdel har Johanne Staphensdatter stadig i fæste, også hun betaler 1 dlr. 3 mk. i kopskat, da hun har 3 tjenestefolk, men kun 5 mk. 8 sk. i kvægskat. De to fæstere er de højest beskattede i sognet.

Året efter den 1. dec. 1688 fik Johan Sohn, der siden 1678 havde ejet Filstedladegaard, kongelig bevilling til at kalde gården Sohngaardsholm. Efter hans død i 1690 blev Hans Benzon ejer af gården og bøndergodset i Nr. Tranders. I 1692 indsendte han en specifikation over dette. Heri finder vi igen Jens Jensen og Johanne Staphensdatter som fæstere i Bundgaard i Nr. Tranders. Men i en jordebog fra 1705 er fæsterne Niels Nielsen i Bundgaard og Stephen Justesen, ibidem (på samme sted).

I familie- og folkeskatten 1710 kaldes de to fæstere Niels Bundgaard og Stephen Bundgaard. De betaler begge 1 dlr.

Også i en lægdsrulle fra 1724 nævnes Niels og Stephen Bundgaard som fæstere, men ejeren er nu Thøger Benzon på Sohngaardsholm. I 1740 måtte han stille gård og gods til auktion. Begge dele blev købt af broderen Johannes Benzon, men før auktionen havde Thøger Benzon foretaget en omlægning af gårdenes jorder i Nr. Tranders, så de blev nogenlunde lige store. For Bundgaard betød det, at dens hartkorn blev delt i 3 lige store dele, hver på 4 tdr. 1 skp. 3 fjk. $2\frac{1}{2}$ alb., og at den fra nu af består af 3 selvstændige gårde, der er lidt mindre end de øvrige i byen. Ved ejerskiftet i 1740 hed de 3 fæstere Jens Bundgaard, Morten Drejer og Lars Jensen. I 1773 og 1778 er Jens Bundgaard stadig fæster af den ene gård, mens Laurs Dahl og Jens Nielsen er ny i de to andre gårde.

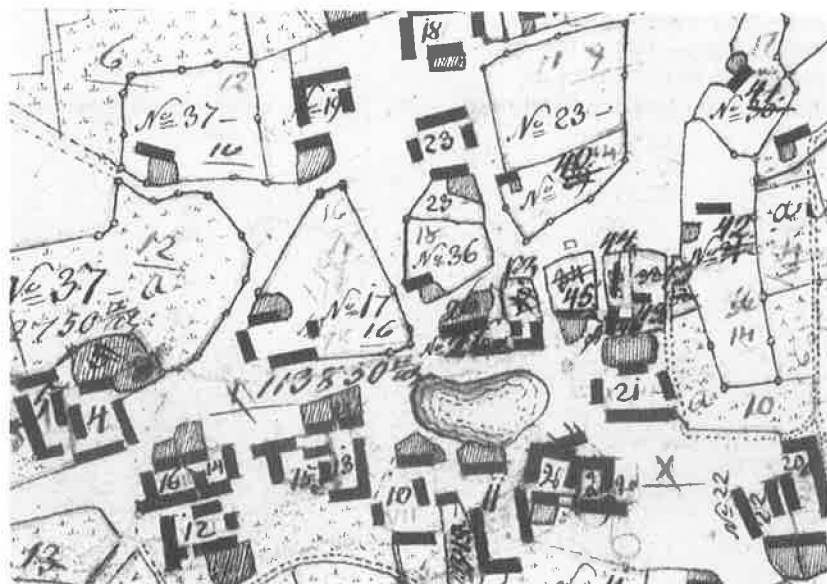
I Folketællingen 1787 er Niels Jensen og Villads Nielsen ny fæstere, mens Jens Nielsen endnu sidder i den tredje gård, og i folketællingen 1801 træffer vi igen Niels Jensen med tilnavnet Bundgaard og Villads Nielsen, mens Niels Jensen Yde er ny. Disse tre købte den 17. maj 1803 deres fæstegårde til selveje af daværende ejer af Sohngaardsholm Th. Adeler.

Herefter er det let at følge de 3 gårde i et realregister, hvor alle ejerskifter findes frem til ca. 1890. I matriklen 1844 fik gårdene numrene 12, 14 og 16, som endnu er de gældende og uforanderlige.

Af matrikelkortet ses, at de 3 gårde lå samlet på det østre hjørne af vejen til Sdr. Tranders, nu hjørnet af Lemvigvej og Holstebrovej. Det var således her Jens Mickelsen og Maren Ivarsdatter boede.

På Bundgaardens gamle plads ligger endnu nr. 12, Dyvelsgaard kaldet, og stuehuset til nr. 14, der er udstykket i ejerlejligheder, samt 4 række-huse i 2 længer. Nr. 16 blev først flyttet over på vejens anden side og senere ud på marken mod sydvest, hvor dens bygninger nu er nedrevet, men hvor stedet markeres af gårdens træbeplantning på hjørnet af Humlebakken og Langagervej.

Navnet Bundgaard er i dag kun bevaret i det ny anlæg Bundgaards-parken, der ligger på vestsiden af Buddumvej og strækker sig fra Humlebakken og helt ned til Egensevej.

Udsnit af ældste matrikelkort af Nr. Tranders by.

Kilder:

- Aalborghus lens jordebøger 1562-1630-31. Rigsarkivet = RA.
Aalborghus lens ekstraskatmandtaller 1621-29. RA.
Fleskum herreds tingbog 1629. Landsarkivet Viborg = LAV.
Aalborghus lens regnskaber 1644-50. RA.
Matriklen 1662 for Vendsyssel samt Nør- og Sønder- Tranders og Hasseris sogne i Himmeryssel fol. 748-57. RA.
Fr. IIIs matrikel (1664) for Aalborghus amt (Nr. 1833 A) RA.
Aalborg m. fl. amters kop- og kvægskats mandtaller 1687. RA.
Chr. Vs matrikel 1688 for Aalborghus amt. RA.
Specifikation på Sohngårdsholms med dertil underliggende bøndergods hartkorn 1692. RA.
Jordebog over Sohngårdsholm og Vestergårds tilliggende bøndergods i Nr. Tranders sogn 10 okt. 1705. LAV.
Rigtig fortegnelse på familie og folkeskatten af Nørre- og Søndertranders menigheder til januar termin 1710. RA.
Lægs roulle over land infanteriets distrikt udi Jylland 1724. RA.
Jordebog i auktionsskøde til Johannes Benzon på Sohngårdsholm hovedgård 20. april 1740. Viborg landstings skøde- og panteprotokol nr. 41 fol. 292. LAV.
Generalhoversireglement for Sohngårdsholms gods i Nr. Tranders sogn 1773. LAV.
Hartkornsspecifikation over Sohngårdsholms Vester Ladegårds og Aalborg hospitals gods i Nr. Tranders sogn 1778. RA.
Folketællingerne 1787 og 1801. RA.
Realregister SP b 37 - 453. LAV.
Matriklen 1844 og ældste matrikelkort over Nr. Tranders. Matrikelarkivet København.

Adelgade nr. 45 og Skibsgade nr. 1 og nr. 3 i Hobro

Bevaringsværdige kulturværdier

Af Lisbeth Ruby Vedel-Smith og Gert Bech-Nielsen

En af de ældste ejendomme i Hobro

En af Hobros ældste ejendomme er hjørneejendommen Adelgade 45 - Skibsgade 1-3. Ejendommens historie kan følges fra de ældste brandtaksationsprotokoller fra 1781 og op til i dag. Ejendommen har selvfølgelig undergået forandringer og forbedringer igennem de mere end 200 år, men man kan stadig finde noget af det oprindelige bindingsværk i bygningens gårdside. Dette skyldes bl.a. det lykketræf, at dette hjørne er et af de få steder, der ikke blev flammernes bytte i 1812 og 1813, da det meste af byen brændte ned til grunden.

Ved byens brandtaksering i 1781 hed ejeren Jens Snedker. Gården bestod af et 9 fag langt bindingsværkshus til gaden med murede og klinede vægge og stråtag, dog var der tegltag på 3 fag, et 11 fag langt sidehus og et 10 fag langt tværhus, begge i bindingsværk med stråtag, sidehuset med murede og klinede vægge, tværhuset kun med klinede vægge. I 1791 havde Jens Snedker udvidet gården med et 3 fags halvtagshus, ligeledes i bindingsværk med klinede vægge og stråtag.

I 1801 ejede drejer Niels Christoffersen gården, som nu også omfattede et 11 fag langt sidehus, bygget som resten af gården. Niels Christoffersen døde i 1808, og gården blev solgt på offentlig auktion til snedkermester Jørgen Nielsen fra Øls.

En søster til B. S. Ingemann

Den 19. august 1812 brændte en stor del af byen. På dette tidspunkt boede byens sognepræst Niels Christian Spur (1776-1817) med sin familie i den store gård, der lå, hvor nu Adelgade 63 og 65 er. Denne del af byen brændte, og præstefamilien mistede alt sit indbo. Pastor Spur købte da hjørneejendommen af snedker Jørgen Nielsen, forbedrede den, hvorefter den på ny blev brandtakseret den 2. september 1812. Spur var gift med Franciska Ingemann (1783-1869), en søster til digteren B. S. Ingemann. Deres søster Nicoline Ingemann havde boet hos præstefamilien i længere tid, også hun mistede alle sine ejendele ved branden. Ved branden i februar 1813 standsede ilden 2 ejendomme fra Skibsgade. Så tæt på var familien Spur ved at miste alt for anden gang. Niels Christian Spur døde i 1817, kun 41 år gammel. Hans enke, Franciska Spur blev boende i den gamle stråtækte, 1-etages præstegård, sammen med sine to børn på 7 og 2 år og sin søster Nicoline. Det har ikke været let for Franciska Spur at klare sig efter mandens tidlige død, og i 1824, samme år som Nicoline giftede sig med byens konsumtionsforvalter, ritmester Fr. Georg Thorup (1770-1827), måtte hun låne penge af Aarhus Stiftsøvrighed mod prioritet i ejendommen. Det var den anden prioritet, stiftsøvrigheden fik i gården, så den nu havde pant for halvdelen af gårdens værdi. Helt galt gik det åbenbart efter Thorups død i 1827. Den 24. september 1829 blev der efter begæring fra Aarhus Stiftsøvrighed afholdt tredje auktion over enkemadam Spurs gård med påstående bygninger og tilliggende grunde. Franciska og Nicoline flyttede fra byen med Franciskas to børn. Nicoline Thorup og Birgitte Spur (1810-1855), Franciskas datter, døde begge i København. Sønnen, Henrik Spur (1815-1868) kom tilbage til Hobro som præst, og i 1862 vendte Franciska tilbage til byen, hvor hun blev til sin død, året efter sønnen var død.

Valgt til kæmner for en lille betaling

Den mand, der købte gården på auktionen den 24. september 1829, var ingen hr. hvem som helst. Det var snedker og klasselotterikollektør Niels Christensen Møller (f. 1778). Siden 1808 havde han været byens ene taksationsmand, en post han beklædte indtil 1837. Desuden var han stempelpapirforhandler og værtshusholder. Hertil kom, at han ejede

N. C. Møllers gård ca. 1844. Tegnet af arkitekt Z. K. Zachariassen i 1944.

flere gårde på Adelgade, nemlig Adelgade 62-68, købt 1808 af faderen, men frasolgt en del af gården, så han 1829 kun ejede nr. 66, Adelgade 26, som han giftede sig til 1810/1811 og Adelgade 80-82, købt før 1827. Disse gårde ejede han i en årrække, men derforuden handlede han også med gårde og pantebreve. Møller må have haft sine medborgeres tillid. I 1828 blev han valgt til fast kærner for en 5 års periode „for en lille betaling”. I 1838 valgtes han til revisor for borgerrepræsentationen sammen med købmand C. Kjeldsen.

Da N. C. Møller købte Adelgade 45 lånte han $\frac{2}{3}$ af købesummen af Støvringgårds Kloster, som fik 1. prioritet i gården som sikkerhed for lånet. Et lån, som først slettedes af panteprotokollen 4 år efter Møllers død. N. C. Møller foretog i årenes løb mange forandringer ved gården, dog hovedsagelig indvendig. I 1837 havde ejendommen fået tegltag, undtagen på sidehuset i gården, men ellers syntes ejendommen udadtil at have bevaret sit ydre. En lille tegning af arkitekt Z. K. Zachariassen fra

1944 viser, hvordan ejendommen så ud omk. 1854 og ikke 1844, som Zachariassen skriver, da det først var i 1854, at facaden mod Adelgade blev grundmuret. På billedet ser man, at ejendommen var indrettet til beboelse med sprossevinduer i hele facaden, både til Adelgade og til Skibsgade. Det 1-etages hus er teglhængt. Dette var sket i 1837, til trods for at borgerne efter brandene 1812 og 1813 havde fået ordre på, at alle huse skulle forsynes med tegltag. Brandenes store omfang skyldtes til dels, at de fleste huse havde været stråtede. Alligevel gik der mange år, før alle husene i Hobro var teglhængte.

Her blev Borger- og Håndværkerforeningen stiftet

N. C. Møllers store og rummelige hjørneejendom var et af byens mødesteder, da Møller jo også var værtshusholder. Det mest betydningsfulde møde fandt sted den 25. marts 1844, da en kreds af byens borgere mødtes her. Det var byens håndværksmestre, der var forsamlede for at stifte

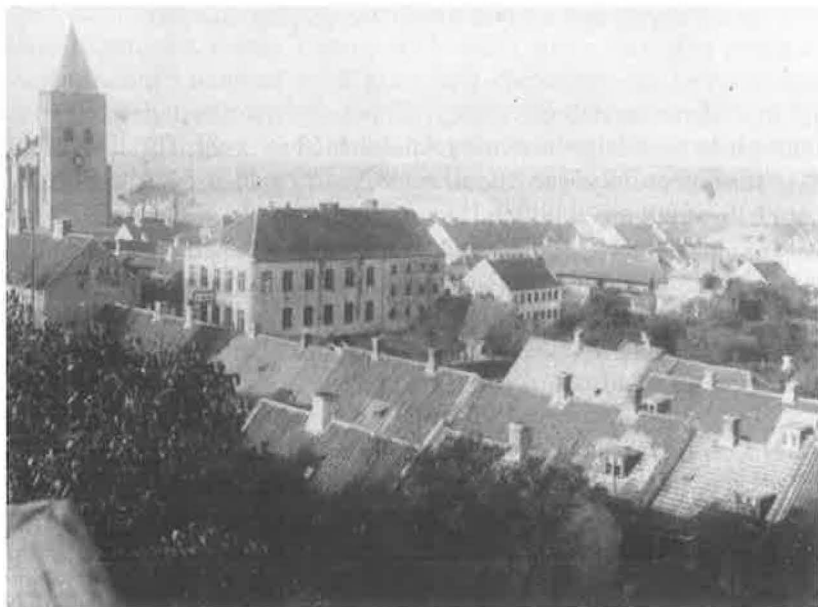

Foto omkring år 1900. Hj. Schmidt.

Hobro og omegns restauratørforening, 1946. Skibsgade set mod Adelgade.

Foto omkring år 1900. Til højre ses sidebygningen til Skibsgade og derefter det 3- og 4-etages tværhus = Skibsgade 3.

„Borgerlig Haandværkerforening”. Fra start bestod foreningen af 45 håndværkere, og den første bestyrelse bestod af N. C. Møller, som enstemmigt valgtes til kasserer, sadelmagemester H. Wulff, bagermester A. Fischer, skomagemestrene P. C. og M. Dyhrberg, drejermester E. Worsøe og Guldsmed J. C. Bernbaum. N. C. Møller beklædte posten som kasserer til 1847. Man besluttede, at kvartalsmøderne skulle holdes i lokalerne hos Møller, som fik 4 Rdl. i sedler om året herfor. Også fester og andre arrangementer foregik her. Meget hurtigt begyndte man at omtale foreningen som Borgerforeningen, men først ved en lovrevision af foreningens vedtægter i 1850 ændredes navnet formelt.

Hjemvendte soldater fra 3-årskrigen

1850 sluttede 3-årskrigen, og byen forberedte sig på at modtage sine hjemvendte soldater. I andre byer foregik den højtidelige del af modtagelsen i kirken, men i Hobro var man igang med at opføre den nye kirke, så den kunne ikke bruges. Den alvorlige del af modtagelsen fandt sted søndag den 30. marts 1851 i byens Rådstue med embedsmændene

Adelgade nr. 45. Foto omkring år 1900. Forhuset til Adelgade. Dette er den ældste del af hjørnegården.

og festkomiteen i spidsen. Byen var smykket med flag, og efter modtagelsen på Rådstuen drog man med musik i spidsen gennem byen til Møllers gård, hvor man i Borgerforeningens store lokale indtog festmåltidet. Festen sluttede med et bal til den lyse morgen.

Skibsgade 3 blev opført

N. C. Møller døde i 1852, og året efter solgte hans enke gården til deres fælles søn Mathias Søndergaard Møller. I 1856 opførte han det store 3- og 4-etages tværhus med gavlen mod Skibsgade = Skibsgade 3. Huset blev foruden til beboelse, indrettet til danselokale, selekamre, kornmagasin og stalde. Danselokalet kunne desuden også bruges til teater, både for omrejsende teatre og amatører.

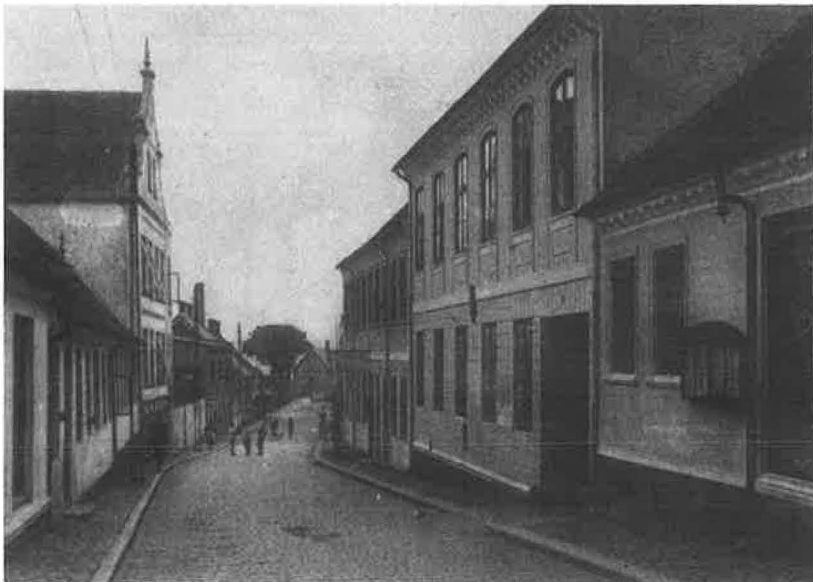
Gipsede værelser og 4 kakkelovne

Det er efterhånden en anseelig ejendom på hjørnet af Adelgade og Skibsgade. Ser vi på brandtaksationen fra 1867 omfatter den: „a) et forhus til hovedgaden, en etage af grundmur til gaden og bindingsværk til gården med tegltag, 1 skorsten, 15 meter langt og 6 meter bredt, gennem-

Adelgade nr. 45. Foto omkring år 1923. Sidehuset med facade mod Skibsgade. Yderst til højre anes tværhuset.

kørselsport. Huset er indrettet til kontor og beboelse med gipsede værelser og 4 kakkellovne. b) et sidehus med facaden til Skibsgade, en etage af grundmur med tegltag, over 32 meter langt og 7 meter bredt, med et lødskur (rum til opbevaring af farveriredskaber) til østre ende. Huset er indrettet til beboelse med gipsede og tapetserede værelser og til butik med fastnaglet inventar, med 9 kakkellovne og 1 komfur. c) et tværhus østen i gården ca. 24 meter langt og 9,5 meter bredt, i en længde af 12,5 meter 3 etager høj, i den øvrige længde 4 etager høj, indrettet til beboelse, danselokale, selekamre, kornmagasin og stalde. Alle værelser er gipsede, takseret med 8 kakkellovne. d) et halvtag, norden i gården, en etage af grundmur i bagsiden og tømmerværk til gården, med tegltag, 18,2x3,45 meter, indrettet til vaskehus og materialhus, samt til skarnkasse. I vaskehuset er en indmuret kobberkedel. e) et sidehus norden i gården, ibygget forhuset, en etage af bindingsværk og mur med tegltag, knap 4,5 meter langt og 5,65 meter bredt, indrettet til husholdningsbrug. I lødskuret opbevares farveriredskaber tilhørende naboejendommene. Det drejer sig om 1 presse, 2 kobberkedler, 2 koldkyper og 1 to-etages kakkellovn”.

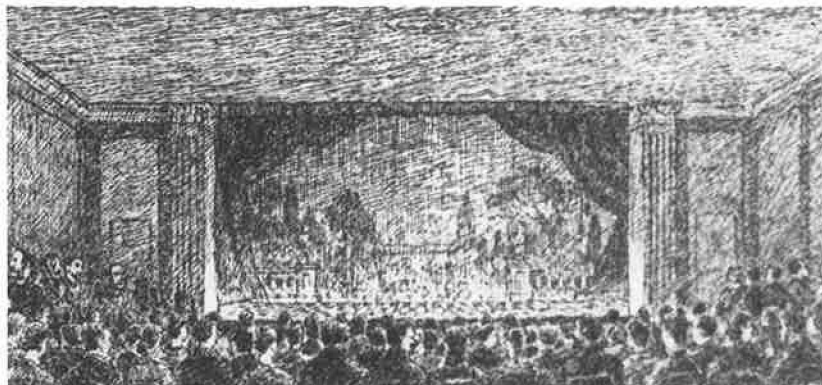
Skibsgade. Foto omkring år 1923. Til venstre i billedet ses den svungne renæssancegavl på Skibsgade 3.

Udstillinger i Klubsalen

Med opførelsen af Skibsgade 3 fik Borgerforeningen mulighed for større lokaler, og i begyndelsen af 1858 flyttede man ind i „Klubsalen”. Ovenover „Klubsalen” var danselokalet. Borgerforeningen var meget aktiv. Foruden møder, foredrag og fester arrangerede den også udstillinger i „Klubsalen”. I 1875 var der en udstilling af Haandværks- og Industrigjenstande i forbindelse med en tombola. Senere, da udstillingerne blev større, flyttedes de til Skovpavillonen.

Hjørneejendommen til købmandsbutik

I 1880'erne indrettedes hjørneejendommen til købmandsbutik. Nærmest Adelgade 43 havde Kr. Møller lotterikollektion. Købmand N. P. Rasmussen havde indgangsdør til butikken på selve hjørnet. Mod Adelgade udskiftedes sprossevinduerne med store ruder, der gik næsten helt ned til jorden, og der kom også en enkelt stor butiksrude ud mod Skibsgade.

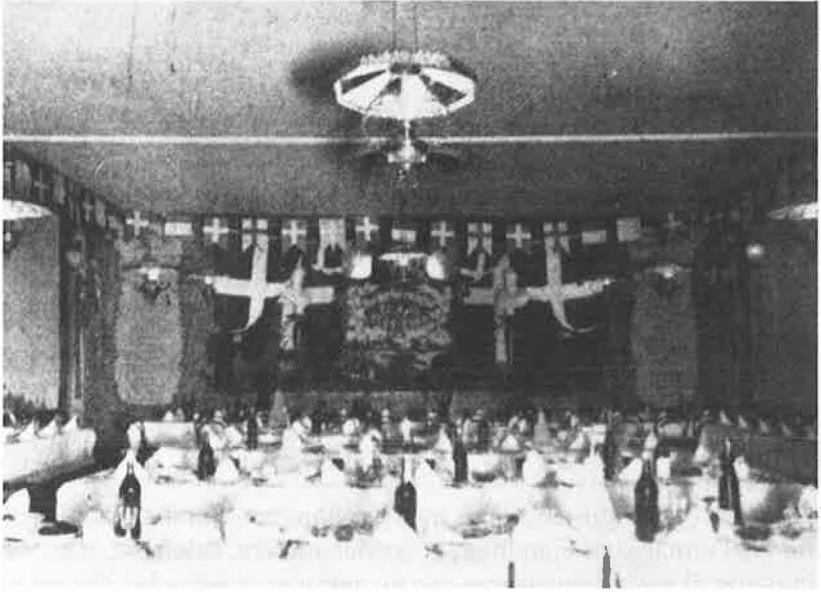
Interiørtegning fra den gamle teatersal. By og borger. Hj. Schmidt.

Et lysthus i haven

Der skete også andre ændringer med ejendommen. I brandforsikringen fra 1900 omtales en brandmur, et lysthus i haven, sidehuset, som var indrettet til husholdningsbrug, var nu indrettet til beboelse, der var et halvtag med karlekammer og vask, og der var latrin og skarnkasse.

Borgerforeningen 50-års jubilæum

1894 havde Borgerforeningen 50-års jubilæum. Det fejredes med en festmiddag i teatersalen, der var smukt pyntet til lejligheden. Efter midt dagen gik man nedenunder til klublokalerne, hvor man drak kaffe. Imens blev salen ryddet, så man kunne komme til at danse. Dansen begyndte omkring midnat og varede til langt ud på natten. I det hele taget havde man megen glæde af danse- og teatersalen. Men selv om teatersalen fungerede, var forholdene ikke ideelle. Pladsen var lille, hvilket bl.a. ses af, at teatret i skuespillerkredse blev kaldt „kommode-skuffen”. Allerede i 1897 begyndte Borgerforeningen at se sig om efter at få sin egen ejendom, der kunne rumme både foreningslokaler og et tidssvarende teater. Resultatet blev, at man i 1902 opførte teaterbygningen i Vestergade, som indeholdt foreningslokaler, teatersal m.m. Indvielsesfesten foregik den 27. december 1902. Den 6. december 1902 spillede den sidste forestilling i teatret i Skibsgade. Det var Henrik Ibsens „Rosmersholm”. Bygningen indrettedes herefter til beboelse, kontor og

Teatersalen. Foto omkring år 1894.

Hj. Schmidt, Hobro og omegns restauratørforening.

stalde. En epoke, næsten 50 år, som teater og samlingssted for Borgerforeningen var slut.

Modebutik og dommerkontor

1910 indrettedes i Adelgade 45 en modebutik med 2 store udstillingsvinduer. Det var Margrethe og Gottfried Preysz, der havde forretningen, foruden at have agentur for forskellige varer. Privatbeboelsen befandt sig i sidehuset norden i gården, sammenbygget med forhuset. Da købmandsbutikken på hjørnet blev nedlagt o. 1923 flyttede modebutikken derhen, og familien Preysz overtog privatbeboelsen i fløjen ud mod Skibsgade. Modebutikken ophørte i 1930'erne.

På samme tid boede Sofus Salling i Skibsgade 3. Han var 1905-1919 kgl. borgmester og byfoged i Hobro og herredsfoged i Rinds-Gislum herreder, desuden var han dommer til 1929. Salling var den sidste kongelig

udnævnte borgmester i Hobro, fra 1919 valgte byrådet en mand af sin midte til borgmester. Dommerkontoret befandt sig på 1. sal i Skibsgade 3, privatbeboelsen på 2. sal. På taget af den gamle teaterbygning residerede storken.

Ejendommen blev delt

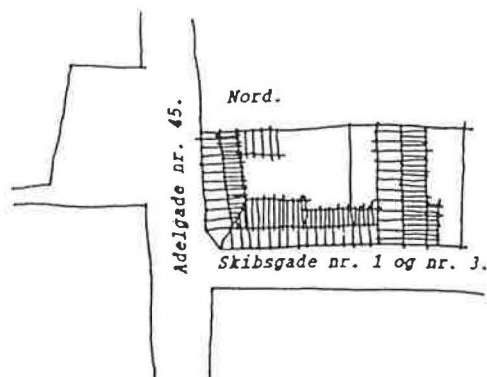
I 1919 blev det åbenbart for meget for én mand at eje det hele. Ejendommen blev delt. Adelgade 45 bestod herefter af: a) forhus, beboelse, b) sidehus norden i gården, sammenbygget med a, beboelse og d) halvtag, vaskehus. Ejeren var Den danske Andelsbank, som den 1. april 1920 åbnede banken i Hobro. Den overtog Landbo-sparekassen af 1886's kunder, men da en del af kunderne var utilfreds med denne ordning, startede de en ny Landbosparekasse 4. maj 1920 i Adelgade 41. Andelsbanken krakkede 1925, og dens kunder vendte tilbage til Landbosparekassen. Men allerede året før i 1924 havde Adelgade 45 fået ny ejer, nemlig cykelhandler Nistrup. Det gamle vaskehus indrettedes til værksted og garager til „flere end 2 biler”. Automobilværkstedet og garagerne blev revet ned i 1939. I forsikringsprotokollen for 1940 ses, at den gamle præstegård endnu en gang har gennemgået en forvandling. I forhuset til Adelgade er der barberbutik og cykelbutik, og i hjørneejendommen har konditor A. Wæsel indrettet kaffebar.

Ejeren var Hobroegnens Venstrepresses

Skibsgade 3 kom ved delingen i 1919 til at bestå af: a) tværhuset øst i gården, beboelse, kontor og stalde, b) halvtag ved østre side af a af bjælker og brædder, forlængelse af port, cementtag, c) brandmur, d) lysthus i haven af træ og e) retirade og skarnkasse, grundmuret tegl. Ejeren var Hobroegnens Venstrepresses. I 1932 opførtes en ny bygning til beboelse, og i 1954 fortæller forsikringsprotokollerne, at der i tværhuset er indrettet trykkeri. Ved delingen i 1919 fik Skibsgade 3 også noget af det en-etages sidehus ud til Skibsgade. Der er der i 1954 indrettet elektronisk værksted, og ejeren var Aalborg Amtstidende, Vilh. Lassen.

Ejendommens arkitektur

Ejendommens bygninger afspejler arkitekturens udvikling gennem de sidste 200 år.

Den klassicistiske arkitekturperiode

Bygningerne omkring det brolagte gårdsrum er opført i perioden fra omkring år 1780 til omkring år 1860. Et tidsrum som netop omfatter den klassicistiske arkitekturperiode, fra dens begyndelse til den afløstes af historicismen. Bygningerne blev opført i henhold til den lokale skik og den håndværksmæssige tradition. Det vil sige solide grundmurede bygninger, som i 1860'erne alle var teglhængte. Facaden var pudset og kalket, og vinduerne var smukt fordelt over hele facaden.

Bindingsværk i gårdfacaden

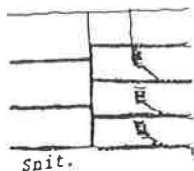
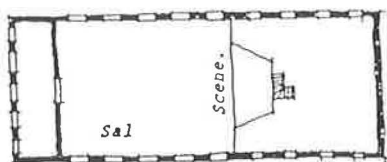
Adelgade 45 er matriklens ældste hus, og dele af det oprindelige egebindingsværk fra omk. 1780 er endnu bevaret i gårdfacaden. Denne byggeskik med bindingsværk til gården og det mere fornemme, den grundmurede facade til gaden, var almindelig i første halvdel af 1800-årene. Adelgade 45 fik sin grundmurede facade i 1854.

Rene og enkle linier

Den anonyme købstadsklassicisme var, ud over gesimsen, ikke opført med dekorative elementer. Det var de rene og enkle linier, der tegnede arkitekturen. Materialerne bestod af traditionelle materialer som tegl og kalk. Deres æstetiske virkning var smuk og stoflig.

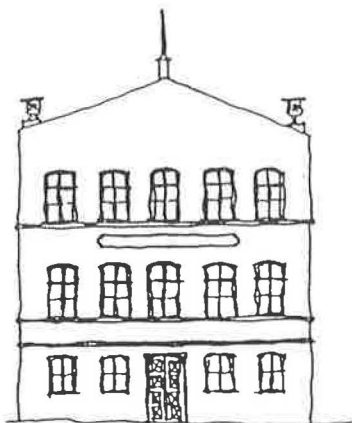
Rammedøre med pyramidefyldninger

Barokkens svulstige detaljer blev i klassicismens snedkerdetaljer, døre og vinduer, afløst af forenklede, mere funktionelle detaljer.

Skibsgade nr. 3.
Rekonstruktion af teatersalen.

I den øverste af pakhuset >
4 etager var scènen placeret.

Skibsgade nr. 3, 1858.

Dørene blev udført som tofløjede rammedøre med pyramidefyldninger, som ofte var der øverst anbragt et smalt vindue.

Vinduerne var torammede med 3 ruder i hver ramme. Først senere blev dannebrogsvinduet almindeligt, og i begyndelsen var de underste ruder delt med sprosser, som vist på arkitekt Zachariassens tegning fra 1944.

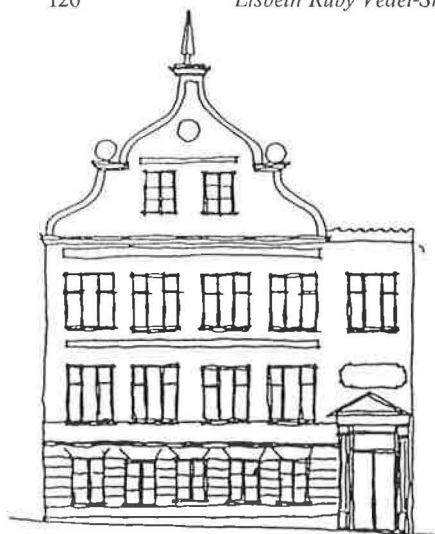
Pakhus og danselokale

Skibsgade 3, der er opført i 1856, er arkitektonisk interessant derved, at bygningen i den ene ende havde 4 etager, der var indrettet til pakhus, og i den anden 3 etager, der bl.a. var indrettet til et danselokale.

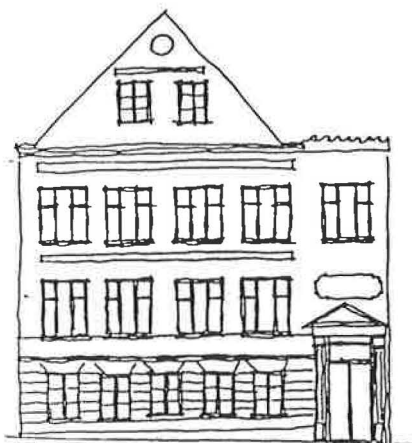
Klassicisme afløses af renæssance

Skibsgade 3 vender gavlen ud mod Skibsgade. Gavlen blev derfor det element, der arkitektonisk skulle vise, at bygningen var andet end et pakhus.

Den første gavlfacade var opbygget med 5 vinduesfag og øverst afsluttet med en lav trekantgavl, som spændte over hele gavlen. Trekantgavl-motivet var den klassicistiske arkitekturs fornemste dekorationselement. Endvidere var der en meanderbort og en frise med en dekoration „løbende hund”. Omkring 1902 blev gavlen ændret i overensstemmelse

Skibsgade nr. 3, 1923.

Skibsgade nr. 3, 1987.

med den nye stil historicismen. Denne stil tillod, at man sammenstillede detaljer fra tidligere tiders stilperioder. Gavlen blev forsynet med detaljer fra renæssancen, en såkaldt „svungen gavl“.

I dag er også denne forsvundet. Gavlen fremtræder på en meget uheldig måde, uden nogen anden ide end den, at alt er forsimplet.

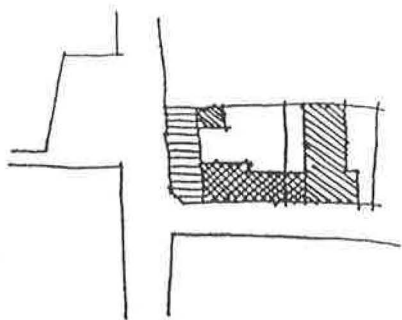
Håndværksmæssig korrekt og af gode materialer

Bygningerne er, når mange års manglende vedligeholdelse tages i betragtning, i en god teknisk tilstand. Dette skyldes, at de er udført håndværksmæssigt korrekt og af gode materialer.

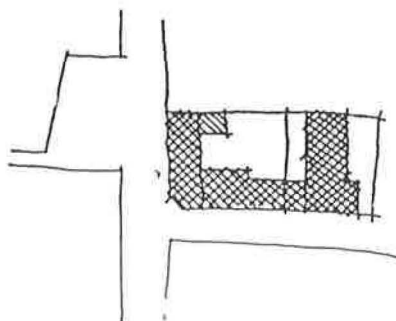
Sokkel og ydermure har ikke alvorlige fugtproblemer. Etageadskillelserne er udført som træbjælkelag og er gennemgående solide og ikke angrebet af råd.

Tagkonstruktionen er, for alle bygningernes vedkommende, en sadeltagskonstruktion, som, bortset fra Adelgade 45, alle er belagt med røde vingetegl. Adelgade 45 er belagt med bølgeeternitplader.

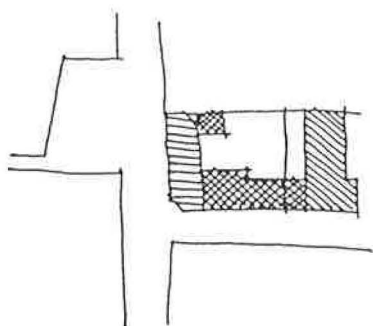
Et interessant træk er det skråt afskårne hushjørne. Denne detalje blev indført ved lov efter Københavns brand 1795, hvor store dele af byen gik op i flammer. Herefter skulle gaderne gøres bredere og mere lige, og

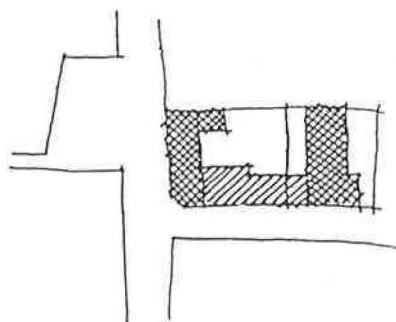
ARKITEKTONISK VÆRDI.

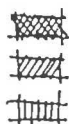
KULTURHISTORISK VÆRDI.

BEVARINGSTILSTAND.

BYGGETEKNISK TILSTAND.

GOD.

MIDDEL.

RINGE.

Tegninger: Restaureringsarkitekt Gert Bech-Nielsen.

ingen hjørneejendomme måtte være retvinklede, men skulle have „brækket hjørne” for at brandkøretøjerne kunne komme rundt om hjørnerne. Dette gjaldt især i de smalle gader, og hvor man måtte ændre på eksisterende ejendomme, kan man på nogle af dem se, at det kun er stueetagen, der har fået „brækket hjørne”, mens de øvrige etager stadig har retvinklet hjørne.

Bygningen fremstår i dag ombygget, og kun bygningens hovedform er bevaret. Vinduer og døre i bygningerne Skibsgade 1 og 3 er teknisk velbevaret. De vil ved en istandsættelse og forsynet med forsatsruder kunne opfylde nutidige krav.

Matriklens bevaringsværdi

Adelgade 45 og Skibsgade 1-3 hører til byens ældste bygninger. De fortæller ved deres eksistens om tidligere tiders kulturelle aktiviteter i Hobro. Det var her, Borger- og Håndværkerforeningen blev stiftet, og det var her, byens borgere overværede teateropførelser og kunst- og erhvervsudstillinger. Med andre ord det var byens kulturelle centrum. Ud fra en kulturhistorisk vurdering er bygningerne særdeles bevaringsværdige.

Bygningernes nuværende arkitektoniske udtryk er, hvad angår Adelgade 45, uden arkitektonisk ide og æstetisk værdi. Skibsgade 1 er arkitektonisk et fint hus. Den kalkede gadefacade med pillevindueopdeling er harmonisk. Tegltaget giver en smuk bymæssig stoflighed. Skibsgade 3 fremstår således, at kun små ændringer vil bringe bygningen til at få en stor arkitektonisk værdi.

Bevaringstilstanden vil sige ombygningsgraden i forhold til det oprindelige. Adelgade 45 er bevaret i hovedformen, men den oprindelige smukke facade er ændret til ukendelighed. Skibsgade 1 er velbevaret i forhold til den oprindelige arkitektur. Skibsgade 3 har tre arkitektoniske perioder, som har præget bygningen. Den 2. arkitekturperiode er velbevaret, kun neorenæssancegavlen er ændret i forhold til bygningens daværende udseende. Anlægget må, som helhed betragtet, vurderes til at have en god bevaringstilstand.

Den byggetekniske tilstand må, for anlægget som helhed, vurderes til at være god. Alle bygninger er opført af grundmur, og har derfor ikke alvorlige fugt- og rådkader.

Konklusion

Som bygningskomplekset står i dag, kan det være svært at se, hvorfor man skal bevare det, men ud fra en kulturhistorisk synsvinkel vil dets forsvinden være et tab for byen. Hobro har ikke bevaret ret mange gamle huse, og v.h.a. brandtaksations- og brandforsikringsprotokollerne kan vi følge ejendommens historie helt fra 1781, og den er, som det ses, ikke kedelig.

Med den interesse der i disse år vises for byfornyelse, er folk blevet opmærksomme på det værdifulde i at bevare og istandsætte købstædernes gamle bygninger, i stedet for bare at rive dem ned og bygge nyt. De gamle bygninger ejer en egen charme, som giver byen et præg af, hvordan den tog sig ud i fortiden. Blandet med nutidens moderne huse, får man indtryk af en levende organisme, som udvikler sig, men med sine rødder i behold.

Brændevinsbrænder Harald Jensen som kunstner

Af Johs. E. Tang Kristensen

Det er vist ikke mange forundt at have opnået at indtage den plads i livet, som man i ungdommen havde drømt om.

Således gik det den unge Harald Jensen, der havde ønsket at blive bildende kunstner, men som det fædrende ophav satte sig imod.

Den fremtid i kunstens verden, som han havde håbet på i sin ungdom, og som han ikke fik lov til at føre ud i livet, bevirkede, at hans kunstneriske frembringelser, efter at han havde ophørt med brænderivirksomheden, ikke kom op i et større plan.

Harald Wilhelm Jensen fødtes den 24. december 1837 i København, hvor hans fader var brændevinsbrænder. Han blev i 1852 sat i malerlære og blev svend i 1856. Da han havde gode evner for tegning, besøgte han i 1854-60 Kunstakademiet i København. For et modelarbejde opnåede han Akademiets lille sølvmedalje, og derfor blev det hans højeste ønske at blive bildende kunstner.

Det huede dog ikke faderen, og han stillede derfor den betingelse, at sønnen skulle vinde den Neuhausenske pris, der i 1861 var udsat for det bedste folkelivsbillede med dansk motiv. Harald Jensen deltog i konkurrencen med sit store billede fra Klampenborg. Det var en illustration til Emil Aarestrups digt „Dyrehaven”. Han vandt ikke den eftertragtede pris, måtte opgive den kunstneriske løbebane og måtte blive brændevinsbrænder som faderen.

Illustration til Emil Aarestrups digt „Dyrehaven”.

I 1857 havde Harald Jensens far sammen med brændevinsbrænder Theodor Dencker købt et gammelt brænderi i Vesterå 19-21 i Aalborg vistnok med det formål, at det kunne sønnen Harald senere overtage, hvis hans kunstneriske løbebane slog fejl.

Resultatet blev da også, at Harald Jensen i 1861 overtog brænderiet i begyndelsen sammen med Dencker som medejer. To år senere blev Harald Jensen ene-ejer af brænderiet, som han drev i 25 år. Her fremstillede Harald Jensen sin kendte snaps med den røde etikette, som han kaldte Harald Jensens Taffelakvavit. I 1889 solgte han såvel brænderi som recepter til De danske Spritfabrikker. Selv om hans brænderi blev nedlagt, fremstilles hans snaps stadig, omend den festlige røde etikette er afløst af en kedelig grå.

Harald Jensen sagde senere, at det var med glæde, han solgte brænderiet „og jeg længtes tilbage til det fri kunstnerliv”.

Harald Jensen var på en vis måde en original og ikke lidt af en spøgefugl, der ved sit væsen og sin optræden gav anledning til mange historier og diskussioner, men han var en flittig og interesseret samfundsborger, der

deltog i meget og meget og var med til at sætte adskilligt i gang. Han sad således 6 år i byrådet, var med til at oprette Landbosparekassen, i hvis ledelse han sad i 15 år. I 1871 blev han valgt ind i bestyrelsen for Aalborg tekniske Skole, blev dens formand 2 år senere, og det var på hans initiativ, at skolen fik sin egen bygning, og han var sjælen i arbejdet, da en helt ny teknisk skole blev rejst i Danmarksgade i 1882.

Det tillidshverv, Harald Jensen satte størst pris på, var uden tvivl formandsposten for Aalborg Kunstmuseum, som han bestred i over 30 år. Han var igangsættereren, både da museumsbygningen i Algade blev rejst i 1879, og da den blev udvidet til sin nuværende skikkelse i 1895. Bygningen skulle være fælles for Aalborg Kunstmuseum og Aalborg historiske Museum, og det kan ikke nægtes, at den i højere grad kom til at bære præg af Harald Jensen end af formanden for det historiske museum,

Maleri fra akademitiden.

hospitalsforstander H. P. Barfod, idet kunstmuseet fik hele stueetagen og 2. salen, mens Barfod måtte nøjes med 1. salen.

Da Harald Jensen kom til Aalborg i 1861, tog han bopæl ved det gamle brænderi i Vesterågade, men som årene gik, fik han lyst til at tilbringe en vis del af året i landlige omgivelser. Han erhvervede derfor i begyndelsen af 80-erne et betydeligt areal af den tidligere Ladegårdsmark, og her lod han ved Kastetvej opføre et amerikansk blokhus til sommerbeboelse. Han befandt sig imidlertid så godt i disse omgivelser, at han gerne ville bo her hele året, og efter at have solgt brænderiet opførte han i 1884 ved samme vej, men lidt længere mod vest, en stor herskabelig villa, som fik navnet „Haraldslund”. En stor del af arealet blev udlagt til have og park. Villans stil var typisk for 80-erne med højloftede stuer og plads til et stort tjenerskab. Muligvis har han været sin egen arkitekt.

Plads skulle der være i villaen, for Harald Jensen elskede selskabelighed og festivitas, og han åbnede gerne dørene for tidens kunstnere og digtere.

Harald Jensen var meget litterært interesseret. Han fulgte med i tidens litteratur, og han anskaffede sig så at sige alt det bedste, der udkom indenfor fag- og skønlitteratur. Bøger om kunst havde naturligvis hans store interesse, og det, der på den tid forelå af danske kunstbøger, købte han, og det blev suppleret med købet af udenlandske kunstbøger. Her var skrifter fra salonerne i Paris, tyske kunstbøger, således Meisterwerke der Holzschneiderkunst auf dem Gebiete der Architektur, Skulptur und Malerei, 1879-84, bd. 1-6. Der må også nævnes Bærentzens smukke bog Danske Billeder fra Land og Sø efter danske Landskabsmalere.

Han skabte sig efterhånden et omfattende bibliotek, som krævede plads. Intet var derfor mere naturligt, end at han i den nye villa lod indrette et særligt biblioteksværelse. Det kom til at ligge i villaens tårn på første sal lige over indgangspartiet. Fra forhallen førte en bred trappe op til biblioteksdøren, der fandtes i lokalets sydøstlige hjørne. Værelset var forsynet med store vinduer i nord og vest. Biblioteksinventaret til dette rum blev specielt tegnet - muligvis af Harald Jensen selv - og kom til at fremtræde som en slags nyrenæssance.

Biblioteket blev efter Harald Jensens død i 1914 efter hans testamenteriske bestemmelse overdraget Aalborg kommune, og det var hans ønske, at hele biblioteket med inventar måtte blive installeret i Ryesgades skole og der være tilgængelig for det faste lærerpersonale ved samtlige kommuneskoler i Aalborg. Tiden løb fra brugen af biblioteket, og efter at det flere gange blev opbevaret forskellige steder, tog skolevæsenet initiativ til at få dette sjældne privatbibliotek opbevaret på en forsvarlig måde. Resultatet blev, at det med bøger og inventar blev anbragt som depositum på Aalborg historiske Museum, således at man her kunne fremvise et privat bibliotek fra forrige århundrede - et stykke bog- og bibliotekshistorie af format.

Biblioteksværelset i Haraldslund var samtidig Harald Jensens atelier. Her stod hans staffeli, og her var hans malersager, palet, pensler og alt hvad dertil skulle bruges, og her var den belysning som en malende kunstner havde brug for.

Harald Jensen var en habil maler og tegner. Han malede og tegnede vel, som han havde lært på Akademiet - og som stilen var omkring midten

og slutningen af forrige århundrede - helt igennem en naturalistisk tegne- og malemåde.

Fra akademitiden foreligger en modelfigurtegnning, der blev tilkendt Akademiets lille sølvmedalje og som blev udstillet på Charlottenborg i 1859. Det er formentlig denne tegning, der i dag er at se på hans staffeli i hans bibliotek i Aalborg historiske Museum. I studietiden i København drog han rundt i Københavns omegn og fandt gode motiver, som han fæstnede på lærredet. Der er således bevaret et maleri „Furesøen. Stien langs søens vestlige side”. Uden år. (Biblioteket i Aalborg historiske Museum). Ligeledes et billede fra Skovshoved havn „Siddende pige i fiskerbåd”, sign. Harald Jensen 1859, (i hans Bibliotek i Aalborg historiske Museum, gave fra overlærer N. K. A. Nielsen, Hasserris).

Fra denne periode stammer et billede „Et Maleratelier”, der var udstillet på Charlottenborg 1856, men ejeren er ukendt.

Harald Jensen var tillige en god portrætmaler. Et portræt af en ukendt mand i hans bibliotek stammer fra Kongstedlund. Et andet portræt fra 1858, der siges at forestille Harald Jensens far Christopher Jensen, er købt på auktion i 1914 efter Harald Jensen og er en gave fra fru Johanne Sørensen, Aalborg.

Et fornøjeligt billede fra akademitiden er nu i privateje i Aalborg og tilhører overlærer N. K. A. Nielsen. Det forestiller et par ungersvende, der har fået lidt for meget og forsøger at få en net ung pige i deres net.

Det mest kendte af hans lærreder er det store billede, hvormed han deltog i den Neuhausenske prisopgave, der i 1861 blev udsat for det bedste folkelivsbillede med dansk motiv. Han fik som allerede nævnt ikke prisen. Det er ikke i dansk eje, men arvedes efter Harald Jensens død i 1914 af familien i Norge, idet Harald Jensens datter Thekla blev gift med Bjørnstjerne Bjørnsons søn Erling Bjørnson. Det findes i det Bjørnstjerne Bjørnsonske hjem på Aulestad.

Harald Jensen var et meget dynamisk menneske, der som allerede nævnt påtog sig mange gøremål. Han var ustandselig i aktivitet, så på den ene og så på den anden måde.

Men ind imellem, når han havde ledige stunder, var hans kæreste syssel at sætte sig til staffeliet og lade penselen arbejde.

Så vidt man kan skønne, var det han malede i sit otium ikke overvældende. Når han malede et lille billede, var det nærmest for at kunne glæde venner og bekendte med en lille malerisk hilsen.

Var han på tur i Aalborgs omegn eller andetsteds, medbragte han ofte skitsebogen, og hvor han fandt passende motiver, blev disse med blyant nedfæstet på papiret.

Af hans skitsebøger, af hvilke der uden tvivl har været flere, eksisterer kun en, der er foræret hans bibliotek af overlærer N. K. A. Nielsen, Hasseris. Heri findes blandt andet motiver fra Lundby Bakker, Moskov, Blokhus m.fl.

De små oliemalede billeder, han i de sidste år skabte, blev ikke mange. Vi har forsøgt gennem dagspressen at efterlyse Harald Jensen malerier uden synderligt resultat, men vi er dog så heldige, i Aalborg historiske Museum i hans bibliotek at kunne fremvise noget af hans produktion.

Litteratur om Himmerland og Kjær Herred 1987-88.

Ved bibliotekar Jeppe Hansen, Det Nordjyske Landsbibliotek.

Fortegnelsen omfatter litteratur, som er udkommet i 1987-88, suppleret med enkelte titler fra tidligere år.

Artikler i Fra Himmerland og Kjær Herred er ikke medtaget. Periodiske publikationer medtages kun første gang, de udkommer.

Det Nordjyske Landsbibliotek modtager gerne meddelelser om manglende titler.

Himmerland og Kjær Herred i almindelighed.

Auken, Eva: Dannelsen af grundtvigske institutioner i Vesthimmerland 1873-1905. Københavns Universitet, 1981. 116 s.

Bidstrup, Julius: Vesthimmerland omkring 1788. Vesthimmerlands Museum, 1988. 103 s., ill. (Vesthimmerlandske Småskrifter, 3).

Bjerring, Bodil: Kvinders kvalifikationer, ny teknologi og fremtidens industrielle arbejdsmarked i Nordjylland. Delrapport 1: Offentlige tiltag for at forbedre ufraglærte kvinders beskæftigelsessituation i industrien. Eksempler og erfaringer fra Sverige, Norge og Danmark. NORDTEK-Forskningsprogrammet, 1987. 88 s., ill.

Christensen, Bent Bjørn: Nordjylland vil af med trist danmarksrekord. Ledigheden skal reduceres ved at satse målbevidst på højteknologi. (Sparekassen, 1987:7/8, s. 32-34).

Danmark. Nordjyllands Amt. (Beskæftigelses- og erhvervspolitik i udvalgte kommuner i Danmark, Finland, Norge og Sverige. 1987, s. 19-95).

Danmarks længste udgravning. Arkæologi på naturgassens vej 1979-1986. Red. af Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat. Ved Johs. Hertz m.fl. Nationalmuseet/De Danske Naturgasselskaber (Poul Kristensen), 1987. 515 s., ill.

50 års jubilæum. 1937-1987. 50 år på Danmarks top. Red.: Poul Kjær. Nordjyllands Pelsdyravlerforening, 1987. 49., ill.

Hej! - Jeg er 12 år og har det skidt. Fra Nordjyllands Radios børneprogram Syvti. Red. af Frode Mulkjær. Schönberg, 1987. 114., ill.

Job & Miljø. Nordjyllands Amt. Arbejdstilsynet for dit arbejdsmiljø. 1985:1-1986:4. (4 nr. årligt).

Lindstrøm, Bente: Gamle former og deres fremtid. Idékatalog. Værktøj til omstilling og planlægning i lokalområder. Arkitektskolen i Aarhus, 1988. 138 s., ill. (Om Gandrup og Hou).

- Recipientkvalitetsplan for Limfjorden 1985-1996.* Udarbejdet af Limfjordskomiteen. Viborg Amtskommune. Miljøkontoret, 1987. 163 s., ill. + 1 kort. (LFK-Rapport, 38).
- Samlingsrapport-stoftransport Limfjorden 1984.* Udført af Hedeselskabet, Hydrometriske Undersøgelser. Limfjordskomiteen, 1986. 27 s., ill. + 5 tvl. (LFK-Rapport, 31).
- Slægten Siemsen.* Carl Wilhelm Simonsen Bernhard Siemsen, f. 1814/15, d. 1889, og hustru Zara Kirstine Christensdatter, f. 1808, d. 1883, bosat i Ulstrup, Haubro og V. Hornum Sogne i Himmerland, og deres efterkommere og forfædre. Slægtsarkivet, 1987. 318 s., ill.
- Studierapport for tilpasning af varmepumpe på vindmøller.* Af Kjeld Vestergaard m.fl. Nordtherm, 1987. 25 s., ill. + 6 bilag.
- Sådan udstiller De Deres virksomhed i Nordjylland.* Information om udstillingsarbejde. Nordjysk Messecenter (Aars), 1987. 71 s., ill.
- Taudal Poulsen, Ole:* Nordjyllands biografer. Absalon, 1987. 422 s., ill.
- Weitze, H. J. m.fl.:* Himmerland - storformet og sønderdelt. Geografforlaget, 1987. 48 s., ill.

Amtskommunale publikationer.

00. *Byudvikling, bolig- og miljøforanstaltninger.*
Beplantning langs hovedlandevejene. 1986. 42 s., ill. + 1 kort.
Pheffer Madsen & Birger Larsen: Notat vedrørende sediment og tungmetaller i Limfjorden omkring Aalborg. Udført af Isotopcentralen. 1986. 49 s., ill. (Miljøprojekt, 1986:2).
Regionplanlægning i Nordjyllands Amt. 1986. Bd. 17 (Redegørelse 1985-97). 175 s.
03. *Undervisning og kultur.*
Nordtek idécirkler. 1986? 8 s., ill.
Folkeskolens ældste elever i Ringkøbing, Århus, Viborg og Nordjyllands amter. Statistisk beretning om timetal, kursusdeling, valgfag og afgang til anden almen uddannelse og ungdomsuddannelserne i 1984/85. 1985. 39.
Ny uddannelse i Nordjylland? En undersøgelse af behovet for designere i Nordjylland og dermed underlaget for at etablere en kunsthåndværkeruddannelse i landsdelen. 1987. 46 s., ill.
Undersøgelse af nordjydernes ønsker om uddannelses- og iværksætteruddannelser. 1985. 104 s.
05. *Social- og sundhedsvæsen.*
Fødselshjælpsplan 1986-1996. 1987. 47 + 19 s.
Laboratorievejledning. 4. udg. 1987. 264 s.
Stofmisbrug! omfang og karakter. 1986. 64 s.
Tidlig rådgivning til forældrepar i samlivskrise. Forsøgsprojekt i Nordjylland (forud for § 27a). 2.-3. udg. 1986. (56 + 92 s.), ill.

*Enkelte lokaliteter:**Blære*

Slægten Lyngsø fra Troelstrup i Blære Sogn. Om Jens Christian Lyngsø, født 1830, og hustru, deres forfædre og efterkommere. Nordisk Slægtsforskning, 1987. 256 s., ill.

Brovst

„*Købmandsgården*” - *et forsøg på at skabe et sammenhængende liv.* (Fra totalinstitution til selvforvaltning. 1987, s. 43-54). (Om det socialpædagogiske kollektiv for åndssvage unge i Brovst Kommune).

Drengeliv. En novellemosaik. Centrum (DBK), 1986. 96 s.

Farsø

Vegger, Søren Bugge: Sparekassen Farsø 1950-1985. Mine 35 år i sparekassens ledelse - fra pen og blæk til EDB og TP II. Sparekassen Farsø, 1986. 68 s., ill.

Gunderup

Brøgger, Poul: Gunderup Kirke. Gunderup Sogns Menighedsråd, 1987. 30 s., ill.

Gøl

Morisset Andersen, Christiane: Gjøl, en Limfjordsø. Glimt fra et fiskerbondesamfund i Nordjylland. Erslev 1987. 108 s., ill.

Vestergaard, Egon: Slægten Rom fra Gjøl. Eget forlag, 1987. 230 s., ill.

Hadsund

Festskrift udgivet i anledning af Hadsund Rotary Klubs 25 års jubilæum den 23. august 1987. Hadsund Rotary Klub, 1987. 32 s.

Hammer

Vodskov Idrætsforening 25 år. Jubilæumsskrift 25 år. Red.: Peter Lindgaard Christensen m. fl. Vodskov Idrætsforening, 1987. 56 s., ill.

Hobro

Hobro: Hobro Kommuneplan 1984/96. Hobro Kommunes Tekniske Forvaltning, 1985. 61 s., ill. + 7 kort.

Horsens

50 år - jubilæumsblad. Horsens-Hammer Idrætsforening 1936. 1986. 19 s., ill.

Hvorup

Nørre Uttrup Kirke. Red.: Sv. Bangsund. Nørre Uttrup Menighedsråd, 1980? Folder, ill.
Orglet i Nørre Uttrup Kirke. U.a. Folder, ill.

Lindholm

Scandinavian Airlines System McDonnell Douglas DC-9-41, Se-DBM, at Aalborg Airport (EKYT) 13. oktober 1986. Havarikommissionen for Civil Luftfart, 1988. 28 s. + 1 tvl.

Løgstør

Bakkeskolen 25 år. Bakkeskolen, Løgstør Kommune, 1987. 24 s., ill.

Lindhard, N. H.: Løgstør Grunde og Frederik VII's Kanal. Ny udg. Limfjordsmuseet, 1988. 24 s., ill. (Limfjordsmuseets Småskrifter, 8). (Org. 1971).

Nibe

Kaltoft, Birgitte: Nibes bogbus erstattes af telefonisk fjernbetjening. (Bibliotek 70, 1988:10, s. 340).

På vej mod Nibe Sundhedscenter. Af Sven Allan Jensens Tegnestue. Nibe Kommune, 1987. Bd. 2-3 (92 + 34 s.). (Bd. 1 ikke udg.).

Nørager

Sortebakkeskolen. 1962 - 25 år - 1987. Red.: Ansgar Havbæk. Sortebakkeskolen, 1987. 115 s., ill.

Nørresundby

Nielsen, Henry: Om hundrede år er alting glemt. Chr. Kjærgaard Aktieselskab, 1987. 25 s., ill.

Nørresundby Byhistoriske Samling: Peder P. Hedegaard. Udstilling i anledning af 100-året som købmand i Nørresundby. 1985. 8 s., ill.

Nøvling

Alternativ undervisning 8. klasse. Projekt-problemorienteret undervisning. Ved Linda Schønberg. Gistrup Skole, 1987. 58 s.

Schønberg, Linda: Filosofi i femte. Gistrup Skole, 1987. 53 s., ill.

Oue

Oue Skoles 100 års jubilæum. Red.: Marie Pedersen m.fl. 1987. 23., ill.

Rold

Cirkusbygningen. Cirkus Miehe's gamle ridehus i Rold. Jysk Lokalhistorisk Forlag, 1983? Folder.

Møller Preben: 9 traveture i Rold Skov. Skovriderens travebog. 3. udg. Buderupholm Statsskovdistrikt, 1987. 48 s., ill.

Sejflod

Nielsen, Jens N.: Sejflod. (Skalk, 1987:4, s. 3-9).

Råstofkortlægning i Sejflod Kommune, Sejflod Bakke. Nordjyllands Amtskommune. Forvaltningen for Teknik og Miljø. Landskabskontoret, 1988. 38 s., ill. + 16 tvl. (Sand/Grus/Sten. Rapport 17).

Sommer Nielsen, Adolf: En landsbydreng 1910-32. Lokalhistorisk Forening for Sejflod, 1988. 62 s., ill. (10).

Sommer Nielsen, Adolf: Om krohold og: Lidt biografi. - Svinth, Verner: Skipper Klement. Lokalhistorisk forening for Sejflod (Juno), 1987. 24 s. (9).

Skørping

Qvistorff, Helge V.: Hvor Danmark er smukkere. Bidrag til Skørping Kommunes beskrivelse og historie. Jysk Lokalhistorisk Forlag, 1988. 155 s., ill.

Stilling, Niels Peter: Skørping. (N. P. S.: De nye byer. Stationsbyernes befolkningsforhold og funktion 1840-1940. 1987, s. 235-242).

Støvring

Mogensen, Flemming: Bavnebakeskolen 100 år, 1887-1987. 1987. 42 s., ill.

Sulsted

Aalborg Kommune. Social- og Sundhedsforvaltningen: Vejledning for beboere i plejeboligerne i Sulsted. 1986. Folder, ill.

Svenstrup

Vandring i Svenstrup - og i historien. Lokalhistorisk Arkiv, Svenstrup, 198? Bd. 1 (Ådalen rundt). Folder, ill.

Veggerby

Slægten Thomsen fra Hjeds. Ægteparret Thomas Andersen 1810-1890, og hustru Karen Jacobsdatter 1814-1872, deres forfædre og efterkommere. Slægtsarkivet, 1987. 233 s., ill.

Vester Hassing

25 års jubilæum. FDF-Vester Hassing og Øster Hassing-FDF. 1963-1988. Udarbejdet af Agnes Andreassen m.fl. 1988. 27 s., ill.

Gandrup Skole. 25 års jubilæum 1962-1987. 1987. 34 s., ill.

Slægten fra Mølstedet i V. Hassing Sogn (Kær Herred). Om Peder Nielsen, født 1819, og hustru, deres forfædre og efterkommere. Nordisk Slægtsforskning, 1987. 283 s., ill.

Visborg

Carpentier Pedersen, Finn: Visborg Kirke. Blade af dens historie. Malgré Tout, 1987. 130 s., ill.

Aalborg

Bethaniakirken. Frikirke i Aalborg gennem 100 år. 1887/1987. 1987. 52 s., ill.

Broberg, Kaj og Poul Krabbe: Jazzkredsen af 1962. En krønike om isbjerget, paraplyen og pinden. Munin, 1987. 16 s., ill.

Brovst, Bjarne Nielsen: Et antikvariat og et kvistværrelse - en krønike. (BNB: Jyske digte og to krøniker. 1988, s. 29-31). (Om forfatterens ophold i Aalborg ca. 1965).

Børnegruppen på Daghøjskolen for Arbejdsløse Kvinder i Aalborg. Udviklingsmiljøer for børn og voksne. Rapport. Udarbejdet af Grethe Veggerby. 1987. Bd. 2 (33 s.), ill.

Christensen, Per Bo: På ferie gennem 85 år. Børnenes Kontor i Aalborg 1903-1988. Børnenes Kontor i Aalborg/Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune, 1988. 120 s., ill.

Daginstitutionen som del af det sociale netværk. Rapport om udviklings- og forsøgsarbejde, i og omkring Daginstitutionen Beatesmindevej. Red.: Torben Næsby. 1988. 120 s., ill.

Dam, Axel: Udvikling af produktionsstyrings- og informationssystem på Aalborg Boilers. ViPS, 1987. 75 s., ill.

Ellermann, Jill og Else Marie Clemmensen: Aalborg Postdistrikts historie. Perioden 1624-1865, perioden 1865-1983. Aalborg Postkontor, 1987. 125 s., ill.

Foreningen GDR. Aalborg 1946-1986. 14. marts. 1986. 9 s., ill. (Gamle Dame Roere).

Foreningen Tusindfyrd: Avisen om Tusindfyrd. Udgivet af Tusindfyrd's PR-Gruppe ved Elsebeth Clementsen m.fl. 1981. 12 s., ill.

Foxberg, Eigil: Churchill-Klubben som Eigil Foxberg oplevede den. Fortalt til Peter Laursen. Hellas, 1987. 88 s., ill.

Gjøl, Hanne: Fra fattiggård til aktivitetshus. Huset, 1986. 53 s., ill.

Gormsen, Lisbet og Mette Ingrid Scheuer: Planlægning af et specialbibliotek med særlig henblik på etablering af biblioteksvirksomhed ved Det Danske Udvandrerarkiv i Aalborg. Danmarks Biblioteksskole. Aalborgafdelingen, 1985. 121 s. + 3 bilag (15 s.). (Hovedopgave).

- Hjort, Anne og Ole Prehn*: TV-Aalborg. (A. H. og O. P.: Syv dage med Lokal-TV - en indholdsanalyse. 1987, s. 158-185).
- 100 års jubilæum, marts 1988*. Historien og erfaringerne som afsæt for visioner om fremtiden. Red. af Helle Algreen-Ussing og Anna-Birte Ravn. Dansk Kvindesamfunds Aalborg Kreds, 1988. 150 s., ill.
- Krogsgaard, Ole*: Børnehaven Tusindfryd 1887-1987. 1987. Folder.
- Lohmann-Hansen, Anker og Bo Vagnby*: Kollektiv trafik Aalborg-Skalborg. Arbejdsrapport. 1984-1986. Bd. 1-3 (51 + 126 + 45 s.), ill.
- En lyntur gennem historien*. Idrætsklubben Chang Aalborg, 1912-75 års jubilæum, 1. september, 1987. Idrætsklubben Chang, 1987. 32 s., ill.
- Matthiessen, Hugo*: Hugo Matthiessens Aalborg, fotograferet september 1916. Selskabet for Aalborgs Historie/Aalborg Historiske Museum, 1987. 136 s., ill. (Aalborg-Bogen, 1987).
- Mureforbundet i Danmark. Afdeling 2/Aalborg*: 90 års jubilæum 16. september 1978. 1978. 47 s., ill.
- Navne, Anne-Dorthe m.fl.*: Befolkningens fordeling og bevægelser på boligmarkedet. En lokalområdeundersøgelse. Statens Byggeforskningsinstitut, 1987. 87 s., ill. (SBI-Meddelelse, 65), (Gennemgang af Aalborg, Esbjerg og Karlebo).
- Reno-Nord*: Beskrivelse af anlæg „Øst”. 1981? Folder, ill.
- Rævskjær, Jette m.fl.*: Retten til at være menneske - en rapport om fattigdom op gennem tiderne i Danmark med hovedvægten lagt på Aalborg og omegn. Grethe Høyer Olsen, 1986. 31 s., ill.
- Slægtsregister for Det Strøbyergske Familielegat*. Det Strøbyergske Familielegat, 1987. 58 s.
- „Til dig fra Aalborg Håndværkerforening”*: stiftet anno 1848. Tekst: Svend Guldborg m.fl. 1987. 8 s., ill.
- Tolbøll, Carsten*: Undervisningsministeriet: Gå bare uden om skolemissionen; direktoratets svar er magtmisbrug. - De blev spurgt, men de nåede ikke at svare. - Forældre føler sig tvunget over i privatskolen. (Skole og Samfund, 1987:7, s. 4-16). (Int. om aalborgensiske skoleforhold med A. Tangsig-Christensen, Erling Ramme Nielsen og Inge Mogensen).
- Udviklingsmiljøer for børn og voksne*. 2. tværgående tilbagemeldinger fra børneprojekterne i Bonnet, Aalborg og Silkeborg. Udarbejdet af Leo Andersen. Daghøjskolen Silkeborg, 1987. 19 s., ill.
- Vi lægger sten på sten*. Andelsboligforeningen Fjordblink 1938-1988. 1988. 97 s., ill.
- Aalborg Freja 1912-1987*: Jubi-avis. Red.: Keld Jensen. 1987. 8 s., ill.
- Aalborg Friskole*. 1981. 14 s., ill.
- Aalborg Kommune*. (Beskæftigelses- og erhvervsprojekt i udvalgte kommuner i Danmark, Finland, Norge og Sverige. 1987, s. 96-151).
- Aalborg Kommune. Magistratens 2. Afdeling*: Byfornyelsesplan Gundorfslund-beslutning. 1986. 11 + 5 s., ill. + 2 kort.
- Aalborg Politiforening 1912-21. april-1987*. Red.: Poul Gunnar Poulsen m.fl. 1987. 32 s., ill.

Aalborg Frue Landsogn

6 dages iagttagelser på en ø - en lejrskolerapport. Af Jytte Franck m.fl. (Randers), 1975. 73 s., ill. (Om Egholm).

Års

Borremose Ungdomsskole, 1962-1987. Red.: Else Kristoffersen m.fl. 1987. 72 s., ill.
Bråten, Jens: Folkebiblioteket i Aars 1912-1987. Træk af udviklingen. Aars Kommune, 1987. 62 s., ill.

Års: Kommuneplan/Aars Kommune. 1987. Bd. 1-4 i 3 bind (168 + 96 + 64 s.).

*Aalborg. Kommunale publikationer.**1. Magistrat: Borgmesterkontoret*

Ungdomslegene i Aalborg 2.-8. august 1987. 1987. 60 s. + 1 kort.

2. Magistrat: Teknisk Forvaltning

Affaldsdepoter - 2 nye forslag. 1986. Folder. ill.

Betalingsvedtægt for kloakforsyning. 1986. 21 s. + takstblad.

Debatoplæg. Byfornyelsesplan nr. 2 for Ågade-området. 1987. 25 s., ill.

Renovering af Kildeparken. 1986. 18 s., ill. (+ Folder: Debatoplæg).

Aalborg Kommuneplan: Ændringer - februar 1986. 1986. 59 s., ill.

Aalborg Renseanlæg Vest: Mekanisk renseanlæg. 1985. Folder, ill.

3. Magistrat: Social- og Sundhedsforvaltningen

Helhedsskolen - en tryg mere sammenhæng i børns hverdag. 1987. 12 s., ill

Oplysninger om klageadgang vedrørende forholdene i beskyttede boliger. 1986? Folder.

Oplysninger om klageadgang vedrørende forholdene på plejehjem. 1980? Folder.

Regler for institutionsnævn ved plejehjem i Aalborg Kommune. 1986? Folder.

Ældre- og handicapvenlige boliger. Sdr. Kongevej. 1986. 12 s.

4. Magistrat: Undervisning og kultur

Delrapport vedrørende den fortsatte videoudbygning ved Aalborg Kommunale Skolevæsen. 1985. 9 + 21 s.

„Fremtidens skole” - en utopi i støbeskeen. Forsøgs- og udviklingsarbejde 1985/86, Filstedvejens skole. Aalborg Kommune, 1986. 27 s.

Fremtidens skole 1. forsøgsår 1986/87, Filstedvejens Skole. 1987. 89 s., ill.

Konkret matematik, 1. klasse. Vester Mariendal Skole 1986-1987. 1987. 64 s., ill.

5. Magistrat: Forsyningsvirksomhederne

Gasforsynings fremtid, december 1986. 1986. 51 s., ill. + bilag A-H (14 s.).

Kollektiv trafik i Aalborg Kommune. Debat-avis. 1986. 8 s., ill.

Statistik for den kollektive trafik i Aalborg. 1986. 24 s., ill.

Aalborg Universitetscenter

AUC rusbogen. 1987ff. (Fortsættelse af: Rusbogen (Aalborg)).

Studenterrådets rusavis '87. Red.: Michael Nielsen m.fl. Studenterrådet ved Aalborg Universitetscenter, 1987. 19 s., ill.

Meddelelser fra styrelse og redaktion.

1988 afholdtes som sædvanligt 2 udflugter. På den store sommertur søndag 12. juni var Jelling vort hovedmål. Vi kørte derned ad den gamle hærvej og gjorde ophold ved Margrethediget, hvor formanden orienterede om den jyske hærvej, dens forløb og dens betydning. I Jelling besøgte først de 2 høje, derefter kirken og runestenene, hvor formanden redegjorde for de nyeste undersøgelser af stederne. Efter frokostpausen kørte vi over Tørring og Brædstrup til Æm Kloster, hvor stedets historie og betydning blev gennemgået. Efter kaffepause på Ry Hotel begyndte hjemturen med en herlig skovtur gennem de smukke skove ved Silkeborg og så videre over Kjellerup og Viborg.

Den lille sommertur fandt sted lørdag 17. september og gik til Børglum Kloster, hvor fru Rottbøll bød os velkommen i Kongesalen og redegjorde for klosterets og godsets historie. Vi fik her en enestående lejlighed til at se hele den af Thura ombyggede sydfloj, og vi sluttede i kirken, hvis bygningshistorie fru Rottbøll også klart gennemgik for os. Et besøg, som vi var meget glade for, og som blev højt værdsat af de mange deltagere. Efter kaffepause og generalforsamling på Løkken Badehotel besøgte Thise Kirke, som formanden gennemgik og især dvælede ved den enestående prædikestol (lektorium), anbragt på tværs af kirken mellem kor og skib.

På generalforsamlingen, der lededes af konsulent J. Jeppesen Jensen som dirigent, aflagde formanden, rektor Kaj Løber, beretning om det forløbne år, og regnskabet blev forelagt. Begge dele godkendtes enstemmigt. Ved valgene genvalgte viceskoleinspektør Gunnar Rebstrup og fru A. Møller Knudsen. Overlærer Erik Hald nyvalgte i stedet for oberstløjtnant J. E. Nielsen, der er afgået ved døden. Lektor Karl Madsen og revisor Arne Pedersen genvalgte som revisorer. Til slut foretoges lodtrækning af bøger, skænket af Viggo Madsens Boghandel, Aalborg.

Styrelsen har senere konstitueret sig med rektor Kaj Løber som formand, viceskoleinspektør Gunnar Rebstrup som næstformand og sekretær og sparekassedirektør S. Bugge Vegger som kasserer. Udgivelsen af denne årbog er varetaget af redaktionsudvalget, der består af seminarielektor Karl Nielsen, overlærer Svend B. Olesen, formanden og næstformanden.

Medlemmerne gøres opmærksom på, at kassereren har et lager af gamle årbøger liggende. De sælges for kr. 50,00 pr. stk. Hvis man skulle være interesseret i at afhænde gamle årgange, hører kassereren gerne herom.

Historisk Samfunds ledelse.

Rektor Kaj Løber, formand
 Viceskoleinspektør Gunnar Rebstrup, Aalborg, næstformand og sekretær.
 Sparekassedirektør S. Bugge Vegger, Farsø, kasserer.
 Museumsinspektør Birthe Friis, Hobro.
 Overlærer Erik Hald, Aalborg.
 Fru A. Møller Knudsen, Aalborg.
 Amtskontorchef Carl Aage Larsen, Nørresundby.
 Fru Valborg Larsen, Sulsted, Vestbjerg.
 Seminarielektor Karl Nielsen, Ranum.
 Overlærer Svend B. Olesen, Aalborg.
 Museumsdirektør Torben Witt, Aalborg.

Forretnings- og redaktionsudvalg.

Kaj Løber, Birke Allé 3 D, 9200 Aalborg SV, tlf. 08 18 02 06.
 Karl Nielsen, Næsbyvej 7, 9681 Ranum, tlf. 08 67 61 47.
 Svend B. Olesen, Nr. Trandersvej 69, 9000 Aalborg, tlf. 08 12 59 72.
 Gunnar Rebstrup, Birke Allé 8, 9200 Aalborg SV, tlf. 08 18 14 76.
 S. Bugge Vegger, Gunderupvej 116, 9640 Farsø, tlf. 08 63 62 01.
 postgirokonto 3 04 57 30.

Artikler og andet materiale vedrørende årbogen bedes sendt til formanden, Birke Allé 3 D, 9200 Aalborg SV.

Historisk Samfund har i det forløbne år - ligesom tidligere - modtaget tilskud til foreningens virksomhed fra staten, kommuner, institutioner, banker og sparekasser. For den interesse, der herved vises vort arbejde, bringer vi en hjertelig tak.

Kaj Løber.

Sammendrag af regnskabet

1/1 1987 - 31/12 1987

INDTÆGTER:

Div. tilskud:		
Dansk Hist. Fællesforening 6.000 + 5.000	11.000,00	
Div. kommuner og amt	7.000,00	
Pengeinst. og kredfor.	6.800,00	
Obels fam.legat, Sulsted-Aistrup legat	7.000,00	
Priv.tilsk. i anl. af jubilæet	2.600,00	34.400,00
Indgået kontingent	rest, årbog 1986: 77.940,00	
	å conto årbog 1987: 46.080,00	
Salg af Farstrup & Axelsons Dagbøger	16.808,00	140.828,00
Udflugterne, billet, entre	4.806,75	
Salg af årbøger, ældre årgange	3.579,00	
Indvunden rabat ved bogtrykker	1.596,20	
Indvunden renter af postgiro	208,75	
		185.418,70
Kassebeholdning ved årets begyndelse	9.130,73	
Balance		<u>194.549,43</u>

UDGIFTER:

Trykkeriudgifter:	rest, årbog 1986: 47.368,20	
	å conto årbog 1987: 35.000,00	
Farstrup & Axelsons dagbog (jubilæum)	41.670,32	124.038,52
Kuverter til forsendelse af årbøgerne	3.097,58	
Porto og fragt vedr. udsendelse af årbøgerne, medd. til medlemmerne m.v.	21.476,30	
Udgifter i forb. med Samf. 75-års jubilæum	5.048,05	
Div. tryksager og kopiering	3.572,95	
Kontorartikler, annoncer, gaver	916,53	
Kontingent til Sammensl. af Lokalhistoriske Foreninger	3.000,00	
Andel i foredragsrække i samarbejde med andre foreninger	3.600,00	
Indkøbte årgange af ældre bøger	985,00	
Sommerudflugt: Bus, færge, entre m.v.	5.923,00	
Debet-rente, sparekassekonto	847,90	
		172.505,83
Kassebeholdning ved årets slutning	22.043,60	
Balance		<u>194.549,43</u>

Status pr. 31/12 1987

AKTIVER:

Lager årbøger af ældre årgange	30.500,00
Kontingentrestancer	43.420,00
Kassebeholdning, ultimo december	<u>22.043,00</u>
	<u>95.963,00</u>

PASSIVER:

Restgæld til bogtrykker (vedr. årbog 1987)	63.650,00
Balance (formue)	<u>32.313,00</u>
	<u>95.963,00</u>

Farsø, Januar 1988
S. Bugge Vegger/kasserer

Undertegnede revisorer har d.d. revideret foreningens regnskab for tiden 1/1 1987-31/12 1987 og gennemgået bilagene samt konstateret, at saldo for postgiro og sparekassekonto stemmer overens med regnskabet.

Aalborg, den 8. august 1988
K. Madsen Arne Pedersen

INDHOLD

<i>„Jeg seer ei Jylland mere“.</i> Ved seminarielektor Karl Nielsen, Ranum	5
<i>Fra bondeby til flække.</i> Af universitetslektor, lic. jur. Sv. Gram Jensen, Hvidovre	55
<i>Fyrkat - en skibsborg fra 980.</i> Af lektor Poul Skaaning, Odense	73
<i>Marens barsel - Fødsel i dølgsmål.</i> Af ingeniør Hans Gjedsted, Støvring	85
<i>Skindbjerglund og fredsforordningen af 1805.</i> Af museumsinspektør Viggo Petersen, Aalborg	95
<i>To gamle gravsten fra Nr. Tranders kirkegård.</i> Af overlærer Svend B. Olesen, Aalborg	105
<i>Adelgade nr. 45 og Skibsgade nr. 1 og nr. 3 i Hobro.</i> Af cand. mag. Lisbeth Vedel-Smith, Århus og restaureringsarkitekt Gert Bech-Nielsen	113
<i>Brændevinsbrænder Harald Jensen som kunstner.</i> Af vicedstadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby	131
<i>Litteratur om Himmerland og Kjær Herred 1987-1988.</i> Ved bibliotekar Jeppe Hansen, Det Nordjyske Landsbibliotek	139
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	147
<i>Sammendrag af regnskabet 1/1 1987 - 31/12 1987</i>	149

186926870 Nordjyske Landsbibliotek